ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

МІЩЕНКО ОЛЕГ ЛЕОНІДОВИЧ

УДК 330.341.1:330.56

АКТИВІЗАЦІЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ В УКРАЇНІ

Спеціальність 08.00.03– економіка та управління національним господарством

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О,Л, Міщенко

Науковий керівник: Косач Ірина Анатоліївна,
доктор економічних наук, доцент _____

Чернігів – 2020

АНОТАЦІЯ

Міщенко О.Л. Активізація інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Чернігівський національний технологічний університет МОН України, Чернігів. – 2020.

У дисертації наведено сутнісний зміст основних понять предметного поля дослідження інноваційно-інвестиційного розвитку. На основі аналізу існуючих науково-теоретичних підходів розкрито сутність категорії «інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості».

У роботі визначено, що активність і можливості інноваційно-інвестиційних процесів є ключовим фактором соціально-економічного розвитку, який пов'язаний, насамперед, зі структурною перебудовою, з перерозподілом інформаційних потоків, зі створенням та активізацією нових механізмів і причинно-наслідкових зв’язків у всьому народногосподарському комплексі; активізацією інноваційних процесів. Встановлено, що нарощування темпів науково-технічного прогресу, стрімкий розвиток наукомістких виробництв дали новий поштовх інтенсивним науковим дослідженням сутності інноваційно-інвестиційних процесів, які мають ключовий вплив на структуру суспільного виробництва.

Проведено позиціонування харчової промисловості в структурі національної економіки як привабливої сфери для інвестування, адже компанії, які займаються виробництвом продуктів харчування й напоїв, більш стійкі до кризових явищ, ніж інші промислові сектори. Серед основних особливостей промисловості встановлено масовість і повсюдність використання; низька транспортабельність сільгоспсировини (цим пояснюється погіршення його якості при тривалих перевезеннях і тривалому зберіганні); повсюдність розміщення (що виділяє харчову промисловість серед інших галузей).

Виявлено, що харчова промисловість є однією з найбільш динамічних галузей в світі, виробництво орієнтоване безпосередньо на споживача, що робить її найбільш вразливою ринкових деформацій та вимагає постійного оновлення номенклатури продукції.

У дисертації ідентифіковано фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Визначено, що фактори за характером появи поділяються на екзогенні та ендогенні фактори, які впливають на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Обґрунтовано, що всі фактори перебувають у тісному взаємозв'язку.

На основі аналізу сучасного стану інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України виявлено, що найбільш ефективні напрями капіталовкладень у харчовій промисловості - реконструкція й технічне переоснащення виробництва. Встановлено, що харчова промисловість є одним з найбільших реципієнтів іноземних інвестицій в економіку України. Для підприємств харчової промисловості характерна низька інноваційна активність, яка є негативним чинником. Частка інноваційно-активних підприємств з кожним роком зменшується. Кількість впроваджених інноваційних процесів та найменувань інноваційних видів продукції теж зменшилася більше ніж на 40 %.

Враховуючи існуючі тенденції та проблеми функціонування хлібопекарської галузі України, пріоритетними шляхами її інноваційного розвитку визначені: підвищення рівня якості продукції, динамічне оновлення асортименту, збільшення асортименту продукції, розширення цільових ринків. У роботі узагальнено фактори, які негативно впливають на ефективність формування та розвитку інноваційного товару: недостатність або низька якість відповідного товару; невідповідність інноваційного товару сучасним вимогам ринку; наявність незначних переваг над продукцією конкурентів; непередбачуваність реакції конкурентів на ринку; не значна частка ринку споживачів; не стабільне позиціонування на ринку; не достатня підтримка зі

сторони розподілу фінансових ресурсів; макроекономічні зміни; організаційно-управлінські проблеми та інші.

Обгрунтовано, що харчова промисловість України має всі можливості для успішного реагування на глобальні виклики та інтеграцію у світовий торговельний простір, що зумовлено високим ступенем розвитку продовольчого сектора. Виявлено зміни у структурі споживання продуктів, зниження попиту на продукцію внаслідок зниження купівельної спроможності населення, зменшення обсягів експорту, збільшення цін реалізації.

Визначено, що на рівні держави потрібна розробка стратегії стимулювання інновацій в харчовій промисловості на довгострокову перспективу. У стратегії повинні бути виділені пріоритетні напрями інноваційної діяльності, виявлені реалізовані інноваційні проекти та можливості участі в них наукових і освітніх установ, визначений склад задіяних в них учасників, взаємозв'язок реалізованих інновацій та їх вплив на ефективність діяльності галузі, включаючи створення нових робочих місць, підвищення якості та обсягу виробленої продукції, собівартості її виробництва, канали реалізації, ефективність бізнесу в цілому. Галузевий рівень передбачає розробку послідовності і взаємозв'язку інновацій на різних стадіях виробничого циклу в харчовій промисловості, інтеграцію підприємств для створення і реалізації інновацій, економічну зацікавленість в реалізації інновацій її учасників, екологічні та соціальні наслідки інновацій.

Запропоновано інтегративний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Обгрунтовано, що основними завданнями при цьому мають стати: забезпечення стійкого інноваційного розвитку харчової промисловості; стимулювання професійного розвитку персоналу; покращення взаємозв’язку між основними елементами соціотехнічної системи; покращення взаємозв’язку між структурними підрозділами підприємства; забезпечення функції контролю за здійсненням інноваційної діяльності на кожному етапі інноваційного процесу.

Ключові слова: інновація, інноваційно-інвестиційний розвиток, харчова промисловість, управління, активізація, механізм, якість, ефективність, національна економіка.

ABSTRACT

Mischenko O.L. Intensification of Innovation and Investment Development of Food Industry in Ukraine. – Manuscript.

Thesis for the Candidate's Degree of Economics in the specialty 08.00.03 - Economics and Management of the National Economy. – Chernihiv National University of Technology, Ministry of Education and Science of Ukraine. Chernihiv. – 2020.

The dissertation presents the content of the basic concepts of the subject field of research of innovation and investment development. 15 Based on the analysis of existing scientific and theoretical approaches, the essence of the category “innovative and investment development of the food industry” is revealed.

The dissertation presents 8 the essential content of the basic concepts of the subject field of research of innovation and investment development. Based on the analysis of existing scientific and theoretical approaches, the essence of the category "innovation and investment development of the food industry" is revealed.

The paper identifies that the activity and capabilities of innovation and investment processes is a key factor in socio-economic development, which is associated primarily with structural adjustment, redistribution of information flows, with the creation and activation of new mechanisms and causal links in the whole economic complex; intensification of innovation processes. It is established that the increasing pace of scientific and technological progress, the rapid development of knowledge-intensive industries have given a new impetus to intensive research on the essence of innovation and investment processes that have a key impact on the structure of social production.

The food industry has been positioned in the structure of the national economy as an attractive area for investment, as food and beverage companies are more resilient to crises than other industrial sectors. Among the main features of the industry is the mass and ubiquity of use; low transportability of agricultural raw materials (this

explains the deterioration of its quality during long-term transportation and long-term storage); ubiquity of accommodation (which distinguishes the food industry among other industries). It was found that the food industry is one of the most dynamic industries in the world, production is focused directly on the consumer, which makes it the most vulnerable to market distortions and requires constant updating of the product range.

The dissertation identifies the factors of activation of innovation and investment development of the food industry. It is determined that the factors by the nature of occurrence are divided into exogenous and endogenous factors that affect the activation 10 of innovation and investment development of the food industry. It is justified that all factors are closely related.

Based on the analysis of the current state of innovation and investment development of the food industry of Ukraine, it was found that the most effective areas of investment in the food industry - reconstruction and technical re-equipment of production. It is established that the food industry is one of the largest recipients of foreign investment in the economy of Ukraine. Food industry enterprises are characterized by low innovation activity, which is a negative factor. The share of innovation-active enterprises is decreasing every year. The number of implemented innovation processes and names of innovative products also decreased by more than 40%.

Taking into account the existing tendencies and problems of functioning of the bakery industry of Ukraine, the priority ways of its innovative development are defined: increase of level of quality of production, dynamic updating of assortment, increase of assortment of production, expansion of target markets. The paper summarizes the factors that negatively affect the efficiency of formation and development of innovative goods: insufficiency or low quality of the product; non-compliance of innovative goods with modern market requirements; presence of insignificant advantages over competitors' products; unpredictability of reaction of competitors in the market; not a significant share of the consumer market; unstable

market positioning; insufficient support from the allocation of financial resources; macroeconomic changes; organizational and managerial problems and others.

It is substantiated that the food industry of Ukraine has all the opportunities to successfully respond to global challenges and integration into the world trade space, due to the high level of development of the food sector. Changes in the structure of product consumption, a decrease in demand for products due to a decrease in the purchasing power of the population, a decrease in exports, an increase in sales prices. It is determined that at the state level it is necessary to develop a strategy to stimulate innovation in the food industry in the long run. The strategy should identify priority areas of innovation, identify implemented innovation projects and opportunities for participation of scientific and educational institutions, determine the composition of the participants involved, the relationship of implemented innovations and their impact on the efficiency of the industry, including job creation, improving the quality and volume of products, the cost of its production, sales channels, business efficiency in general. The sectoral level involves the development of a sequence and relationship of innovations at different stages of the production cycle in the food industry, integration of enterprises to create and implement innovations, economic interest in implementing innovations of its participants, environmental and social consequences of innovation

An integrative approach to the intensification of innovation and investment development of the food industry is proposed. It is substantiated that the main tasks should be: ensuring sustainable innovative development of the food industry; stimulating professional development of staff; improving the relationship between the main elements of the socio-technical system; improving the relationship between the structural units of the enterprise; ensuring the function of control over the implementation of innovation activities at each stage of the innovation process.

Keywords: innovation, innovation and investment development, food industry, management, intensification, mechanism, quality, efficiency, national economy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Kosach I., **Mishchenko O.** Innovations as a factor of the economy financial development. *Foresight management: formation and transformation adaptive business organizations: International collective monograph.* Volume 1. Tbilisi. Georgia, 2017. P. 99-109. (0,65 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено концептуальні засади інноваційних методів фінансово-економічного регулювання (0,35 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

2. Міщенко О.Л. Фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2019. №6. (276). С.290-297 . [Index Copernicus, фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

3. Міщенко О.Л. Система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості. *Науковий вісник Полісся.* 2019. №. 3 (19) С.127-134 [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (0,55 друк. арк.).

4. Міщенко О.Л. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності харчової промисловості в Україні. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції.* Херсон. 2018. № 30 (19). С.112-117. [фахове видання]. (0,4 друк. арк.).

5. Міщенко О.Л. Фінансова криза та її вплив на розвиток хлібопекарської галузі України. Фінансові дослідження. 2018. № 2. URL: https://fr.stu.cn.ua (0,5 друк. арк.). [електронне фахове видання, Index Copernicus].

6. Міщенко О.Л. Механізм управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості в умовах інформаційної економіки.

Інфраструктура ринку. 2017. Випуск 12. С. 235-241. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

7. Міщенко О.Л. Інструменти регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості. *Моделювання регіональної економіки.* 2016. Вип. 1(27). С.209-215. [фахове видання].(0,55 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Косач І., **Міщенко О.** Напрями активізації інвестиційної діяльності на підприємствах промисловості. *Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України: тези доп. XIV міжнар. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 28-30 листопада 2019 р.). Хмельницький, 2019. С.18. (0,25 друк.арк.). *Особистий внесок автора: виокремлено основні напрями розвитку інвестиційної діяльності підприємств промисловості (0,15 друк. арк.).*

9. Міщенко О.Л. Світовий досвід інноваційного регулювання харчової промисловості. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects: III International Scientific and Practical Conference.* (м. Херсон, 11-12 жовтня 2018 р.). Херсон, 2018. С.67-69. (0,15 друк. арк.).

10. Міщенко О.Л. Інформаційне забезпечення системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств харчової промисловості. *Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери: зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 5 грудня 2017 р.). Чернігів, 2017. С. 154-156. (0,25 друк.арк.).

11. Міщенко О.Л. Формування механізму управління інвестиційною діяльністю харчової промисловості. *Global Challenges Of National Economies Development = Глобалізаційні виклики розвитку національних економік*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2/ відп. ред. А.А. Мазаракі. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.). Київ, 2016. С.312-315. (0,25 друк. арк.).

ЗМІСТ

Вступ 13
РОЗДІЛ 1 21
Теоретичні засади інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості 21
1.1. Сутність інноваційно-інвестиційних процесів як фактора соціально-економічного розвитку країни 21
1.2. Позиціонування харчової промисловості в структурі національної економіки 34
1.3. Економічний зміст інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості 48
Висновки по розділу 1 67
Список використаних джерел до першого розділу 69
РОЗДІЛ 2 82
АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАПРЯМІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ 82
2.1. Сучасний стан розвитку харчової промисловості та її вплив на розвиток національної економіки 82
2.2. Діагностика інноваційно-інвестиційного розвитку хлібопекарської галузі вітчизняної харчової промисловості 89
2.3. Систематизація проблем розвитку харчової промисловості України 98
Висновки до розділу 2 106
Список використаних джерел до другого розділу 108
РОЗДІЛ 3 114
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ АКТИВІЗАЦІЇ 114
ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ 114
3.1. Концептуальні засади активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчовової промисловості в Україні 114

3.2. Комплекс практичних рекомендацій щодо активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості.....125
3.3. Інтегративний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.....134
Висновок до розділу 3.....149
Список використаних джерел до третього розділу 151
ВИСНОВКИ 155

ВСТУП

Актуальність теми. На сучасному етапі цивілізаційного поступу інноваційні та інвестиційні процеси відіграють важливу роль у розвитку національної економіки кожної країни. Пошук новітніх технологій та удосконалення варіантів кінцевої продукції сприяють зміцненню лідерства, забезпечують ефективне функціонування та конкурентоспроможність держави. Беззаперечним є той факт, що від ефективної організації діяльності в сфері харчової промисловості залежить забезпечення населення України високоякісними продуктами харчування, а це є однією з ключових складових безпеки нашої життєдіяльності та здоров'я нації. Можемо констатувати певні недоліки формування постсучасної соціально-економічної системи в Україні. Вітчизняні виробничі потужності функціонують в умовах морального старіння та зношеності значної частини основних засобів на переважній більшості підприємств, а безпосередньо технології харчової промисловості програють по багатьох позиціях світовим лідерам зазначеної галузі. Внаслідок цього, харчова промисловість відчуває значну потребу в інноваційних й інвестиційних програмах для здійснення широкомасштабної модернізації виробництва, впровадженням новітніх технологій, освоєнням нових видів продукції в умовах дефіциту інвестиційних ресурсів. Відсутність сучасного методико-аналітичного забезпечення інноваційних рішень, а також системний комплекс проблем інвестиційного забезпечення означають для будь-якої галузі промисловості втрату традиційних ринків через невисоку конкурентоспроможність її продукції, а також суттєво знижує господарську перспективу виходу на можливі потенційні ринки.

Одним з методів розв'язанням існуючого протиріччя є вдосконалення процесу управління інвестиційними процесами в інноваційній діяльності, що має сприяти розкриттю потенціальних можливостей вітчизняної харчової промисловості для залучення капіталу, створення сучасного методико-

аналітичного обґрунтування для прийняття інвестиційних рішень, а також оптимізації господарських показників інвестиційної діяльності, пов'язаної із здійсненням впроваджених інновацій. Жорсткий дефіцит фінансування вимагає ефективного управління та раціональної організації як окремих стадій капіталовкладень в інноваційну діяльність, так і системного врахування особливостей процесу інвестування в галузь харчової промисловості.

Вагомий внесок у дослідження проблематики інноваційно-інвестиційного розвитку окремих галузей економіки, його специфічних рис та елементів зробили такі вчені, як В. Александрова, Ю. Бажал, Ф. Валента, Л. Водачек, М. Додгсон, А. Дука, С. Захарін, В. Зомбарт, П. Ілляшенко, П. Квінтас, Д. Кокурин, М. Кондратьєв, А. Кругликов, М. Крупка, Н. Лапін, А. Левінсон, Л. Лозовський, Д. Мессі, Х. Менш, Р. Мюллер, В. Осецький, М. Портер, О. Рожко, Б. Санто, Б. Твісс, Н. Ткаленко, Д. Уїлд, Р. Фатхутдінов, Л. Федулова, І. Фішер, Х. Хауштайн, Й. Шумпетер.

Визначенню пріоритетних напрямків розвитку харчової промисловості та діяльності харчових підприємств України присвячено роботи П. Борщевського, Н. Вдовенко, Л. Дейнеко, Ж.Дерій, А. Заїнчковського, В. Ільчука, І. Іртищевої, Д. Крисанова, І. Косач, В. Маргасової, П. Осипова, А. Рогового, Л. Селіверстової, Н. Шадури-Никипорець, К. Шапошникова, Н. Шмиголь, Л. Чернюк та інших.

Віддаючи належне науковим здобуткам зазначених учених, необхідно зауважити, що подальшого наукового обґрунтування вимагає питання активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості та розробка належного теоретико-методичного підґрунтя. Потребують дослідження методи стимулювання інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості. Залишаються відкритими питання щодо виявлення ключових факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку. З позицій окресленого, важливим є впорядкування категоріального апарату, розкриття семантики та логічних зв’язків між основними поняттями концепції інноваційно-інвестиційного розвитку.

Недостатній рівень розробленості, наукова та практична значущість цих проблем обумовили вибір теми дисертації, визначили її об'єкт, предмет, мету, завдання та послідовність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконувалася відповідно до плану науково-дослідної роботи Чернігівського національного технологічного університету за темами: «Інноваційний розвиток національної економіки на рівні проєктно-орієнтованих підприємств» (номер державної реєстрації 0118U006805), де автором обґрунтовано теоретико-методологічні та прикладні рекомендації активізації інноваційно-інвестиційного розвитку; «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (номер державної реєстрації 0114U004425), у межах якої дисертантом визначено роль держави в активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в Україні; «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000788), де дисертантом проведено системний аналіз стану суб'єктів інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних та науково-практичних засад активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості задля підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Для досягнення цієї мети в роботі поставлено такі завдання:

– розкрити сутність інноваційно-інвестиційного процесу як фактора соціально-економічного розвитку країни;

– здійснити позиціонування харчової промисловості в структурі національної економіки;

– встановити фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості;

– проаналізувати сучасний стан інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України;

– діагностувати тенденції інноваційно-інвестиційного розвитку хлібопекарської галузі вітчизняної харчової промисловості;

– систематизувати проблеми розвитку харчової промисловості України;

– розробити комплекс науково-практичних рекомендацій щодо активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в Україні;

– обґрунтувати інтегративний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.

Об'єктом дослідження є процес інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.

Предмет дослідження – сукупність теоретичних, методичних та практичних основ активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в Україні.

Методи дослідження. У роботі використано сукупність методів, які ґрунтуються на сучасних теоретико-методологічних підходах, що дозволило забезпечити концептуальну єдність дослідження, зокрема: *системний аналіз* – для обґрунтування типології інновацій та факторів активізації процесів інноваційно-інвестиційного розвитку; *абстрагування, синтезу, дедукції та індукції* – для визначення проблем інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України; *економіко-статистичні* – для вивчення та узагальнення статистичної інформації щодо тенденцій розвитку харчової промисловості; *побудови гіпотези* – для обґрунтування концепції активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України; *графічний та графоаналітичний* – для візуалізації результатів аналізу та отриманих результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження стали: закони та кодекси України; постанови Верховної Ради України; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; накази, розпорядження, рішення міністерств та відомств інших центральних органів виконавчої влади; міжнародне

законодавство, а також інші нормативно-правові акти й нормативні документи у сфері регулювання інноваційних процесів, дані Державної служби статистики України, статистичних відомств інших країн і міжнародних організацій, публікації міжнародних економічних організацій, монографічні дослідження та наукові праці провідних закордонних і вітчизняних учених, ресурси мережі Інтернет, особисті спостереження та розрахунки дисертанта.

Наукова новизна одержаних результатів. Основні результати дослідження, які містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

удосконалено:

– концептуальні засади управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості, які на відміну від наявних, містять: ряд специфічних принципів управління; критерії вибору ефективних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку; визначення господарських пріоритетів активізації комплексу форм, методів та інструментів управління інноваційно-інвестиційним розвитком, що дозволяють врахувати не лише ті обмеження, які пов'язані з використанням наявних ресурсів, але й організаційно-правове забезпечення інноваційно-інвестиційного процесу;

– теоретичну конструкцію механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, що, на відміну від існуючих, охоплює комплекс функціональних підсистем (стратегічного планування, організації та мотивації управління інноваційно-інвестиційною діяльністю, стратегічного контролю за інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості) та включає в себе мету, завдання, принципи, функції, методи, важелі, вплив яких направлений на поліпшення якості продукції та розширення її асортименту в контексті підвищення конкурентоздатності національної економіки;

– інтегровану систему управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості в частині аналізу і прогнозування якості його складових, методів, функцій управління, використовуючи інструменти, дія яких

орієнтована на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку, що сприяє формуванню дієвого мотиваційного механізму;

набуло подальшого розвитку:

– систематизація ключових факторів, які впливають на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, до яких належать: екзогенні (фінансово-економічні, техніко-технологічні, соціокультурні, нормативно-правові, екологічні) та ендогенні (організаційно-управлінські, фінансові, соціальні, технічні), що дає можливість підвищити ефективність управлінських рішень шляхом деталізації їх позитивних і негативних проявів та визначити можливості застосування адекватного комплексу преференцій;

– понятійно-категоріальний апарат теорії інноваційного розвитку в частині уточнення змісту таких дефініцій: 1) «*інноваційно-інвестиційний розвиток*» за рахунок використання системної методології та доповнення його розуміння новими сутнісними характеристиками; 2) «*інноваційно-інвестиційна пасивність*» - як характеристики не тільки незадовільно низькими значеннями основних показників інноваційної діяльності, а й ступеня бездіяльності у відносинах і взаємодії між основними учасниками інноваційно-інвестиційного процесу. Це надало змогу посилити наукову обґрунтованість пропозицій з активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості;

– науковий підхід щодо ідентифікації системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості, що представляє собою саморегулюючу систему, сформовану на основі аналізу і прогнозування якості складових інноваційного й інвестиційного потенціалів з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів впливу, принципів, методів, функцій управління, використовуючи інструменти, дія яких орієнтована на розвиток харчової промисловості у контексті забезпечення виробництва інноваційних товарів із високим рівнем їх якості;

- пропозиції щодо вдосконалення діяльності центрів стимулювання інновацій на рівні регіону в частині визначення додаткових функцій, а саме допомоги в реалізації актуальних видів інноваційної продукції, формування законодавчих ініціатив, а також участь у створенні нових методів стимулювання інновацій, адаптованих до галузевих особливостей харчової промисловості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в доведенні основних положень, викладених у дисертації, до рівня методичних розробок та практичних рекомендацій для вдосконалення процесу активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України.

Результати дисертаційної роботи знайшли своє практичне застосування в діяльності окремих установ, що підтверджується відповідними довідками про впровадження, зокрема: Департаментом економічного розвитку Чернігівської обласної державної адміністрації (довідка № 01-01/724 від 28.08.2019 р.) при розробці Стратегії сталого розвитку Чернігівської області на період до 2020 року та Плану заходів з її реалізації на 2021-2023 роки; Чернігівською обласною радою (довідка 01-05/1271 від 12.09.2019 р.) при розробці загальних рекомендацій щодо стратегічного розвитку харчової промисловості Чернігівської області; Причорноморським науково-дослідним інститутом економіки та інновацій (довідка № 69 від 19.02.2019 р.) при розробці пропозицій щодо вдосконалення діяльності центрів стимулювання інновацій на рівні регіону; Агенцією регіонального розвитку Чернігівської області щодо визначення основних факторів, які впливають на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості (довідка №36 від 24.04.2019 р.)

Теоретичні результати дисертації використані Чернігівським національним технологічним університетом у навчальному процесі при викладанні дисциплін «Інвестиційний менеджмент», «Інноваційний менеджмент» (довідка № 305/08-931 від 24.10.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові положення, висновки й рекомендації, які виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано ідеї та положення, які є результатом роботи здобувача. Авторський внесок у працях, опублікованих у співавторстві, конкретизовано в списку публікацій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційної роботи доповідалися на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та круглих столах, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Глобалізаційні виклики розвитку національних економік» (Київ, 2016 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери» (Чернігів, 2017 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Форсайт-менеджмент: кращі світові практики розвитку та інтеграції освіти, науки і бізнесу» (Тбілісі, 2017 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects» (Херсон, 2018 р.); XIV Міжнародній науково-практичній конференції «Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України» (Хмельницький, 2019 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано у 11 наукових працях, з них: 1 розділ у колективній монографії обсягом 0,65 друк. арк.; 6 статей у наукових фахових виданнях обсягом 2,95 друк. арк.; 4 статті у інших наукових виданнях та збірниках обсягом 0,9 друк. арк. Загальний обсяг публікацій – 4,5 друк. арк.; особисто автору належить – 4,1 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 168 сторінок. Робота містить 20 таблиць та 19 рисунків, 3 додатки, список використаних джерел налічує 215 найменувань..

РОЗДІЛ 1
Теоретичні засади інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

1.1. Сутність інноваційно-інвестиційних процесів як фактора соціально-економічного розвитку країни

Сучасному етапу розвитку світового господарства притаманні особливості переходу країн інноваційної моделі економічного розвитку, що спричиняє динамічний розвиток інформаційних технологій, інтелектуалізацію засобів виробництва та формування міцного інноваційного потенціалу. У процесі формування держави, яка базується на знаннях, у першу чергу виникає завданням активізації інноваційно-інвестиційного розвитку окремих галузей, регіонів, національної економіки вцілому.

Методологічні основи інноваційно-інвестиційних процесів були закладені ще класичною політекономією і надалі дістали розвитку в різних напрямках економічних теорій. Так, деякі аспекти економічних інновацій були розглянуті в роботі А. Сміта при дослідженні зростання доходів і добробуту людей. Фактор забезпечення зростання доходів населення, суспільний поділ розглядався ним як економічна інновація [107].

Виникнення самостійної інноваційної теорії відбулось на початку XX ст. На стадії формування інноваційно-інвестиційної теорії економічного розвитку стояв і видатний український вчений М. Туган-Барановський, який зробив висновок про те, що не споживання і попит керують виробництвом, а саме виробництво управляє споживанням, і це відбувається засобами накопичення капіталу та його інвестування в нові технології та види виробництва [19].

Термін “інновація” на початковій стадії означав “втілення наукового відкриття, технічного винаходу в новій технології або у новому вигляді виробу” [141]. Й. Шумпетер першим серед вчених розмежував продуктові та

технологічні зміни, довівши, що саме масова поява “нових комбінацій” здатна ідентифікувати початок підйому національної економіки. За визначенням Й. Шумпетера, технічна інновація – це економічний засіб, застосований підприємцем з надією підвищити свій прибуток [141]. Тобто прибуток є результатом нових комбінацій. “Нові комбінації” – це оновлення, що виходять за межі рівня звичайного відтворення, під яким розумілися зміни у розвитку виробництва і ринку. Й. Шумпетер трактує інновації як зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості і визначає зміст і місце економічних інновацій у межах виробничої функції. Він зазначає, що “виробнича функція описує кількісну зміну продукту і факторів. Якщо замість сукупності факторів ми змінимо форму функції, то отримаємо інновацію” [121].

Наступні визначення інновацій трактують це поняття в залежності від об’єкта і предмета досліджень. Так, одне з визначень стверджує, що “нововведення охоплює науково-технічні, технологічні, економічні та організаційні зміни, які відбуваються в процесі відтворення. Його основними ознаками є: якісна новизна виробів, способів виробництва і технологій порівняно з попередніми, темп реалізації, динаміка циклу нововведення, економічна ефективність, соціальні наслідки” [8].

Польський вчений Г. Хучек зазначає, що в “словнику польської мови інновація означає втілення чогось нового, будь-якої нової речі, новинку, реформу” [121]. Угорський вчений Б. Санто вважає, що інновація – це “такий суспільно-техніко-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів призводить до створення кращих за своїми властивостями виробів, технологій, і у випадку, якщо інновація орієнтована на економічну вигоду і прибуток, її поява на ринку може принести додатковий дохід” [37].

Російський вчений Є. Уткін визначає інновацію як “об’єкт, впроваджений у виробництво, що є результатом проведеного дослідження або зробленого відкриття і якісно відрізняється від попереднього аналога” [114].

Російський академік Ю. Яковець стверджує, що перелік можливих інновацій та сфер їх використання невичерпний – як невичерпним є винахідництво людського розуму і різноманітність сфер діяльності, поліаспектність інтересів людини [109]. У цьому визначенні міститься вся гама ознак і властивостей, які, на нашу думку, органічно притаманні інноваційним процесам як суспільному явищу.

Таким чином, вищенаведені визначення демонструють, що найважливішими характеристиками інноваційних процесів є їх новизна (науково-технічний аспект) і комерційний успіх (економічний аспект). Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, усвідомлену завдяки потребам ринку. Обидва ці аспекти є нероздільними. Важливо зазначити, що науково-технічний аспект стає економічним фактором тільки тоді, коли нововведення втілюється у вигляді нового продукту, який має попит на ринку. Тобто кожна інновація повинна мати орієнтацію на кінцевий результат прикладного характеру.

Існування значної кількості тлумачень поняття “інновація” пояснюється відмінностями цілей його використання. Здебільшого, у всіх наведених визначеннях “інновація” трактується відповідно до конкретної ситуації. Всі існуючі визначення розглядають інновацію як процес введення замість діючих нових виробів, елементів, підходів, принципів; або – як результат творчого процесу у вигляді нової продукції, технології, методу.

У світовій економічній літературі “інновація” визначається як перетворення потенційного науково-технічного прогресу в реальний, що втілюється в нових продуктах і технологіях [104, 105]. Аналіз наведених у таблиці 1.1 визначень поняття “інновація” дозволяє виявити три основні підходи.

Таблиця 1.1

Трактування поняття інновації з позиції різних теорій

Визначення поняття інновація	Автор
Процес, у якому винахід або нова ідея набуває економічного змісту	Б. Твісс
Суспільно-економічний процес, який через практичне використання ідей і винаходів приводить до створення кращих за своїми властивостями виробів і технологій	Б. Санто
Нова науково-організаційна комбінація виробничих факторів, яка мотивована підприємницьким духом	Й. Шумпетер
Сукупність технічних, виробничих та комерційних заходів, що призводить до появи на ринку нових і покращенню промислових процесів і обладнання	Ф. Ніксон
Процес розробки, освоєння, експлуатації та вичерпання виробничо-економічного і соціального потенціалу, що покладений в основу новації	Ю. Морозов
Кінцевий результат впровадження нововведення з метою зміни об'єкта управління і створення економічного, соціального, науково-технічного або іншого виду ефекту	Р. Фатхутдінова

Джерело: систематизовано і складено автором на основі [108, 109, 115, 104, 105]

По-перше, інновація прирівнюється до чогось нового (нововведення). По-друге, інновація розглядається як процес створення нової продукції або технології, як чогось нового у сфері економіки та управління виробництвом. По-третє, інновація характеризується як процес впровадження у виробництво нових підходів і елементів, що значно відрізняються від попередніх.

На сучасному етапі розвитку світової економіки інноваційним процесам повинні бути притаманні такі властивості як новизна, здатність швидкої

реалізації на ринку, застосовність у будь-якій сфері діяльності людини і здатність приносити економічний та інші види ефекту (Додаток А).

Розвиток економіки в XX столітті призвів до нововведень у сфері продукування знання і інформації. Ця еволюція відображена в таблиці 1.2 (у таблиці розглянуто інноваційний період – після 2000-го року, а також сучасний період – економіки, заснованої на знаннях).

Таблиця 1.2

Еволюція змісту нововведень

Стадії розвитку економіки	Зміст нововведень
Передіндустріальна економіка	Нові продукти
Індустріальна економіка	Нові товари, нові технології, ринки
Інформаційна економіка	Задоволення нових потреб
Економіка заснована на знаннях	Створення нової цінності, нової вигоди

Джерело: систематизовано і складено автором на основі [119, 135]

У період постіндустріальної економіки у зв'язку з розвитком нових видів економічної діяльності з'являються принципово нові продукти або нововведення (наприклад, поява синтетичного волокна і пластмаси в хімічній промисловості).

В епоху індустріальної економіки збільшення темпів зростання продуктивності праці призвело до суттєвого зростання товарної маси. На стадії інформаційної економіки нові товари і технології формують у свою чергу нові потреби людей.

На сучасному рівні економічного розвитку знання та інформація все сильніше впливають на соціальне середовище. Сучасний етап економіки, заснованої на знаннях, характеризується переважанням соціальних факторів і виражається в якісних змінах життя людського суспільства.

Виключно важливим для розуміння ролі інноваційно-інноваційних процесів є усвідомлення їх місця в теорії "довгих хвиль" М. Кондратьєва [59].

Було визначено, що економічні злети і спади відбуваються регулярно і знаходяться у тісному взаємозв'язку з нововведеннями. Вони змінюють тенденцію кон'юнктури із знижувальної на підвищувальну, викликаючи при цьому утворення хвиль. Причому, подібно різним типам хвиль, нововведення також нерівномірні у часі. Протягом приблизно двох десятиліть перед початком "підвищувальної хвилі великого циклу" спостерігається пожвавлення процесів у сфері технічних винаходів, а перед і на самому початку "підвищувальної хвилі" їх широке застосування у сфері виробничої практики. Саме за рахунок довготривалих коливань відбувається зміна лідируючих секторів економіки. М. Кондратьєв також вважав, що інноваційно-інвестиційні процеси розвиваються за власною закономірністю, яку він розділив на закономірності статики, динаміки і генетики [59]. Так, закономірність статики відображається у чітко визначеному розподілі інноваційного потенціалу за видами діяльності, сферами і секторами відтворення, тобто кожна ланка суспільної системи отримує підживлення інноваційними процесами і тим самим забезпечується збалансованість в економічному розвитку суспільства.

Закономірність динаміки знаходить відображення у циклічності інноваційної діяльності. З одного боку, це власне інноваційні цикли з їх хвилями і кризами, з іншого, інноваційні цикли вміщуються у загальний ритм циклічної динаміки суспільства.

І, нарешті, закономірності генетики, спадковості у динаміці інноваційно-інвестиційного розвитку дозволяють виявити внутрішню структуру, характер і наслідки інноваційно-інвестиційної діяльності, обґрунтувати селективну державну інноваційну політику. Генотип суспільства і кожної його структури не змінюється від циклу до циклу, оскільки у такому випадку перероджується або взагалі руйнується система. Саме з цією закономірністю пов'язаний відбір, втручання держави у відкриття тих інновацій, які спрямовані на збагачення генотипу і заміну застарілих, що вичерпали свій ресурс елементів системи, і одночасно спроба захистити систему від інновацій, здатних зруйнувати

спадкове ядро, авантюрних інновацій, які не мають реальних умов для реалізації, від марного витрачання ресурсів, а також псевдоінновацій - спроб удосконалити застарілі елементи системи.

Врахування такої закономірності дозволило виділити критерії для класифікації інновацій: щодо сфери застосування (технологічні, організаційно-виробничі, економічні, соціально-політичні, державно-правові, управлінські тощо), щодо рівня новизни і значущості (базисні – ті, що збагачують генотип при переході суспільства від однієї сходинки до іншої; покращувальні; мікроінновації; псевдоінновації) і по сфері поширення (глобальні, національні, регіональні, локальні, точкові) [13].

Розглядаючи еволюцію теорії інновацій, слід зазначити, що представники неокласичних теорій також відводили інноваціям принципово важливу роль в економічних процесах. Якщо на думку Й. Шумпетера кожна інновація, що реалізує великий винахід, створює передумови для формування нових поколінь техніки і технології, є базовою інновацією, і, у свою чергу, ініціює виникнення більш дрібних (вторинних) інновацій, то представник неокласичної теорії інновацій Г. Менш поділяв їх на базові, поліпшуючі і уявні [105]. Він підкреслював, що базові інновації породжують численні інновації (мультиплікативний ефект), що зумовлює циклічний розвиток. Відмінності між окремими видами інновацій, на його думку, зумовлюють і різний підхід щодо стимулюючих заходів держави. Саме базові інновації, які мають істотний вплив на розвиток суспільства, повинні найбільше підтримуватися державою, в той час як уявні інновації слід вилучати з системи державного управління.

Не можливо не відзначити і те, що неокласична теорія пояснення економічних явищ в останні роки зазнала істотної критичної переоцінки. Визнаючи її внесок у вивчення факторів, які обумовлюють економічне зростання, необхідно відзначити її нездатність здійснити аналіз технологічних змін шляхом адекватних засобів. Ця теорія, на думку представників еволюційної теорії економічних змін, “... не дає ніякої можливості приміряти

аналіз зростання на рівні економіки або її сектори з тим, що відомо про процеси технологічних змін на мікроекономічному рівні" [155]. Тобто явища мікрорівня для неокласичної теорії є лише засобом для пояснення явищ макрорівня, власне який вона вважає фундаментальним.

Важливим кроком на шляху розвитку теорії інноваційно-інвестиційних процесів потрібно визнати теорію інноваційного підприємництва, яка стала своєрідною відповіддю на виклики економічного розвитку кінця XX ст., зокрема у сфері становлення нової підприємницької економіки. Ця теорія пов'язує підприємницьку та інноваційну діяльність: зокрема зростання обсягів інвестицій в інноваційну сферу, стає тим чинником, який через розвиток підприємництва забезпечує загальні економічні досягнення. При цьому відбуваються активні структурні зрушення економіки, що знаходять своє втілення в падінні темпів розвитку традиційних видів економіки при одночасному зростанні сфери новітніх інформаційних технологій.

Враховуючи багатовекторність ролі і місця інноваційно-інвестиційних процесів в загальній для всіх країн діалектиці економічного розвитку, стає зрозумілою концентрація зусиль на проблемах формування сучасної теоретичної концепції інноваційно-інвестиційного розвитку, яка сьогодні з новою силою розгорнулася в економічній науці. І саме цим продиктована потреба повернутися до однієї з ключових проблем економічної науки – проблемі впливу технологій, інноваційних змін на динаміку економічного зростання. Навіть стислий огляд еволюції основних теорій інновацій переконує, що спроби досліджувати методологічні основи інноваційно-інвестиційного розвитку завжди були нерозривно пов'язані з теорією соціально-економічного розвитку.

Аналіз вищенаведених визначень демонструє, що найважливішими характеристиками інновацій є їх новизна (науково-технічний аспект) і комерційний успіх (економічний аспект). Комерційний аспект визначає інновацію як економічну необхідність, усвідомлену через потреби ринку.

Обидва ці аспекти нероздільні. Причому кожна інновація повинна мати орієнтацію на кінцевий результат прикладного характеру. Специфіка інновації як товару визначається високим ступенем невизначеності при отриманні науково-технічного результату, особливим характером фінансування, невизначеністю попиту. У сучасній економіці знань дедалі більша частка приросту ВВП (табл. 1.3) забезпечується за рахунок нових знань, втілюваних в інноваційних технологіях, обладнанні, якості людського капіталу, організації виробництва і управлінні.

Таблиця 1.3

Фактори економічного зростання

Фактори	Питома вага, %
Збільшення трудовитрат	30
Інноваційна діяльність	28
Капітальні вкладення	15
Освіта і професійна підготовка	14
Економія, що зумовлена масштабами виробництва	7
Покращення розподілу ресурсів	6

Джерело: систематизовано і складено автором на основі [109, 123]

Принципово важливо, що економічна ефективність в сучасному суспільстві досягається не тільки за рахунок розвитку науки і реального виробництва, але і на основі забезпечення ефективного функціонування всіх фаз інноваційного циклу – отримання нових знань, передачі їх у виробничий сектор економіки за допомогою ринку і виробничого використання. Оскільки таке використання здійснюється, як правило, з метою отримання економічно значущих конкурентних переваг на ринку кінцевої продукції, то і всі етапи інноваційного циклу знаходяться під сильним інвестиційним впливом. Саме економічний інтерес одержувача інновацій в кінцевому підсумку визначає

доцільність здійснення, спрямованість, масштаби і форми інноваційної діяльності.

Підвищення рівня соціально-економічного розвитку країни вносить істотні зміни у співвідношення ресурсів і потреб. Держави, які досягли високого рівня економічного розвитку, часто стикаються з дефіцитом ресурсів. Одночасне підвищення рівня економічного розвитку країни призводить до кількісного збільшення і якісного оновлення у системі економічних потреб усіх господарюючих суб'єктів, насамперед особистих потреб населення. Таким чином, у міру підвищення рівня економічного розвитку наростання протиріччя між обмеженістю ресурсів і безмежністю розширення потреб населення.

Суспільний продукт визначається не стільки матеріальним змістом, скільки ступенем інноваційності. Витрати виробництва все більше залежать від кількості та розмірів нематеріальних інвестицій – витрат на наукові дослідження і розробки, придбання патентів і ліцензій, освіту і підготовку кадрів, консалтингові послуги, вдосконалення структури управління та ін.

На частку наукомістких галузей в даний час припадає в середньому більше половини ВВП розвинених країн, причому в цих галузях спостерігаються найбільш високі темпи зростання обсягів виробництва, зайнятості, інвестицій і зовнішньоторговельного обороту.

Високий рівень витрат на НДДКР характерний для країн з переважанням високотехнологічних секторів економіки. У таблиці 1.4 види економічної діяльності ранжовані і об'єднані в групи за показником інтенсивності НДДКР, який розраховується як процентне відношення витрат на НДДКР до обсягу валової продукції. Частка високотехнологічних видів економічної діяльності у ВВП є одним з найбільш показових індикаторів стану національної економіки.

Таблиця 1.4

Класифікація видів економічної діяльності за інтенсивністю НДДКР

Категорія	Інтенсивність НДДКР	Види економічної діяльності
"Високі" технології	>5%	Аерокосмічна промисловість, фармацевтика, виробництво офісного та комп'ютерного обладнання, телекомунікаційного обладнання, медицина, виробництво вимірювального та оптичного обладнання
"Середньовисокі" технології	1,5-5%	Виробництво електричних машин та апаратів, автомобілебудування, хімічна промисловість, залізничне і транспортне машинобудування, інше машинобудування
"Середньонизькі" технології	0,7-1,5%	Видобування сирої нафти та продукти переробки, ядерне паливо, вироби з гуми і пластмаси, кораблебудування металургія
"Низькі" технології	*<0,7%*	Лісова промисловість, целюлозно-паперова і деревообробна промисловість, поліграфія, харчова промисловість, текстильна промисловість

Джерело: систематизовано і складено автором на основі [36, 80]

Активність і можливості інноваційно-інвестиційних процесів є ключовим фактором соціально-економічного зростання і розвитку. Багато залежить від ефективного технологічного обміну із зовнішнім середовищем. Але сталий економічний розвиток вимагає від країни не лише "відкрити" свою економіку і пасивно чекати припливу нових технологій з-за кордону. Ці технології вимагають зусиль для своєї "абсорбції" та адаптації; вони вміщують потужний

абстрактний компонент, який не може бути втілений в машинах і устаткуванні або прописаний у технічних інструкціях. Мова йде про “неформальні” знання [34], яке може бути ефективно сприйняте тільки у випадку, якщо реципієнт розвиває здібності до навчання і сприйняття нового знання. Тобто відстежує новинки, експериментує з технологією, шукає нові способи організації виробництва, навчає персонал. І мова йде не про окреме підприємство само по собі, але про його взаємодію з іншими фірмами та інституціями. Нові технологічні можливості потрібні для всіх типів інновацій. На рис. 1.1 представлена піраміда ефектів інноваційно-інвестиційних процесів, починаючи з найменш складних технологічних функцій, що лежать в її основі, і закінчуючи найбільш складними на вершині.

Рис. 1.1. Піраміда ефектів інноваційно-інвестиційних процесів

Джерело: систематизовано і побудовано автором на основі [34]

Початковий пункт – пристосування наявних виробничих можливостей до впровадження і використання існуючих технологій. Досягнення і навіть наближення до світового рівня ефективності та якості у високотехнологічних виробництвах є складним завданням. Багатьом підприємствам це не вдається навіть після довгих років роботи, якщо вони не інвестують достатньо в збір

інформації, навчання персоналу, розвиток належних управлінських структур; не шикуються систему менеджменту якості; не створюють вхідну і вихідну логістику та ін.

Для інтеграції національної економіки в глобальну мережу знань, необхідна наявність певного рівня інноваційної спроможності. Країни дуже суттєво відрізняються одна від одної за цим критерієм. Існують країни з досить високим рівнем розвитку науки, але які не мають високого інноваційного потенціалу (Індія), і навпаки, країни, що стали лідерами в технологічному розвитку, в той же час не маючи відповідної наукової бази (Японія, Південна Корея, Гонконг та ін.). Між розвитком науки, техніки і здатністю породжувати нові технології немає прямого зв'язку. Для вирішення інноваційно-інвестиційних завдань світового рівня необхідно наявність особливої – інноваційної здібності. Згідно з концепцією інноваційної спроможності (Capacity for Innovation Theory) [35], що з'явилася на рубежі 80-90-х рр., як людина може бути чи не бути "здатною", так і господарюючі суб'єкти можуть мати здатність виробляти, творити, рухатись вперед, а можуть таких здібностей і не мати. Інноваційна здатність – це здатність різних інституцій і структур до безперервного продуктивного новаторського пошуку, подолання, оновлення самого суб'єкту і його трансформація у нову якість за рахунок самоорганізації, самотрансформації і синергетичних ефектів.

Інноваційно-інвестиційна здатність – це структурна характеристика функціональної організації життя суб'єкта. Вона охоплює не тільки економіку, хоча остання відіграє одну з центральних ролей в інноваційних процесах. Економіка, політика, ідеологія, військова сфера, мораль, право, медицина, освіта – всі сфери суспільного життя мають власний внесок у формування інноваційної спроможності.

На глибинну внутрішнього взаємозв'язку в тріаді: "інтелектуалізація суспільства – інноваційна здатність – соціально-економічне зростання" вказують у своєму дослідженні російські вчені Г. Малінецкій, І. Медведєв, М.

Мітін. Вони підкреслюють, що "... рівень розвитку і використання сучасних технологій в країні визначається не тільки розвитком матеріальної бази її промисловості, але головним чином, рівнем інтелектуалізації суспільства, його здатністю виробляти, засвоювати і практично використовувати нові знання, прилади та матеріали, а також нові технології, тобто нові форми і методи організації праці" [35]. При цьому автори приходять до виключно важливого для нашого дослідження висновку про те, що "можливість соціально-економічного розвитку країни принциповим чином залежить від двох параметрів. Перший – частка валового внутрішнього продукту, що направляється на розвиток науки і освіти. Зазвичай на цьому параметрі зосереджують основну увагу, обговорюючи бюджет країни. Однак є і другий, не менш важливий параметр – сприйнятливість економіки до інноваційних процесів. Можна мати суттєві розробки і величезні можливості. Однак якщо ними не скористатися, то всі вони стають непотрібними. Тому соціально-економічний розвиток країни пов'язаний, насамперед, зі структурною перебудовою, з перерозподілом інформаційних потоків, зі створенням та активізацією нових механізмів і причинно-наслідкових зв'язків у всьому народногосподарському комплексі; активізацією інноваційних процесів" [20].

1.2. Позиціонування харчової промисловості в структурі національної економіки

В умовах розвитку ринкових відносин, характеристики економічної системи, пропорції її розвитку, визначаються постійними змінами елементів, які її визначають, зв'язків між цими елементами. Розвиток харчової промисловості, яка зорієнтована на задоволення кінцевого попиту, у порівнянні з невисоким оборотом капіталу, зростання частики ВВП, за рахунок цієї галузі, належить до однієї з основних цілей соціально-економічного розвитку України на сучасному етапі.

З урахуванням сучасної політики уряду, яка в тому числі враховує зменшення податкового навантаження, активне залучення грантів та кредитів

від міжнародних організацій тощо, можна відмітити, що структура ВВП, саме зміна часті харчової промисловості, відбувається у наступних напрямах: скорочення частки податкового навантаження; стабілізація частки фонду оплати праці (за рахунок підвищення продуктивності праці та ефективного оподаткування); зростання доходів та прибутків підприємств харчової галузі; поступове підвищення рівня нагромадження основного капіталу, нематеріальних активів.

Визначаючи роль харчової промисловості в Україні на сучасному етапі господарювання, слід перш за все відмітити, що вона об'єднує понад 40 галузей (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Основні галузі харчової промисловості України

Галузь	Основна характеристика
1	2
Олійно-жирова	Виробництво олії, маргарин, майонез тощо. Сировиною для неї є соняшник, соя, ріпак, кукурудза, рицина. Практично 90% олії виробляють з соняшнику. Підприємства розміщені переважно у районах вирощування такої культури. Найбільше їх в Дніпропетровській, Луганській, Донецькій, Кіровоградській регіонах
Цукрова	Донедавна займала ключове місце серед галузей харчової промисловості України, країна за виробництвом цукру посідала 1-е місце в Європі. В Україні було більше 190 цукрових заводів. Значна кількість з них простоює або ж демонтовані, через низький рівень конкурентоспроможності вітчизняного цукру (собівартість виробництва, матеріало- та енергомісткості) Значна кількість заводів розміщені у лісостеповій зоні, саме у Хмельницькій, Вінницькій, Черкаській та Полтавській областях.
Плодоовочеконсервна промисловості	Є в усіх областях України, насамперед у південних та подільських областях, на Закарпатті.
Борошномельно-круп'яна, хлібопекарська, кондитерська	Галузі, в яких відповідні затрати на транспортування готової продукції більші, аніж на перевезення сировини, яке орієнтуються на споживачів й розміщені вони у різних містах на всій території України.
Виноробна	Розвинена у місцях виноградарства — в Одеській, Херсонській, Закарпатській областях та у Криму.
М'ясна	Продукує свіже м'ясо, копченості, субпродукти, консерви тощо, розвинена в усіх областях. Найбільші м'ясокомбінати знаходяться у великих містах.
Молочна	Включає маслоробну, сироробну, незбираномолочну і

	молочноконсервну галузі. Розміщуються підприємства галузі у великих і невеликих містах по всій території України. Молочноконсервна - орієнтується на сировину, а інші галузі — на споживача.
Рибна	Розвинена, насамперед, у портових містах (Одеса, Маріуполь та ін.). Багато продукції дають судна-заводи, що знаходяться у місцях вилову риби

Джерело: систематизовано автором на основі [2-8]

Визначальну роль у розвитку даних галузей відіграють сировина і споживачі. Якщо галузь використовує сировину, що швидко псується, або малотранспортабельну сировину, або значну кількість сировини (олійна, цукрова, плодо-овочеконсервна, рибна, маслоробна), тоді якість кінцевого продукту головним чином залежать від сировини і ресурсів. Втім, галузі, такі як хлібопекарська, кондитерська, м'ясна, пивоварна, молочна, тютюнова та ін., в яких затрати на транспортування готової продукції більші, ніж на перевезення сировини, здебільшого орієнтуються на споживача.

Для певних галузей харчової промисловості характерна невідповідність переробних потужностей наявній сировинній базі. Можна сказати, що існує проблема, що значна частина продукції не переробляється. Необхідна трансформація і розвиток галузі у різних напрямках.

Система трансформування харчової промисловості має розглядатися в напрямках: [1; 2, с. 89–96, 3, с. 256–259;]:

- будівництва оснащених новітнім обладнанням невеликих підприємств, які могли б швидко переорієнтуватися на випуск високоякісної, конкурентоспроможної продукції.

- зміни структури галузі, підприємств галузі та асортименту продукції;

- управління галуззю, підприємствами галузі, ефективне планування та прогнозування розвитку;

- з точки зору ефективності використання ресурсів, що використовує галузь;

- розвитку галузевих ринків.

Одним із основних напрямків розвитку харчової промисловості України є розробка якісних планів, заснованих на прогнозах щодо асортиментної, організаційної, інвестиційної та ресурсної структури галузі. Реалізація даних планів у майбутньому дозволу подолати структурну деформацію галузі.

Серед форм власності на підприємствах харчової промисловості України переважно відмічається приватна (в різних видах) власність. Організаційно-правові форми підприємництва, які є найбільш привабливими для великих підприємств харчової промисловості України це акціонерні товариства. Втім, останнім часом багато підприємств перереєструються у товариствах з обмеженою відповідальністю для спрощення системи звітності.

Ефективний та стійкий розвиток харчової промисловості значною мірою залежить від структури ресурсів (трудових, матеріальних, фінансових), що вони споживають [2, с. 89–96, 3, с. 256–259;]. Тому, для галузей харчової промисловості ключовими напрямами зміни структури сировинних ресурсів є: забезпечення безвідходної переробки сировини та мінімізація її витрат; максимальне зменшення залежності від закордонної сировини (насамперед таропакувальних матеріалів); поліпшення якісних показників сільськогосподарської сировини, яка використовується у виробництві; використання нетрадиційних видів сировини, харчових добавок тощо.

В умовах ринкової економіки розробка заходів щодо підвищення ефективності розвитку харчової промисловості повинна здійснюватися як на основі економічного планування та прогнозування, так і на основі аналізу системи управління галуззю [4, с. 11–14].

Харчова промисловість завжди була привабливою сферою для інвестування, адже компанії, які займаються виробництвом продуктів харчування й напоїв, більш стійкі до кризових явищ, ніж інші промислові сектори. Стабільний грошовий потік, обумовлений невеликими змінами споживчого попиту, дозволяють харчовій індустрії витримувати тривалі періоди рецесії.

Виробництво харчової продукції у вигляді готових продуктів та напівфабрикатів тісно пов'язане із сільським господарством, що виступає в якості сировинного постачальника. Також значно харчова промисловість пов'язана з торгівлею.

Найменш привабливою зі сторони інвестиційних вкладень є підприємства з виробництва хліба й хлібобулочних виробів. Причина цьому – орієнтація українських громадян на придбання традиційних сортів хліба й наявність механізму державного регулювання цін на цей вид продуктів. У свою чергу промисловість має територіально-локальний характер, ринок поділений, і розвиток бізнесу з метою розширення географії тому є недоцільним. Одним зі способів підвищення рентабельності й забезпечення додаткових доходів є освоєння суміжних галузей, наприклад, кондитерської [100].

Більш привабливою і для вітчизняних, і для закордонних інвесторів є виробництво кондитерських виробів, оскільки вони останнім часом незмінно користуються купівельним попитом. У західних країнах, навпаки, усе більш популярною стає тенденція правильного харчування, тому інтерес до кондитерської продукції там різко знижений.

Продукти харчування необхідні щодня, тому харчова промисловість є найбільш ліквідною.

Міжнародні фондові індекси, які демонструють зміну напрямків і поточний стан ринку, демонструють, що за останні п'ять років компанії харчової промисловості показують ріст, порівнянний лише з ростом фірм, що виробляють високотехнологічну продукцію. Найбільшою популярністю серед сучасних покупців використовують інноваційні продукти, які задовольняють тенденціям споживання корисної й здорової їжі.

Стабільно мають тенденцію до зростання у ціні акції компаній, які займаються виготовленням харчових добавок, наприклад, таких, які здатні боротися з окисним стресом, підвищуючи антиоксидантний захист людського організму на генетичному рівні. Лідирують у рості світові виробники

продуктів, що використовують технології мікроводоростей, а також випускають натуральні речовини, які сприяють зміцненню здоров'я й самопочуття.

Отже, інвестуючи кошти в компанії, що виробляють продукти харчування, можливо стабільне одержання прибутку навіть у періоди загального економічного спаду.

У критеріях ринкових взаємин, які розвиваються, результативність діяльності харчових компаній залежить від адміністративної роботи, що гарантує справжню фінансову незалежність господарюючих суб'єктів, окупність їх виробничих витрат та конкурентоспроможність. Результативність управління, у першу чергу, знаходиться в залежності від своєчасності прийнятих персоналом рішень на базі отриманих даних, й адаптації цієї інформації персоналом до існуючих ринкових умов.

Підприємства харчової промисловості не прагнуть реалізувати всі завдання управління бо мають певні ресурсні обмеження. Вплив на для ефективність виробництва різних завдань управління неоднакова. Тому, крім поточних завдань управління, галузі треба зосередити увагу на найбільш важливих завданнях. [5, с. 131–136; 6, с. 726–735]. До таких завдань управління можна віднести:

- забезпечення виробництва якісної продукції, яка б задовольняла вимогам ринку. В умовах ринкової економіки необхідність урахування вимог покупців до продукції, загальновідома, а її реалізація відноситься, в тому числі, до завдань самостійних досліджень маркетингу [7, с. 50–82; 97];

- підвищення ефективності і якості технологічних процесів. Необхідну якість продукції складно забезпечити без достатнього технічного рівня обладнання та ефективного управління технологічними процесами [8];

- організація ефективної логістики, вибору постачальників. Від забезпечення високого рівня якості матеріалів, сировини, напівфабрикатів і

комплектуючих виробів у значній мірі буде залежати якість виготовленої продукції»;

- збільшення доходів, прибутків і поліпшення фінансового стану підприємств харчової галузі [9, с. 86–92; 10, с. 1–6]. Для поліпшення якості продукції необхідно систематично проводити заходи, які вимагають ресурсного забезпечення.

- врахування ризиків, інфляційних процесів, та інших факторів зовнішнього середовища в процесі прийняття рішень [11];

- застосування сучасних інструментів планування та прогнозування із урахуванням на сталий розвиток.

Зупиняючись на основних інструментах та методах планування та прогнозування інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, необхідно перш за все правильно оцінити і передбачити розмір ринку та потенціал його зростання, за допомогою моделей, таблиця 1.6.

Крім представлених в таблиці методів, слід також окремо зупинитись на SWOT-аналізі, інформаційною базою якого є: база даних та набір методичних та організаційних прийомів та інструментів, необхідних для підвищення надійності інформаційного забезпечення

Наступний корисний інструмент управління розвитком є STEP-аналіз, який необхідним для розуміння потенціалу ринку і напрямів розвитку. Цікавою в даному виді аналізу є соціальна компонента що полягає у визначенні споживацьких переваг. Технологічна компонента формує тенденції в технологічному розвитку. Саме розвиток цієї компоненти часто є причиною змін ринку, появи нових продуктів. Створення картини державного розподілу ресурсів (найважливішої умови діяльності підприємства) є основною причиною вивчення економіки.

Таблиця 1.6

Основні моделі поведінки на ринку при інноваційно-інвестиційному розвитку промисловості

№	Модель оцінки	Зміст	Результат
1.	На основі піраміди продукції	Основа піраміди дешеві та масові продукти, а на вершині – дорогі	Концентрація результату на вершині піраміди, захисний бар'єр, для конкурентів
2.	На основі уподобань споживачів	Великі початкові вливання для вивчення потреб споживачів	Спочатку – збитки, далі – різко зростання прибутку до значних розмірів
3.	Модель комутуючого типу	Створення посередника по комунікаціях	Зведення взаємодії до одного каналу, (комутуючого блоку)
4.	На основі мультикомпонентной системи	Декілька компонентів, пов'язаних з продажем певної продукції	Кожний компонент має різну доходність, деякі - високоприбуткові
5.	Прибуток блокбастерного типу	Основний економічний чинник – тип проекту	Концентрація на високоприбуткових проектах
6.	Модель багатошарового прибутку	Де створені бренди, торгівельні марки	Результати збільшені за рахунок використання особливості продукту, торгової марки тощо
7.	Модель прибутку підприємницького типу	Підприємство структуроване за центрами прибутку	Додаткова мотивація. Менеджери центрів прибутку зацікавленні в рості доходів.
8.	Дохід від встановлення стандарту	Виробник отримав діючий стандарт на продукцію	Постійний захищений дохід
9.	Комбіновані моделі функції попиту і витрат	Визначається оптимальна ціна та відповідний обсяг реалізації	Максимізація результату – головна мета діяльності

Джерело: систематизовано автором на основі [12; 13]

Крім того для прогнозування і планування розвитку харчової промисловості, підприємств кожної галузі, що входять до харчової промисловості доцільно застосовувати підходи до планування стратегії, наприклад: ринкову стратегію націлену на прибуток (PIMS), матрицю можливостей, матрицю «Бостон консалтинг груп», загальну стратегічну модель. Більшість з даних видів аналізу зосереджені на прогнозуванні поведінки на ринку. За результатами аналізу можна спланувати заходи які сприятимуть розвитку харчової промисловості, основні з них представлені в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7

Планування та прогнозування інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в залежності від виду попиту на продукцію

Види попиту	Аналіз та прогноз ринку	Планування дій
Відсутність попиту	Споживачі не зацікавлені або байдужі до продукції	Пошук методів ув'язки вигід продукції з потребами споживачів.
Повноцінний попит	Підприємства галузі задоволені своїм торговим оборотом	Підтримування існуючого попиту, піклуватися про якість продукції і обслуговування
Прихований попит	Споживачі мають попит на продукцію, яка відсутня на ринку	Оцінка величини потенційного ринку. Створення продукції, здатної задовольнити попит
Негативний попит	Значна частина ринку негативно відноситься до продукції, згодна навіть. на певні витрати, лише б уникнути її	Аналіз причин неприязні, та можливостей зміни негативних відносин за допомогою переробки, зниження цін на продукцію
Спадаючий попит	Падіння кон'юнктури і збуту продукції. Потрібен пошук нових цільових ринків, зміна характеристик товару, встановлення більш ефективної комунікації	Основна задача – обернути назад тенденцію падіння попиту завдяки творчому переосмисленню підходу до пропозиції товару
Нерегулярний попит	Сезонний збут, що викликає проблеми недовантаження і перевантаження	Спроби згладити коливання в розподілі попиту за часом за допомогою гнучких цін, заходів стимулювання та інших методів
Надмірний попит	Попит на продукцію харчової промисловості вище, ніж можуть задовольнити підприємства галузей	Пошук методів тимчасового або постійного зниження попиту (не ліквідуючи його)
Нераціональ-ний попит	Протидія попиту на товари, шкідливі для здоров'я, довкілля	Необхідно переконати споживача відмовитись від звичок, поширюючи антирекламу, різко піднімаючи ціни і обмежуючи доступність товару

Джерело: систематизовано автором на основі [13; 14]

Вибір напрямку розвитку здійснюється на основі аналізу відповідності ринкових можливостей, задач розвитку та ресурсного потенціалу, на цих, та інших моментах планування та прогнозування харчової промисловості слід зупинитись окремо.

При прогнозуванні розвитку харчової галузі слід звертати увагу на три групи найважливіших пропорцій (балансів). Перша група пропорцій показує співвідношення між потребою в продукції харчової галузі і її виробництвом.

Друга група - контролює співвідношення ресурсного та інвестиційного комплексів.

Третя група пропорцій характеризує співвідношення між основними сферами і напрямками роботи харчової промисловості, а також пов'язаною із галуззю організаційною та соціальною структурами.

Також зауважимо, що запропоновані три групи співвідношень та пропорцій можуть бути розглянуті на різних рівнях, як місцевому (територіальному), так і галузевому, а також на міжгалузевому рівнях.

В рамках даного дослідження становить інтерес розгляд активності або пасивності не тільки як процесу, але і як системної властивості. У цьому контексті пасивність можна трактувати як відносний момент стану матеріальної системи, що показує її поточну нездатність до змін в даний момент часу і в даних умовах. Таким чином, інноваційно-інвестиційна пасивність може бути представлена як один із способів поведінки, який не тільки характеризується негативними значеннями основних показників інноваційно- інвестиційної діяльності; але і проявляється через стан бездіяльності, байдужості, безініціативності і байдужості у взаєминах і взаємодіях між учасниками інноваційно-інвестиційного процесу.

Результати порівняльного аналізу особливостей інноваційно-інвестиційної активності та пасивності демонструють, що дані поняття, будучи альтернативними за своїм змістом, відображають реальний стан процесу інноваційно-інвестиційного розвитку в конкретний період часу. У зв'язку з цим з діалектичних позицій зміст інноваційно-інвестиційного стану можна характеризується-вать як дихотомічну єдність двох альтернатив (протилежностей) – інноваційно-інвестиційної активності та інноваційно-інвестиційної пасивності. Разом з тим, дані альтернативні за своєю

спрямованістю категорії доповнюють одна одну і в сукупності можуть більш точно відображати особливості діяльності суб'єктів в інноваційно-інвестиційній сфері. Крім того, діалектичні особливості проявляються на практиці в тому, що підвищення однієї характеристики (активності) одночасно призводить до зниження іншої альтернативної характеристики (пасивності) і навпаки. Порівняльний аналіз інституціональних характеристик інноваційної-інвестиційної активності та пасивності, представлені в таблиці 1.8., а також облік їх характеру і особливостей зміни по стадіях життєвого циклу дозволив сформувати наступні базові визначення:

Таблиця 1.8

Порівняльна характеристика інноваційно-інвестиційної активності і пасивності суб'єктів харчової промисловості

№	Характеристики	Інноваційно-інвестиційна активність	Інноваційно-інвестиційна пасивність
1	Зміст категорії	відображає наявність певного потенціалу та готовності ставити і вирішувати складні завдання інноваційно-інвестиційного розвитку	характеризується бездіяльністю, байдужістю і безініціативність по відношенню до пошуку і реалізації завдань інноваційно-інвестиційного розвитку
2	Стратегічні завдання	підвищення конкурентоспроможності за рахунок кардинального поліпшення діяльності на основі інновацій	підтримка і стабілізація наявного ринкового становища на основі мінімізації тактичних і стратегічних ризиків і витрат
3	Характеристика ринкової поведінки	схильність до інноваційної діяльності	збереження ринкової кон'юнктури на основі екстенсивних методів, цінової і комунікаційної політики
4	Цільові орієнтири	інтенсивне здійснення дій щодо реалізації іінноваціонних проектів	всебічна підтримка сталої системи виробничо-економічних відносин
5	Інноваційна патентно-ліцензійна діяльність	передбачає створення власних і використання сторонніх результатів інноваційної діяльності та об'єктів інтелектуальної власності	відсутність власних і не використання сторонніх результатів інноваційної діяльності та об'єктів інтелектуальної власності
6	Участь вищого менеджменту	керівництво ставить завдання інноваційного розвитку, створює умови і забезпечує ресурсами	небажання приймати відповідальність і ризики
7	Організаційні прояви	наявність центрів відповідальності за інноваційно-інвестиційну діяльність	відсутність центрів відповідальності інноваційно-інвестиційну діяльність
8	Мотивація персоналу до інновацій	наявність системи мотивації за участь і результати проектної, винахідницької та раціоналізаторської діяльності	відсутність системи мотивації
9	Ставлення до фінансових ресурсів	пошук і використання власних і позикових коштів для результативних інноваційних проектів	різке обмеження або відмова від інвестування на основі інновацій
10	Залучення зовнішніх джерел	використання можливостей державної і регіональної підтримки інноваційних проектів, залучення наукових, проектних та консалтингових структур для інтенсифікації інноваційної діяльності	нездатність або відсутність використання зовнішніх ресурсів і можливості для інноваційного розвитку

Джерело: систематизовано та побудовано автором на основі [14, 15]

1. Інноваційно-інвестиційний стан - це стан який характеризує наявність інноваційно-інвестиційної діяльності на підприємстві або можливість її здійснення;

2. Інноваційно-інвестиційна пасивність - одна зі складових інноваційно-інвестиційного перебування, що характеризує не тільки незадовільно низькі (негативні) значення основних показників інноваційної діяльності, а й ступеня бездіяльності, байдужості, безініціативності, байдужості у відносинах і взаємодії між основними учасниками інноваційно-інвестиційного процесу;

3. Інноваційно-інвестиційна активність - одна зі складових інноваційно-інвестиційного перебувавання, що характеризує ступінь участі суб'єкта у здійсненні інноваційно-інвестиційної діяльності в цілому або окремих її видів.

Крім того, нерозривний зв'язок харчової промисловості з іншими галузями народного господарства обумовлює методичну єдність в плануванні її розвитку на основі загальних наукових методів, принципів, правил та норм розробки проектів планів і контролю за ходом їх виконання.

Стратегічне управління процесами планування та прогнозування у харчовій промисловості представляє собою системну циклічну управлінську діяльність, що включає встановлення магістральних цілей, направлених на масштабні заміни ринкової позиції суб'єктів харчової промисловості, з урахуванням стану оточуючого середовища, перспективних обсягів інвестування і власних ресурсів. Стратегічне управління процесами планування та прогнозування у харчовій промисловості являє собою систему управління, яка спроможна забезпечити ефективне функціонування у довгостроковій перспективі харчової промисловості за умов динамічно змінного зовнішнього середовища та певного рівня невизначеності майбутнього. Стратегічне управління процесами планування та прогнозування у харчовій промисловості забезпечує конкурентоспроможність харчової промисловості на світовому ринку, оскільки враховує важливі компоненти встановлення місії і обґрунтування цілей розвитку, дослідження зовнішньої і внутрішньої сфер, що

забезпечує пристосування та дає можливість виробити необхідні заходи, у відповідності з цілями розвитку національної економіки. В результаті дослідження побудовано схему стратегічного управління процесами планування та прогнозування у харчовій промисловості (рис. 1.2), характерною рисою якої є еластичність, яка виражається в можливості адаптації дій суб'єктів господарювання у відповідності з визначеними функціями, що збільшує можливості пристосувати компоненти загальної стратегії до стрімких змін ринку, коректування стратегічного бачення передбачено на кожному етапі, з урахуванням отриманого досвіду, виникнення нових ідей і можливостей. Система стратегічного управління процесами планування та прогнозування у харчовій промисловості, дає можливість реалізувати корпоративну і конкурентні стратегії суб'єктів господарювання, оскільки формування конкурентних переваг в сьогоднішніх умовах ґрунтується на змінах, які може забезпечити інвестиційна діяльність.

Таким чином, на сучасному етапі назріла реальна необхідність проведення великомасштабної діяльності для всіх без винятку підприємств харчової промисловості, а головною метою державної політики в Україні є допомога у створенні комплексу, що забезпечує широкі можливості для задоволення українських і закордонних споживачів у різноманітних товарах шляхом розгортання комплексних програм (у першу чергу – інноваційно-інвестиційних) по наданню допомоги організаціям і підприємствам у кадровому, інформаційному, матеріальному забезпеченні. Ці проблеми українські харчові підприємства намагаються вирішити й самостійно шляхом пошуку нових джерел інвестицій з метою створення конкурентоспроможних товарів, але одному, декільком або групі підприємств це не під силу, тому що необхідно розвивати й удосконалювати всю інфраструктуру виробництва: від підприємств сировинної бази до створення необхідних умов якісного виробництва конкурентоспроможної продукції харчової підприємствами.

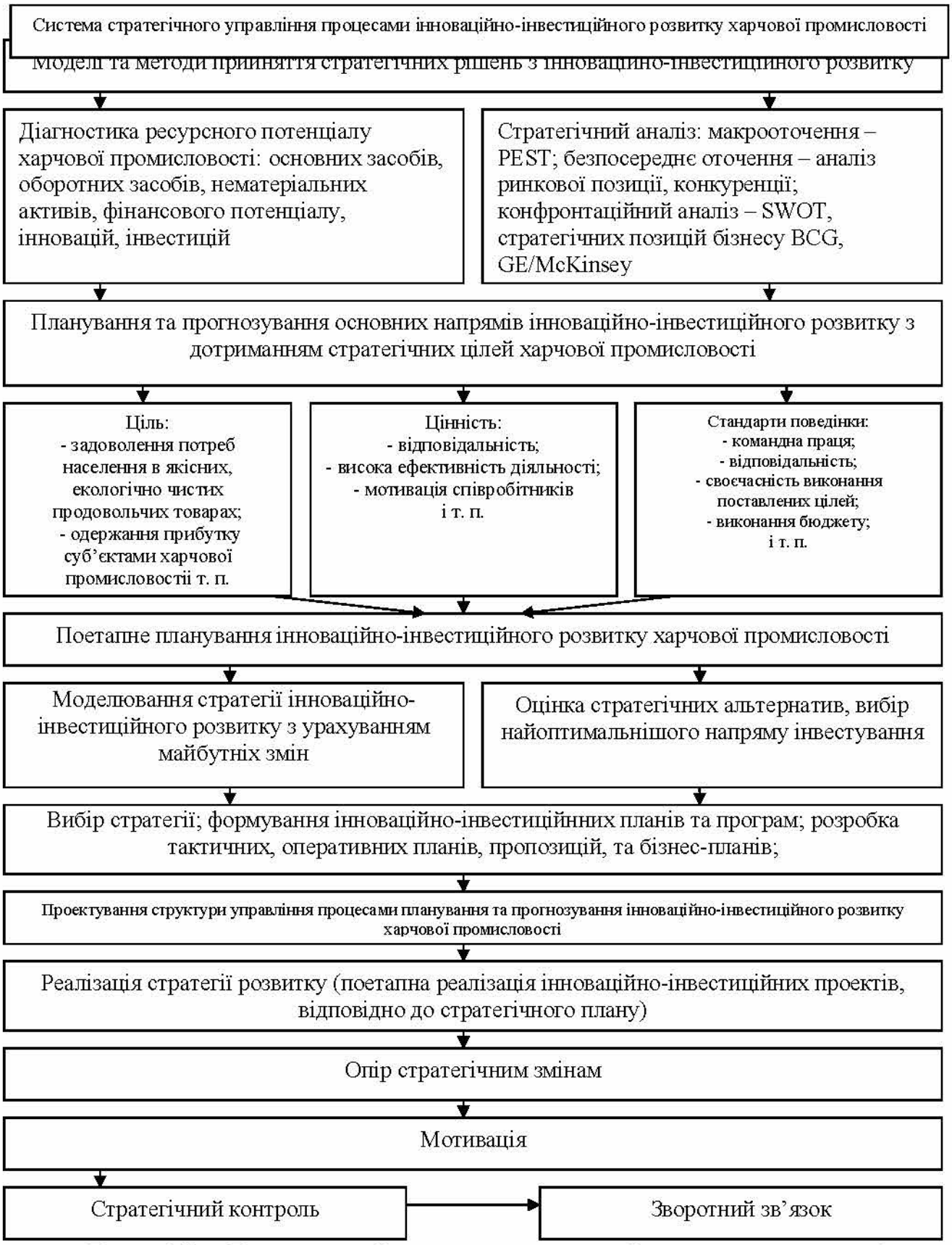

Рис. 1.2. Теоретичний концепт сучасної системи стратегічного управління процесами інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Джерело: розроблено автором

1.3. Економічний зміст інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Будь-який інноваційно-інвестиційний розвиток – це не лише основний інноваційний процес, але і розвиток системи чинників і умов, необхідних для його здійснення. Тому для розробки механізму управління інноваційно-інвестиціним розвитком харчової промисловості ми вважаємо за доцільне сформулювати концепцію управління, яка враховує потреби суспільного розвитку та обмеження, що пов'язані з використанням всіх наявних ресурсів (рис. 1.3).

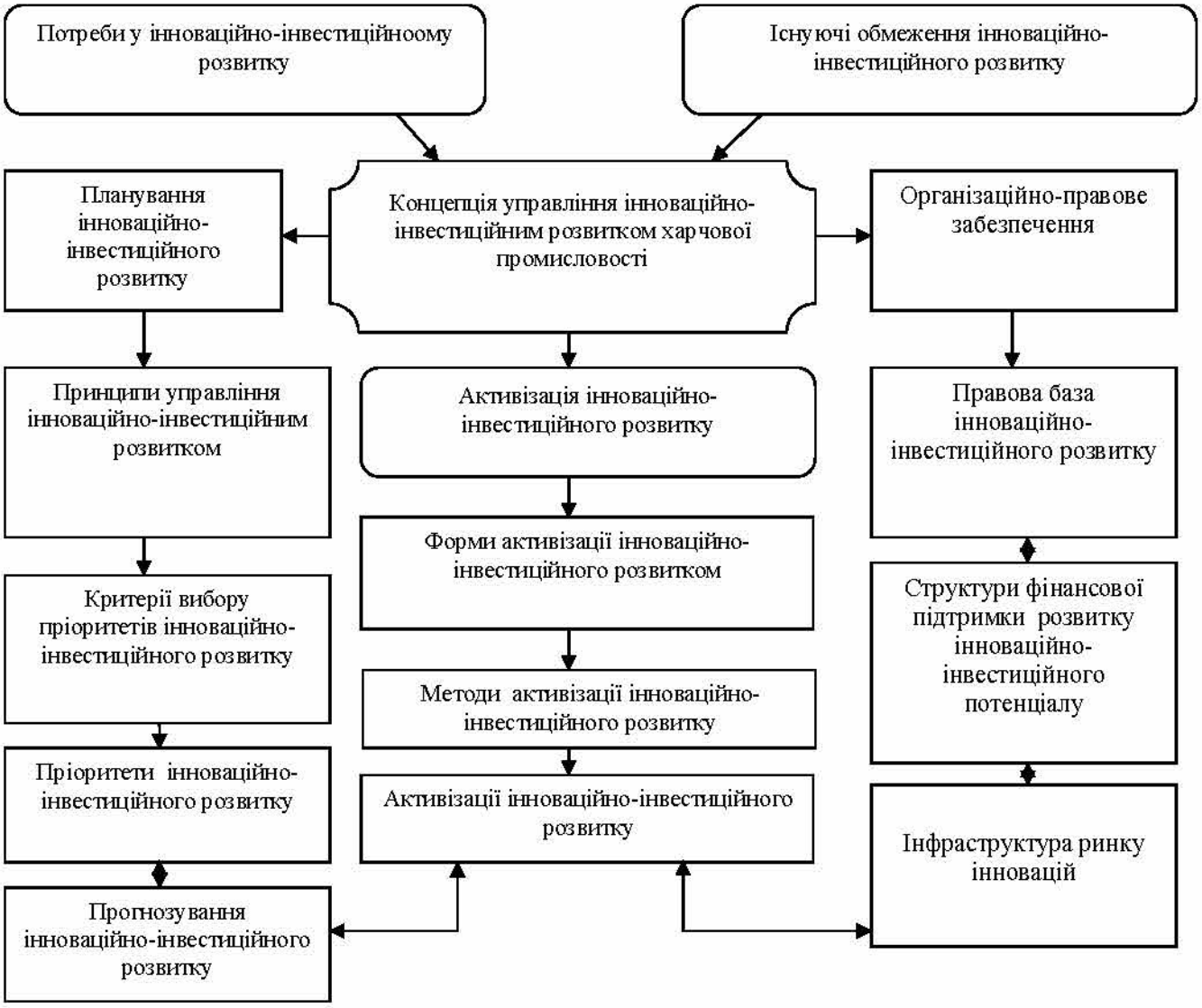

Рис. 1.3. Концепція управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості

Джерело: розроблено автором

Концепція управління інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, на нашу думку, повинна містити: принципи управління; критерії вибору пріоритетних напрямків інноваційно-інвестиційного розвитку; пріоритети інноваційно-інвестиційного розвитку; активізації інноваційно-інвестиційного розвитку, яка включає форми, методи та інструменти управління інноваційно-інвестиційним розвитком. Також ми вважаємо, що обмеження повинні враховувати не лише ті, що пов'язані з використанням наявних ресурсів, але й організаційно-правове забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку.

Досить часто в процесі управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості не враховують взаємозв'язок усіх вищенаведених складових. Відповідно не враховуються можливості використання інноваційно-інвестиційного потенціалу харчової промисловості, а також не визначаються показники їх оцінки.

На сучасному етапі розвитку ефективність харчової промисловості неможлива без активізації інноваційно-інвестиційних процесів. Інноваційно орієнтований напрям розвитку промисловості, який пов'язаний із наукою, сприяє високому рівню конкурентоспроможності та стабільному розвитку харчової промисловості. Отже дослідження особливостей інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості є важливим завданням, яке потрібно вирішити сучасними науковцями та полягає у систематизації факторів, що впливають на цей процес, а тому виникає потреба у здійсненні аналізу факторів аналізації інноваційно-інвестиційного розвитку.

Проведений аналіз наукової літератури дає підстави зробити висновки про те, що існує сукупність різних підходів до класифікації факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості (рис 1.4).

Нами розглянуто фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку на основі їх класифікації за рівнем економічного впливу, що передбачає їх поділ на такі рівні: макро, мезо і мікро.

Рис. 1.4. Систематизація факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Джерело: систематизовано та узагальнено автором на основі [17, 20, 53, 78]

Було встановлено, що більшість авторів до факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку виділяють: нормативно-правові, політичні, фінансово-економічні, організаційно-управлінські, суспільні та екологічні. У свою чергу, автор Т. І. Городиський до таких факторів, як фінансово-економічні відносить: налагоджену систему фінансування інноваційних процесів, систему формування сприятливого соціально-економічного середовища в інноваційній діяльності. До організаційних належить комплексний механізм формування інноваційного потенціалу та реалізацію інноваційної політики [17, с. 276–284].

На рівні держави, серед виділених науковцями факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку заслуговує на увагу макроекономічний напрям, представлений у дослідженнях Н. Соменкової, де обґрунтовуються

фактори, які перешкоджають чи обмежують інноваційно-інвестиційні процеси [96, с. 160–162].

На особливу увагу заслуговує підхід науковця А. В. Череп, яка вважає, що активізація інноваційно-інвестиційного розвитку здійснюється під впливом сукупності факторів, а саме економічних, інституціональних, організаційно-технологічних. Раціональне поєднання таких факторів формує умови для ефективного використання інновацій [119, с. 85].

М. П. Войнаренко вважає, що на інноваційно-інвестиційий розвиток в Україні впливає три різні фактори [13, с. 19]: наявність умов для інноваційно-інвестиційного розвитку, можливостями значного наукового та технічного потенціалу і наукомісткими виробництвами; не досконалісь законодавства та його невідповідність нормативному забезпеченню та відсутність необхідних джерел фінансування; налагодженість механізму виходу із системної кризи.

Такі дослідники, як, Л. Беновська, Н. Бондаренко, А. Павлюк, А. Полянська не проводять систематизацію факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку, а пропонують перелік напрямів їх впливу. У свою чергу автори наголошують на необхідності розвитку технологічних укладів, дієвості державної інноваційної та інвестиційної політик та розвитку інфраструктури, місця та значення інноваційно-інвестиційних процесів, рівню науково-технічного розвитку та якості діяльності науково-дослідницьких закладів, динаміки витрат промисловості на науково-дослідницькі роботи, налагодженості співпраці між приватним сектором та університетами щодо розвитку дослідницької діяльності [6;7;81;83].

На нашу думку, у проведених дослідженнях не достатньо уваги приділено персоналу в активізації інноваційно-інвестиційного розвитку. У цьому аспекті на особливу увагу заслуговує класифікація А. П. Павлюка, яка передбачає важливість рівня кваліфікованості персоналу, який здатний формувати інновації та їх розповсюджувати для подальшого розвитку [80, с. 93–97]. У дослідженні С. М. Коваленка, серед систематизованих факторів

окремо виділено інноваційну культуру та рівень соціальної відповідальності бізнесу [43, с. 6].

Більш детально обгрунтуємо фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку на рівні промисловості. Фактори мікрорівня проявляються шляхом реалізації відповідного інноваційного проекту.

Результати аналізу праць вітчизняних та зарубіжних вчених, а також власні напрацювання підтверджують, що сукупність факторів, які впливають на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, слід систематизувати на екзогенні та ендогенні; позитивні і негативні; безпосередні та опосередковані; постійно діючі та тимчасові; фактори, які регулюються, та які не підлягають регулюванню.

На нашу думку доцільно більш детально зупинитись на класифікації факторів ендогенних та екзогенних. До ендогенних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості можна віднести усі можливі внутрішні змінні, які стимулюють працівників промисловості до створення інновацій. Ендогенні фактори залежать від особливостей функціонування харчової промисловості, кадрового забезпечення, індивідуальних умов праці тощо. Екзогенні відповідно зумовлені дією чинників макросередовища.

Заслуговує на увагу класифікація факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку науковця Л. І. Федулової [107, с. 48], яка до ендогенних факторів відносить: кваліфікаційний рівень працівників, розвиток маркетингу і комерційної діяльності, внутрішній клімат на підприємстві, можливість організація навчання провідних спеціалістів, мотивація працівників, рівень підготовки до спеціалізації галузі, відповідних науково-технічних знань, налагодженість зовнішньоекономічних зв'язків, патентно-правові питання. До екзогенних факторів інноваційно-інвестиційного розвитку належать: попит на продукцію, податкове навантаження, взаємовідносини з великими підприємствами і замовниками, обсяги постачання сировини та її

якості, фінансово-кредитна політика, стандартизація і сертифікація продукції, наявність державного замовлення, супровід відповідних інноваційних проектів, потреба налагодження зовнішньоекономічних зв'язків, захист інтелектуальної власності, функціонування інноваційної інфраструктури, страхування ризиків. У свою чергу, науковцем обґрунтована необхідність врахування можливостей підприємства щодо інноваційно-інвестиційного розвитку. До таких латентних факторів належать: технічний стан обладнання, рівень підтримки наукових розробок, рівень організації виробництва та можливості його вдосконалення, випуск пробної партії, участь у виставках, пошук можливостей запуску інноваційної продукції на виробництво, забезпечення відповідності структури підприємства потребам в розвитку його інноваційного потенціалу. У свою чергу варто враховувати рівень інформаційного забезпечення, сертифікації продукції, дослідження ринку, активізація інвестиційної діяльності, інформаційне забезпечення інноваційних розробок, проведення експертизи проектів та вирішення питань у напрямку захисту інтелектуальної власності, підтримка патентних розробок.

У результаті дослідження було встановлено, що сучасності притаманна тенденція до систематизації факторів інноваційно-інвестиційного розвитку на основі групування складових потенціалів, якими володіє підприємство.

На думку автора, Л. В. Дерманської до складу інноваційно-інвестиційного розвитку доцільно віднести: фінансовий (наявність необхідних фінансових ресурсів); інтелектуальний (дієвість механізму мотивації праці, наявність висококваліфікованих кадрів та корпоративної культури суб'єкта господарювання); управлінський (наявні організаційна структура, налагодження зв'язків між існуючими підрозділами, контроль управлінської системи); маркетинговий (налагодження маркетингового інструментарію); інформаційний та методичний (активізація комплексної автоматизованої системи управління) [24, с. 171–175].

Дослідниками З. Касьян та Т. Воронкова доповнено вище представлену класифікацію такими групами: кадрова, виробнича, інвестиційна, технологічна, економічна та наукова [40]. На думку Л. К. Шаміна під «інноватиністю» варто розуміти здатність підприємства реалізовувати інноваційно-інвестиційну діяльність. Також автром виділено ринковий потенціал, який передбачає зв'язок із ринком та попит на інноваційну продукцію на ринку [115, с. 58–60].

Дещо інший підхід запропоновано Н. А. Хрущем та Л. В. Вагановою, які ствреджують, що фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості слід класифікувати на такі глобальні групи: економічні ресурси та можливості їх використання; альтернативність у мобілізації екзогенних та ендогенних інвестиційних ресурсів; активізація та розрахунок інвестиційної привабливості промисловості; вплив сукупності факторів (науково-технічних, технологічних, кадрових та фінансово-економічних) [114].

У результаті дослідження виявлено групу факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості за сферою їх дії (О. Я. Ігнатенко): економічні (нестача власних коштів; недостатня фінансова підтримка держави; великі витрати на нововведення; складність залучення зовнішніх фінансових ресурсів у зв'язку з низьким рівнем привабливості вітчизняної ромисловості; тривалий термін окупності нововведень; недосконалість фінансового ринку та неготовність капіталу до інвестування в інноваційну діяльність; невизначеність термінів інноваційного процесу; ризикованість; високий попит на продукцію); організаційно-виробничі (інформаційна асиметрія, нові технології; неспроможність до нововведень; відсутність кваліфікованого управління процесами розвитку інноваційного потенціалу); нормативно-правові (недієвість інструментів нормативно-правового регулювання; відсутність оптимального рівня оподаткування) [32].

У сучасних умовах склалися такі соціально-економічні та технологічні умови, при яких варто враховувати усі можливі складові інноваційно-інвестиційного розвитку, особливо враховувати роль людини в інноваційному

процесі, необхідність її участі при формуванні інновацій. Тому, вбачається необхідним врахування соціогуманітарних, екологічних та інформаційних факторів. Також варто врахувати важливість формування творчого середовища для реалізації результатів творчості інноваційно-активного персоналу, активізація ефективного механізму стимулювання кадрів до творчої інноваційної діяльності, наявності відповідної управлінської компетентності [5, с. 187].

Розглянувши погляди вітчизняних науковців у напрямку систематизації факторів інноваційно-інвестиційного розвитку на державному, регіональному та рівні підприємства, можна зробити висновок, що в сучасних дослідженнях існує значна кількість різних підходів. Нами запропоновано класифікувати фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості на дві групи: екзогенні та ендогенні. Екзогенні фактори впливу систематизовано на такі групи: техніко-технологічні, фінансово-економічні, соціокультурні, екологічні та нормативно-правові (рис 1.5).

На нашу думку до найважливіших груп екзогенних факторів належать техніко-технологічні: розвиток технологічних укладів; інтеграція науки та виробництва; розвиток науково-технічного та технологічного потенціалів. Вплив даних факторів є суттєвим адже вони тісно взаємопов'язані і є найбільш загальними при впливі на інноваційний потенціал харчової промисловості. У свою чергу, дані фактори об'єднують у собі комплекс інших, під дією яких формуються тенденції розвитку та виробнича складова інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості у країні.

Фактори фінансово-економічної групи, передбачають: рівень розвитку національної економіки; особливості соціально-економічних відносин, механізм кредитування та фінансування інноваційної діяльності в державі, інфраструктура інноваційної діяльності, інвестиції у науково-дослідні розробки.

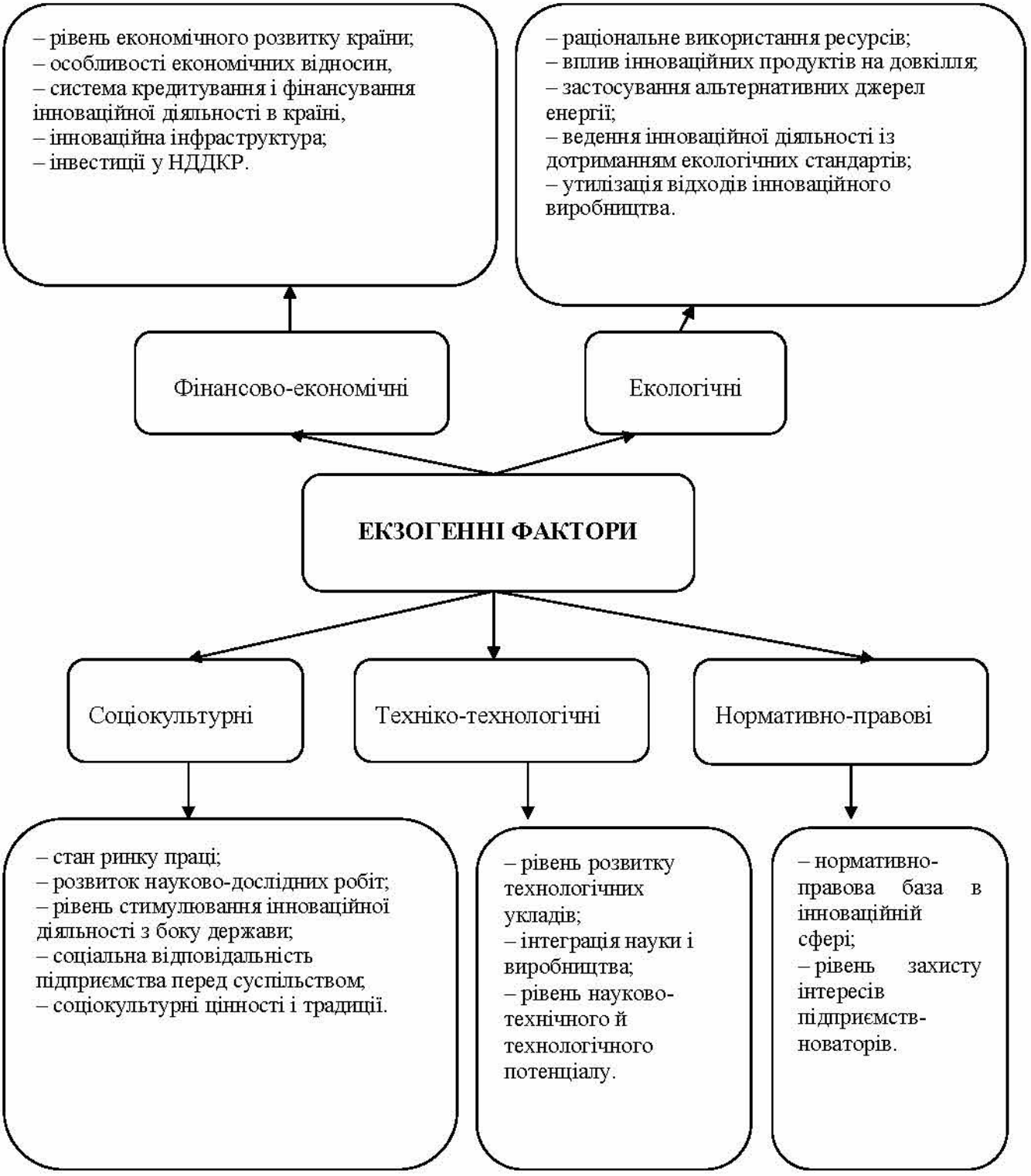

Рис. 1.5. Екзогенні фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Джерело: розроблено автором

Заслуговує на увагу такий фактор, як рівень розвитку інфраструктури інноваційної діяльності, яка передбачає поєднання державних та приватних структур, основною метою яких є орієнтація на інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості шляхом надання їм фінансово-кредитної, виробничої, інформаційної, організаційного та іншої допомоги у напрямку професійного розвитку персоналу. Важливість інноваційної інфраструктури полягає у необхідності пошуку інвестиційних ресурсів необхідних для інноваційної діяльності, формування конкурентних інноваційних завдань, мотивація суб'єктів господарювання до інновацій, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності.

До соціокультурних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості належать: рівень розвитку ринку праці; активізація науково-дослідних інститутів; можливості стимулювання інноваційної діяльності державою; забезпечення соціальної відповідальності підприємства за результати діяльності перед суспільством; відповідні соціокультурні традиції та цінності.

Отже, можливі фактори соціального плану сприяють стимулюванню суб'єктів господарювання до активізації інноваційних заходів. У свою чергу, зазначимо, що в останні роки виникає потреба суспільства у формуванні інноваційних продуктів, що вимагає особливої уваги до таких факторів, як соціальна відповідальність бізнесу перед суспільством. Особливо відіграють фактори соціокультурних традицій, оскільки вони характеризують в основному духовні аспекти життєдіяльності бізнесу (культура народу, його традиції, ідеологія, релігія тощо). Дані аспекти взаємопов'язані з виробничими та економічними факторами, взаємодіючи один з одним.

Нормативно-правові фактори представляються відповідною нормативно-правовою базою та рівнем захисту економічних інтересів новаторів. Дані фактори забезпечують правову базу інноваційно-інвестиційного розвитку

харчової промисловості та формують відповідні механізми реалізації інноваційної діяльності у контексті поширення інновацій. На сьогоднішній день ситуація склалась таким чином, що нормативно-правові фактори мають дестабілізуючий вплив на рівень інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняних підприємств харчової промисловості, у зв'язку із нестабільною політичною ситуацією в країні, та недосконалістю, в деяких випадках декларативністю і неузгодженістю існуючого законодавства в інноваційній та інвестиційній діяльності з іншими нормативними актами (цивільного, господарського, податкового, бюджетного тощо).

Екологічні фактори характеризуються впливом результатів інноваційно-інвестиційної діяльності на навколишнє природнє середовище: раціональне використання ресурсів; вплив результатів інноваційної діяльності на довкілля; ведення інноваційної діяльності із дотриманням вітчизняних та міжнародних екологічних стандартів; можливості утилізації відходів результатів інноваційного виробництва та інше.

До ендогенних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості належать усі ті внутрішні змінні, які забезпечують мотивацію працівників до формування та розвитку інновацій. Такі фактри залежать від особливостей функціонування хлібопекарських підприємств, кадрова політика, індивідуальні умови праці та організаційна структура виробництва. запропоновано до ендогенних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості включити такі групи: організаційно-управлінські, фінансово-економічні та соціально-технічні (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Ендогенні фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Джерело: розроблено автором

Соціальні фактори включають: рівень кваліфікації персоналу; корпоративну культуру; систему професійного навчання персоналу;

використання міжнародних стандартів; систему мотивації праці; сприйнятливість до реалізації інновацій. Необхідність врахування соціальних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку полягає у тому, що саме кадри є рушійною силою розвитку інноваційної діяльності, генератором новітніх ідей. Однак зазначимо, що серед вагомих соціальних факторів є саме застосування міжнародних стандартів, серед яких найактуальнішим є використання соціальних стандартів ISO, які відіграють важливу роль при забезпеченні інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, адже дані стандарти є невід'ємною складовою комплексної системи управління якістю, головна мета якої полягає у забезпеченні достатнього рівня якості харчової продукції.

Важливою групою факторів є фінансові та економічні, які передбачають: забезпеченість необхідними фінансовими ресурсами; підтримку держави; окупність нововведень; необхідність залучення фінансових ресурсів; соціально-економічні ризики. Необхідність врахування даної групи факторів полягає в рівні її впливу на можливості підприємства здійснювати інноваційну діяльність за рахунок власних або залучених фінансових ресурсів, можливості осадженняння результатів науково-дослідних розробок, здійснення підвищення кваліфікації та перепідготовки працівників.

Організаційно-управлінські фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості включають: нормативно-технічну документацію, рівень комунікативних зв'язків, гнучкість організаційної структури, організацію праці. Дані фактори впливають на рівень реалізації інноваційних рішень для ефективного задоволення потреб, що виникають на ринку.

Результати аналізу ендогенних факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, дають можливість зробити висновок, що всі фактори перебувають у взаємозв'язку та суттєво впливають на інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості.

Враховуючи важливість вищеперелічених факторів доцільно звернути увагу на існуючий рівень кваліфікації персоналу, адже саме кадровий потенціал є рушієм інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості та генератором новітніх ідей. Загальновідомим є той факт, що сучасні технології розвиваються швидше, ніж персонал, тому професійна підготовка та підвищення кваліфікації мають забезпечувати динамічний розвиток персоналу на протязі усього періоду праці, що, у свою чергу, передбачає процес оновлення та формування нових знань, освоєння нової техніки та технологій.

Такий підхід дозволяє досягти прискорення та підвищення ефективності використання сучасних технологій, розробок, розвивати інтелектуальний потенціал. Отже, для успішного управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості варто постійно вивчати зміни інноваційної політики в країні, та сприяти ефективному розвитку інтелектуального капіталу.

Результати проведеного аналізу засвідчують, що в сучасних умовах у науковій економічній літературі відсутня єдина думка щодо систематизації факторів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Безумовно, у питаннях формування інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, належного інструментарію присутня значна кількість проблем теоретико-методичного та практичного характеру, вирішення яких запропоновано у рамках нашого дослідження.

На основі дослідження факторів, які активізують інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості було сформовано структуру механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Метою формування та функціонування механізму є раціоналізація взаємодії суб'єктів та оптимізація використання відповідного інструментарію для досягнення поставлених завдань (рис.1.7).

Рис.1.7. Теоретична конструкція механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Джерело: розроблено автором

Під механізмом активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості розуміємо комплексну, впорядковану сукупність взаємоузгоджених підсистем, інструментів, важелів, заходів соціального та економічного характеру, які орієнтовані на довгострокове забезпечення й активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.

Усі складові такого механізму поєднані між собою системоформуючими зв'язками, які передбачають способи взаємодії елементів, що забезпечують формування й функціонування системи у динаміці. Завдяки таким зв'язкам, сформованих у межах комплексної системи інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, сформована її раціональна основа – упорядкована її складова та зв'язки, які включають відповідні ієрархічні рівні (міжнародний, національний, регіональний та локальний).

Механізм активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості охоплює наступні функціональні підсистеми: стратегічного планування управління конкурентоспроможністю, організації та мотивації управління інноваційно-інвестиційним розвитком, стратегічного контролю управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості.

До підсистем запропонованої системи належать: 1) підсистема стратегічного планування управління конкурентоспроможністю. Дана підсистема передбачає забезпечення стратегічного розвитку харчової промисловості як на вітчизняному так і світовому ринках, а саме, обгрунтування місії та розробка стратегічних конкурентних цілей; проведення стратегічного моніторингу шляхом використання SWOT-аналізу та визначення «сценаріїв майбутнього» інноваційно-інвестиційного розвитку; формування набору конкурентних стратегій; 2) підсистема організації та мотивації управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості. Дана підсистема передбачає реалізацію стратегічного набору завдань інноваційного розвитку та корекцію обраної інноваційної стратегії. А саме: осмислення стратегічних проблем, методика проведення стратегічних змін, мотивація та формування стратегічної поведінки; 3) підсистема стратегічного

контролю управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості до якої налкжать аналітико-контрольні роботи щодо оцінки інформаційно-аналітичного забезпечення, ступеня нестабільності зовнішнього конкурентного середовища, конкурентних ризиків підприємства та ефективності інноваційної стратегій; діагностика стратегічного портфелю харчового підприємства, визначення стратегічної інноваційної позиції; маркетинговий аудит тощо.

Інтеграція між окремими підсистемами, компонентами соціально-економічної системи інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості забезпечується поглибленням, кооперацією взаємозв'язків між ними і формуванням єдиної узгодженої інформаційної системи. Економічна база необхідна така, щоб стимулювати інноваційно-інвестиційний розвиток на всіх його стадіях: від формування нової ідеї до її впровадження в нову техніку, технологію та використання у процесі відтворення [42, с. 259; 87, с. 271].

Держава повинна сприяти розвитку інноваційного типу відтворення на підприємствах харчової промисловості не лише ціною на якісну продукцію, але й забезпеченням відповідного рівня замовлення необхідних матеріальних ресурсів із централізованих своїх запасів та резервних фондів на відповідному рівні [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**, с. 836].

Важливим елементом механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості може бути заохочувальна система оподаткування. Інноваційно-інвестиційний розвиток повинен мати відповідні привілеї в оподаткуванні. Такі пільги повинні стимулювати інноваційно-інвестиційний розвиток підприємств харчової промисловості; інвесторів (у тому числі й іноземних) інноваційного розвитку; застосування державних інноваційних програм; забезпечення підвищення якості інноваційної продукції шляхом зниження рівня податкового навантаження при досягненні відповідних нормативів та інше [30, с. 184].

Ефективна амортизаційна політика також є невід'ємною складовою механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової

промисловості. Адже, амортизаційний фонд при інноваційно-інвестиційному розвитку слугує фінансовим джерелом не тільки відновлення, а й розширення основних фондів. Останнім часом амортизація не виконує цих функцій у зв'язку із зниженням оцінки основних фондів та норм амортизації.

Концепція управління розвитком харчової промисловості на основі впровадження механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості наведена на рис. 1.8.

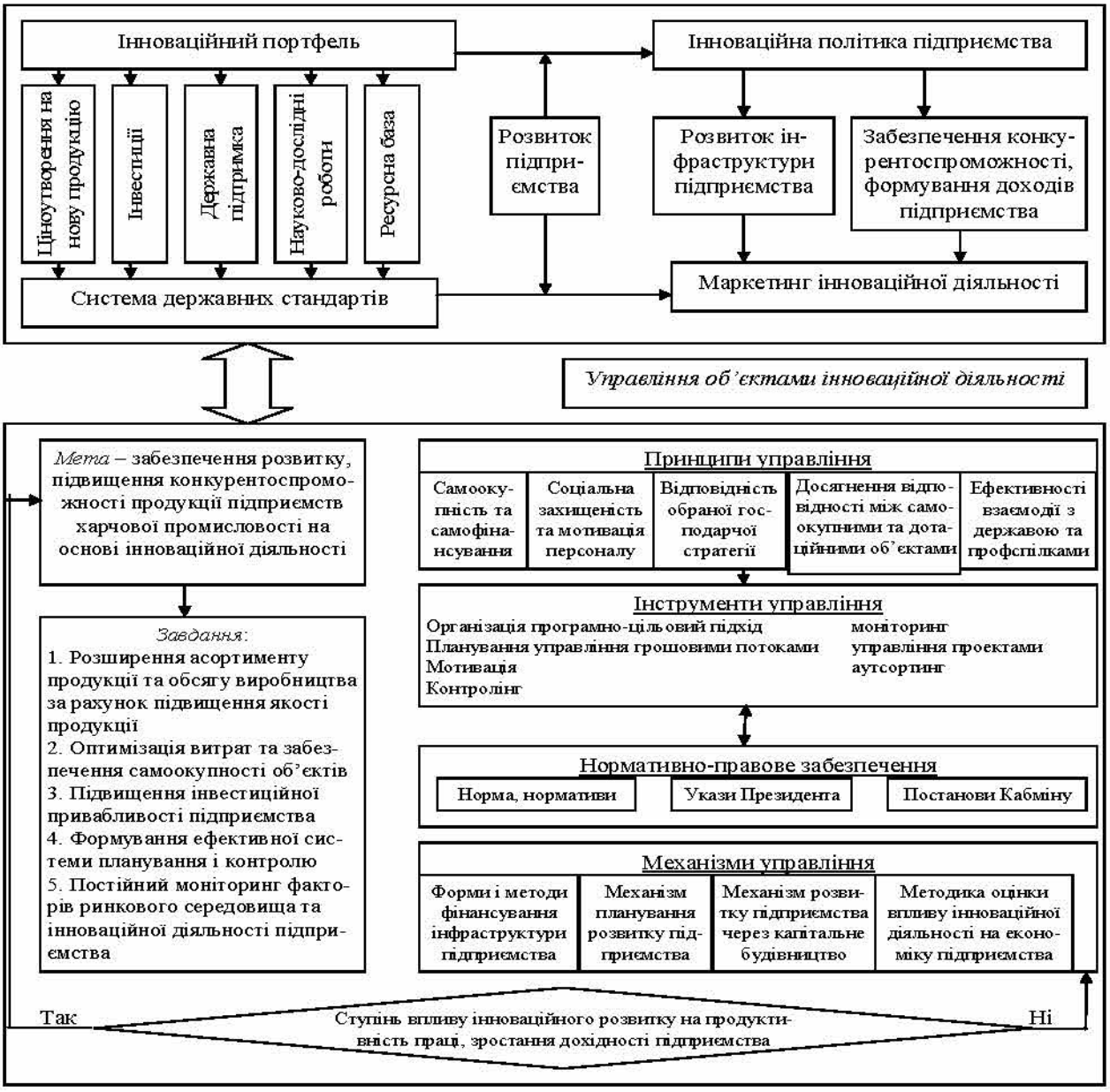

Рис. 1.8. Концепція управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості

Джерело: систематизовано автором на основі [28; 33]

Механізм забезпечення активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості доцільно орієнтувати на процес фінансування, ресурсне та трудове забезпечення інновацій. У процесі розробки механізму активізації дієвого інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, варто враховувати ключові аспекти щодо визначеної соціально-економічної системи.

Для забезпечення якісного виробництва інноваційної продукції у харчовій промисловості при оптимальних цінах обсяги реалізації та, відповідно, дохід й позитивний фінансовий результат. Для забезпечення розвитку харчової промисловості, головною метою якої є інноваційна діяльність варто, використовуючи результати досягнень інноваційно-інвестиційного розвитку задовольнити потреби різних клієнтів й споживачів. Доцілним є мотивування організовувати, планувати і контролювати якість виробленої інноваційної продукції, використовуючи методи і важелі управління.

Концепція регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, грунтуючись на даному механізмі і враховуючи нормативно-правове забезпечення й принципи управління орієнтовані на вирішення завдання щодо формування ефективної системи процесу планування й контрою за якістю інноваційної продукції з метою досягнення головної мети функціонування харчової промисловості, тобто: формування інноваційного портфелю й інноваційної політики для харчової промисловості на основі динамічної системи державних стандартів і моніторингу внутрішнього й зовнішнього середовищ для сприяння розвитку й підвищення конкурентоспроможності продукції та підприємства реалізуючи інноваційну діяльність.

Механізм щодо активізації інноваційно-інвестиційного розвитку галузі харчової промисловості забезпечить стрімке підвищення конкурентоспроможності лише тоді, коли всі представлені складові механізму є взаємозалежними та працюють злагоджено, враховуючи конкретні цілі інноваційного розвитку. Лише при правильному і раціональному використанні

всіх представлених складових і врахуванні впливів економічних законів реально забезпечити досягнення головних цілей забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку.

Висновки по розділу 1

В теоретичному розділі розкрито сутність інноваційно-інвестиційних процесів як фактора соціально-економічного розвитку країни, визначено місце і роль харчової промисловості в структурі національної економіки та систематизовано фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Все вище наведене дозволило зробити низку висновків:

1. Встановлено, що харчова промисловість та її суб'єкти формують складну соціально-економічну систему, стан якої багато в чому визначає функціонування інноваційно-інвестиційної діяльності. Структурна схема механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості дає найзагальніше уявлення про те, як працює і від чого залежить його стан. Метою створення та функціонування механізму є раціоналізація взаємодії та оптимізація використання інструментарію для досягнення поставлених завдань. Усі складові запропонованого механізму поєднані між собою системо утворюючими зв'язками, під якими слід розуміти способи взаємодії елементів, які забезпечують формування і функціонування системи у часі та просторі.

2. Запропоновано досліджувати активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості як позитивний результат від впровадження у виробничий процес заново створених або вже використаних і удосконалених конкурентоспроможних процесів, технологій, що мають нові властивості або надають відповідні можливості у результаті досягнень науково-технічного

прогресу та підвищення обсягу інвестиційних ресурсів з підвищеним рівнем ефективності.

3. Ідентифіковано різноякісні взаємопов'язані ефекти від активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості: науково-технічні, економічні, ресурсні, соціально-політичні, екологічні, фінансові, етнічно-культурні, бюджетні. Величина ефекту визначається швидкістю поширення інновацій, тобто, заміна застарілої техніки, технології дає можливість зекономити ресурси, підвищити якість продукції, зберегти від забруднення навколишнього середовища.

4. Визначено доцільність аналізу інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості у контексті сукупності наступних науково-практичних підходів: 1) ресурсний підхід (забезпеченість всіма видами ресурсів); 2) пов'язаність інноваційно-інвестиційного розвитку із накопиченими можливостями суб'єктів харчової промисловості, що можуть бути залучені та реалізовані для здійснення інноваційної діяльності; 3) системний підхід, який передбачає сукупність різних потенціалів (фінансовий, технічний, освітній, інформаційний та інші); 4) факторний підхід – передбачає сукупність факторів якими володіють суб'єкти господарювання або можуть володіти в певний момент часу для здійснення інноваційної діяльності.

5. Для розробки механізму управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості було сформульовано концепцію управління, яка враховує потреби суспільного розвитку та обмеження, що пов'язані з використанням всіх наявних ресурсів. На основі дослідження факторів, які активізують інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості було сформовано теоретичний конструкт механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Метою формування та функціонування механізму є раціоналізація взаємодії суб'єктів та оптимізація використання відповідного інструментарію для досягнення поставлених завдань.

6. Виділено дві групи факторів, які впливають на інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості, а саме: екзогенні (фінансово-економічні, техніко-технологічні, соціокультурні, нормативно-правові, екологічні) та ендогенні (організаційно-управлінські, фінансові, соціальні, технічні). Обґрунтовано, що всі фактори перебувають у тісному взаємозв'язку, що спонукало до розробки системи показників, яка забезпечує можливість оцінки позитивного або негативного впливу усіх ідентифікованих факторів.

7. Запропоновано науково-методичний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, який базується на комплексному аналізі системи показників, яка створює можливість оцінки негативного і позитивного впливів усіх ендогенних та екзогенних факторів. Що дозволяє досягти прискорення й підвищення ефективності впровадження нових технологій і винаходів. Запропонований підхід репрезентовано послідовним виконанням трьох основних етапів, зокрема: 1) постановка завдань; 2) обґрунтування планових показників; 3) реалізація та контроль.

Список використаних джерел до першого розділу

1. Ансофф И. Стратегическое управление. М.: Экономика, 1989. 519 с.

2. Аронов И. З. Техническое регулирование – инструмент инноваций. *Стандарты и качество: науч.-техн. и эконом. Журнал*, 2004. № 1. С. 24-26.

3. Архангельский В. Н. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении. М., 1983. 386 с.

4. Балабанов И. Т. Инновационный менеджмент : учеб. пособие / И. Т. Балабанов. СПб.: Питер, 2000. 432. 208 с.

5. Безгін К. С. Врахування чинників опору інноваційному розвитку створення цінності на підприємстві. *Економічний Вісник Донбасу*. 2011. №2 (24). С. 185–187.

6. Беновська Л. Я. Інноваційний потенціал регіону та умови його реалізації [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vldfa/2010_18/Benovska.pdf

7. Бондаренко Н. М. Напрямки підвищення інноваційної активності промислових підприємств [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4031/1/s8_48_bondarenko.pdf

8. Бляхман Л. С. Экономика, организация управления и планирования научно-технического прогресса : учебн. пособ. для экон. спец. вузов / Л. С. Бляхман. М.: Высш. шк., 1991. 228 с.

9. Буркинський Б. В. Інноваційна стратегія у соціально-економічному розвитку регіону. Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. Одеса, 2007. 140 с.

10. Буряк К. Н. Проблемы эффективного использования инновационного потенциала предприятия. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2006. №4(98). Ч. 2. С. 20–23.

11. Величко О. В. Механізм формування національної інвестиційно-інноваційної системи України: монографія / О. В. Величко, М. М. Дубовиков, О. В. Лященко. Луганськ: Елтон-2, 2011. 186 с.

12. Верба В. А. Методичні рекомендації з оцінки інноваційного потенціалу підприємства. *Проблеми науки*. 2003. №3. С. 22–31.

13. Войнаренко М. П. Інноваційний розвиток промислових підприємств: аналіз та оцінка: монографія / М. П. Войнаренко, А. В. Череп, Л. Г. Олейнікова, О. В. Череп. Хмельницький: ХНУ. 2010. 444 с.

14. Войнаренко М. П. Інноваційні стратегії управління підприємством за умов глобалізації : монографія / М. П. Войнаренко, В. В. Зінченко, С. М. Злепко, О. О. Тарута. Хмельницький: ХНУ. 174 с.

15. Гастев О. К. Трудові установки. М.: Экономика, 1973. 343 с.

16. Глазьев С. Ю. Экономическая теория технического развития. М. : Наука, 1990. 232 с.

17. Городиський Т. І. Інноваційний потенціал: фактори впливу. *Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України: зб. наук.-техн. праць*. 2007. Вип. 17.2. С. 276–284.

18. Гречан А. П. Теоретичні засади визначення інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка та держава*. 2005. №7. С. 34–37.

19. Гриньов А. В. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства. *Проблеми науки*. 2003. № 12. С. 12–15.

20. Гришко В. А. Дослідження чинників інвестиційно-інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.1. С. 190–196.

21. Гунін В. Н. та ін. Управління інноваціями: 17-модульна програма для менеджерів «Управління розвитком організації». Модуль 7. М.: ІНФРА-М, 2000. 272 с22

22. Данько М. В. Інноваційний потенціал у промисловості України. *Економіст*. 1999. № 10. С. 26-32.

23. Денисюк В. А. Фактори та модель інноваційно-орієнтованого економічного розвитку. *Економіст*. 2009. №4. С. 20–25.

24. Дерманська Л. В. Теоретичні засади формування концепції інноваційного розвитку підприємств. *Інноваційна економіка*. 2011. С. 171–175.

25. Дзюбіна А. В. Розкриття змісту поняття «інноваційний потенціал» та визначення його складових. *Вісник НУ «Львівська політехніка»*. 2008. № 628. С. 72–77.

26. Жиц Г. И. Инновационный потенціал. Саратов: Сарат. гос. тех. ун-т, 1999. 132 с.

27. Завлин П. Н. Основы инновационного менеджмента: Теория и практика : учеб. пособие / под ред. П. Н. Завлина [и др.] М. : ОАО НПО Изд-во “Экономика”, 2000. 475 с.

28. Захарченко В. І. Інноваційний менеджмент: теорія і практика в умовах трансформації економіки: навч. посіб. / В. І. Захарченко, Н. М. Корсікова, М. М. Меркулов. – К.: Центр учбової літератури, 2012. 448 с.

29. Зубець М. В. Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві. К.: Аграрна наука, 2004. 192 с.

30. Єпіфанов А. О. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб'єктів господарювання : монографія / [А. О. Єпіфанов, Н. А. Дехтяр, Т. М. Мельник, І. О. Школьник та ін.]; за ред. А. О. Єпіфанова. Суми: УАБС НБУ, 2007. 286 с.

31. Єрохін С. А. Технологічні уклади, динаміка цивілізаційних структур та економічна перспектива України [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.soskin.info/ea/2006/1-2/20060102.html

32. Ігнатенко О. Я. Стимулювання інноваційного розвитку промислових підприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.masters.donntu.edu.ua/2008/fem/ignatenko/library/st1.htm

33. Іванілов О. С. Інноваційний потенціал підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2004. №12. С. 5–7.

34. Ілляшенко С. М. Проблеми управління інноваційним розвитком підприємств у транзитивній економіці: монографія. Суми: Університетська книга, 2005. С. 278.

35. Ілляшенко С. М. Управління інноваційним розвитком. Суми: Університетська книга, 2003. 432 с.

36. Інноваційний розвиток промисловості як складова структурної трансформації економіки України. К.: НІСД, 2013. 71 с.

37. Йохна М. А. Формування структури інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2010_4_1/150-154.pdf

38. Казмірчук С. В. Інноваційний розвиток регіону: наявний потенціал, проблеми та перспективи. *Галицький економічний вісник*. 2010. № 1(26). С. 25–35.

39. Капітан І. Б. Формування структури інноваційного потенціалу підприємств й управління його розвитком. Актуальні проблеми економіки. 2006. №12(66). С.130–137.

40. Касьян З. Е. Сутність інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2010_1/37.pdf

41. Касьяненко В. О. Дослідження сутності інноваційного потенціалу економіки [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Kasjanenko/pdf

42. Князь О. В. Аналіз та оцінювання факторів, які впливають на рівень інноваційного розвитку підприємств [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://194.44.242.245:8080/dspace/bitstream/ handle/123456789/2925/St_34_18.pdf

43. Коваленко С. М. Інноваційні та мотиваційні чинники економічної політики регіонального розвитку [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpen/2011_7/26IMC.pdf

44. Коваль Н. О. Фінансове стимулювання професійної підготовки кадрів як складова соціально-економічного зростання держави. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка.* 2010. №119. С. 35–37.

45. Ковальчук С. В. Маркетингові інновації в економіці і бізнесі : монографія / за ред. С. В. Ковальчук. Хмельницький: ТОВ «Поліграфіст–2», 2013. 321 с.

46. Ковальчук С. В. Особливості формування інноваційної стратегії підприємств на засадах маркетингу. *Збірник наукових праць Луцького національного технічний університету*. Випуск 8 (30). Луцьк, 2011. С. 32–37.

47. Ковтуненко К. В. Інноваційна інфраструктура: напрями розвитку та участь держави [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vnulp/Ekonomika/2012_725/17.pdf

48. Колесников Є. В. Фінансова складова в результативності використання інноваційного потенціалу промислового підприємства: автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Харків, 2007. 23 с.

49. Колосок С. І. Аналіз інноваційного розвитку підприємств машинобудування [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1587/1/probl%20ta%20persp%20N22%2028.pdf

50. Комчатних О. В. Сутнісна характеристика інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vntu/2008_17_1/74.pdf

51. Корнілова І. М. Сутність інноваційного потенціалу організації та основні підходи до його оцінки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2008. №99-100. С.41–44.

52. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово – економічної стійкості підприємства: монографія / [2-ге вид., перероб. і доп.] Х.: Фактор, 2008. 336 с.

53. Кузьмін О. Є. Фактори інноваційного розвитку підприємств [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11391

54. Кузнєцова А. Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність та система її фінансового забезпечення: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.04.01 „Фінанси, грошовий обіг і кредит” / А. Я. Кузнецова. Київ, 2005. 36 с.

55. Кравченко М. О. Управління фінансово-економічною підсистемою підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/21227/03-Kravchenko

56. Краснокутська Н. В. Потенціал підприємства: формування та оцінка : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005 352 с.

57. Крисальний О. В. Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності. *Економіка АПК.* 2005. №8. С. 10–13.

58. Лапин Е. В. Экономический потенциал предприятия: монографія / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. С. 370.

59. Лисак В. Ю. Формування поняття інновація та її роль в діяльності підприємств [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN =UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/inek_2013_5_21.pdf

60. Лисенко Л. А. Оцінка ефективності інноваційної діяльності промислового підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Харків, 2010. 20 с.

61. Лощина Л. В. Розвиток інноваційного потенціалу підприємства у контексті інтелектуальної складової. *Економічний простір.* 2008. №18. С. 281–286.

62. Магданов П. В. Система управления организацией: понятие и определениею. *Вестник Оренбургского государственного университета.* 2012. № 8. С. 56–62.

63. Мазейкіна О. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://eir.pstu.edu/bitstream/handle/123456789/758/39.pdf?sequence=1

64. Маковеєв П. С. Организация, регулирование и управление инновационно-инвестиционной деятельностью в Украине. Херсон: ХДТУ, 2004. С.140.

65. Мартюшева Л. С. Інноваційний потенціал підприємства як об'єкт економічного дослідження. Фінанси України.2002. № 10. С. 61–66.

66. Маслак О. О. Чинники впливу на інноваційну активність підприємств. Н*ауковий Вісник Національного лісотехнічного університету України: зб-к наук. пр.* Львів, 2008. Вип. 18.8. С. 203–207.

67. Матвейкин В. Г. Инновационный потенциал: современное состояние и перспективы развития: монография / В. Г. Матвейкин, С. И. Дворецкий, Л. В. Минько [и др.] М.: 2007. 284 с.

68. Миляева Л. Г. Уточнение понятия инновационный потенциал, базирующееся на методике структурированных процедур. *Инновации.* 2008. №12. С.100–102.

69. Национальная экономическая энциклопедия [Електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.vocable.ru

70. Національна концепція розвитку соціальної відповідальності бізнесу (СВБ) в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org/userfiles/file/Concept_Draft.pdf

71. Немчин О. Ф. Сучасний стан інноваційного розвитку України. *Інтелектуальна власність.* 2003. № 1. С. 32–39.

72. Нижник В. М. Інноваційні особливості забезпечення євроінтеграційного розвитку соціально-трудових відносин в Україні. *Вісник Технологічного університету Поділля.* 2004. №3., т. 1. С. 7–15.

73. Нижник В. М. Механізми підвищення конкурентного потенціалу промислових підприємств : монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. В. М. Нижника, канд. екон. наук, доц. М. В. Ніколайчука. Хмельницький : ХНУ, 2013. 347 с.

74. Новікова І. В. Інноваційний потенціал підприємства: оцінка та фінансово-інвестиційне забезпечення розвитку (за матеріалами підприємств алмазно-інструментального виробництва України) : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. економ. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами». К., 2003. 20 с.

75. Новикова О. Ф. Діагностика стану та перспективи розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія / О. Ф. Новикова, М. Є. Дейч, О. В. Панькова [та ін.]; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Донецьк, 2013. 296 с.

76. Олексюк О. І. Управління потенціалом акціонерних товариств (на матеріалах підприємств цементної промисловості України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.01 «Економіка підприємства і організація виробництва». К., 2001. 22 с.

77. Орлов О. А. Инновации в планировании промышленного производства на основе маржинальной прибыли. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2011. №4, Т.1. С. 7–13.

78. Осипов В. М. Інноваційні фактори розвитку регіону : проблеми та перспективи. *Економіка: реалії часу*. 2011. № 1(1). С. 165–169.

79. Охрана труда и социальная ответственность бизнеса [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://www.tppro.ru/imgs/news/654/rostovCCI_news_8

80. Павлюк А. П. Передумови та перспективи інноваційного розвитку українських регіонів. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2009. №5, Т. 1. С. 93–97.

81. Павлова В. А. Розробка моделі вибору конкурентної стратегії промислового підприємства. *Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*, 2010. № 1 (9). С. 5-17.

82. Пілявоз Т. М. Методичні підходи щодо оцінювання інноваційного розвитку підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1085

83. Полянська А. С. Формування інноваційного потенціалу регіону як необхідна умова його конкурентного розвитку. *Інноваційна економіка.* 2011. №5(24). С. 28–34.

84. Попель С. А. Соціально-економічна сутність поняття «інноваційний потенціал». *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. №7 (134). С. 69–76.

85.Павленко І. А. Економіка та організація інноваційної діяльності : навч. посіб. / І. А. Павленко. [2-ге вид. без змін.]. К. : КНЕУ, 2006. 204 с.

86.Покропивний С. Ф. Економіка підприємства: підруч. К. : КНЕУ, 2003. 608 с.

87. Приліпка О.В. Інноваційний розвиток ефективного функціонування підприємств закритого ґрунту : теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». К., 2008. 37 с.

88.Присяжнюк А. Ю. Розвиток інноваційної діяльності в Україні в умовах світової глобалізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2009. № 4. С. 30-32.

89.Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: закон [Прийнято Верховною радою України 28.03.2003 р. № 3715-VI]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3715-17

90. Про інноваційну діяльність в Україні [Електронний ресурс]: закон [Прийнято Верховною радою України 05.12.2012 р. № 40-15]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/40-15

91. Радько С. Г. Теоретические основы управления трудовым потенциалом: учеб. пособие / С. Г. Радько – СПб: филиал изд–ва «Просвещение», 2007. 318 с.

92. Радько С. Г. Формирование механизма устойчивого функционирования предприятия на основе эффективных методов управления трудовым потенціалом : автореф. дис. д-ра екон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством». Москва, 2007. 35 с.

93. Романов А. П. Экономический потенциал пре-дприятия и его связи с ресурсным и производственным потенциалами [Электронный ресурс]. Режим доступа :http://vernadsky.tstu.ru

94.Скоробогатова Н. Є., Кухарчук А.Д., Пишнограєв І.О. Динамічний аналіз складових економіко-інноваційного розвитку країн світу. *Бізнес Інформ.* 2017. № 5. С. 26–33.

95.Скоробогатова Н.Є. Витрати інноваційно-інвестиційної діяльності наукоємних підприємств України. *Вісник соціально-економічних досліджень.* – 2015. № 2 (57). С. 162–168.

96.Соменкова Н. С. Формирование стратегии инновационного развития промышленного предприятия. *Экономика и финансы*. 2008. № 1. С. 160–162.

97.Стадник В. В. Інноваційний менеджмент: навчальний посібник. К.: Академвидав, 2006. 464 с.

98. Станиславик Е. В. Модель оценки инновационного потенциала промышленного предприятия. *Труды Одесского политехнического университета.* Вып. 1 (29), 2008. С. 292-297.

99. О.М. Економічний зміст інвестиційно-інноваційного потенціалу та його роль у функціонування національної економіки. *Моделювання регіональної економіки.* 2016. Вип. 1(27). С.266-273.

100. Тараненко О.М. Організаційно-функціональні основи реалізації державної інноваційно-інвестиційної політики. *Чернігівський науковий часопис Чернігівського державного інституту економіки і управління. Серія 1. Економіка і управління: електронний збірник наукових праць.* – Чернігів: ЧДІЕУ, 2014.– №1(5). Том 2. – С. 125-131.

101. Тараненко О.М. Особливості державного регулювання хлібопекарської промисловості. *Імперативи розвитку України в умовах глобалізації: тези доповідей та виступів Міжнародної науково-практичної конференції.* (м. Кошица-Чернігів, 2017р.). Чернігів-Кошица, 2017. – С. 134-136.

102. Турило А. М. Теоретико-методологічні підходи щодо удосконалення визначення поняття «інноваційний потенціал підприємства». *Вісник Криворізького національного університету.* 2012. Вип. 31. С. 289–292.

103. Фатхутдинов Р. А. Инновационный менеджмент : учебник для вузов. СПб.: Изд-во "Питер", 2005. С. 296.

104. Федонін О. С. Потенціал підприємства: формування та оцінка навч. посіб. / О. С. Федонін, І. М. Рєпіна, О. І. Олексик. К. : КНЕУ, 2003. 316 с.

105. Федулова Л. І., Колош М.О. Інноваційний потенціал підприємства як фактор забезпечення результативності реструктуризації. *Наукові праці МАУП.* К.: МАУП, 2007. Вип. 3. С. 48.

106. Федулова Л. І. Технологічна готовність економіки України до нових викликів в умовах відсутності технологічної політики. *Економіка України.* 2010. №9. С. 12–26.

107. Федулова Л. І. Менеджмент організацій: підручник / Л. І. Федулова, І. В. Сокирник, В. В. Стадник та інш.; Л. І. Федулова (заг. ред.). К.: Либідь. 2004. 448 с.

108. Фоміних Т. О. Аналіз компонентної структури трудового потенціалу регіону. *Економічний Вісник Донбасу.* 2011. №2 (24). С. 61–62.

109. Фридлянов В. Н. Инновационный потенциал как фактор развития. Межгосударственное социально-экономическое исследование. 2002. №7. С. 17–34.

110. Харченко В. А. Системний підхід в управлінні підприємством [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/26081/1/СИСТЕМНИЙ%20ПІДХІД%20В%20УПРАВЛІННІ%20ПІДПРИЄМСТВОМ.pdf

111. Хомяков В.І. Управління потенціалом підприємства. К.: Кондор, 2007. 400 с.

112. Хрущ Н. А. Особливості застосування елементів конкурентного аналізу в стратегічному управлінні підприємствами [Електронний ресурс].

Режим доступу: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon /2009_6_1/pdf/115-118.pdf

113. Шамина Л. В. Инновационный потенциал предприятия. *Инновации.* 2007. №9. С. 59.

114. Шумська С. С. Фінансовий потенціал України: методологія визначення та оцінки. *Фінанси України*. 2007. №15. С. 55–64.

115. Шумпетер Й. Теория экономического развити. М.: Изд-во "Прогресс", 1982. С. 126.

116. Чабан В. Г. Інноваційний потенціал підприємства та його оцінка. *Фінанси України*. 2006. №5. С.142–148.

117. Череп А. В. Фактори інноваційного розвитку підприємств України. *Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва.* Сер.: Економічні науки. 2014. № 3. С. 84–89.

118. Чоботар С. В. Інноваційний потенціал підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.confcontact.com/Okt

119. Чухрай Н. І. Формування інноваційного потенціалу підприємства: маркетингове та логістичне забезпечення: монографія. Львів: Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2002. 316 с.

120. Яблонська Н. Житниця може лишитися без хліба [Електронний ресурс]. *Економіка, 2009*. Режим доступу: http://www.golosua.com

121. Mansfield E. Economics USA / E. Mansfield, N. Behravesh. 5th ed. New York, 1998. 664 p.

122. Nait F. The concept of risk and uncertainty. THESIS. 1994. Issue. 5. P. 12-28.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ ТА НАПРЯМІВ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ

2.1. Сучасний стан розвитку харчової промисловості та її вплив на розвиток національної економіки

Харчова промисловість відіграє важливу роль в реальному секторі націоналної економіки, що свідчить про важливі потреби у активізації забезпечення її інноваційно-інвестиційного розвитку. саме від дієвої роботи харчової промисловості залежить забезпечення населення якісними й безпечними продуктами харчування. Тому важливим напрямом її розвитку є використання прогресивних технологій, виготовлення нових продуктів і впровадження організаційних рішень.

Визначено, що ефективна, динамічно зростаюча харчова промисловість виступає головним пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки нашої держави та досягненні дсить високої національної конкурентоспроможності [2]. Так під інноваційно-інвестиційним розвитком вітчизняної промисловості ми розуміємо сукупність кількісно і якісно визначених змін, які передбачають перехід від чіко визначеного одного якісного стану до іншого у контексті різноспрямованого впливу визначених факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Харчова промисловість України об'єднує 22 спеціалізовані галузі, що включає понад 40 головних виробництв. Так провідні галузі: м'ясна, кондитерська, олійно-жирова, молочна, борошномельна, спиртова, цукрова. У визначеній загальній структурі виробництва вітчизняного продовольства значна частка, а саме понад 27,94%, належить продукції олійно-жирової промисловості, 10,5% – молочні продукти, 13,3% – м'ясо та м'ясної продукції, 11% – напої. За даними, представленими на рис. 2.1, починаючи з 2009 і до 2019 років

результативність досліджуваної галузі знижувалася на 3-6% кожного року, як результат негативного впливу фінансової кризи світу на економіку України й безпосередньо діяльність харчової промисловості. З 2011 й по 2014 роки відбувалось зменшення в обсягах виробництва який складав кожного року 1-2 %. За останні 4 роки представлена динаміка обсягів виробництва була досить нестабільною. Падіння виробничої діяльності була у 2015 та 2017 роках, пратично на 5% і 10,7% відповідно, а зростання виробництва – на 2,5% і 3,9% у 2016 й 2018 роках. Однак загалом, порівняно з 2009 роком, визначена лінія тренду свідчить про досить загальну тенденцію до темпів зниження виробництва, що є результатом низької платоспроможності всього населення [8].

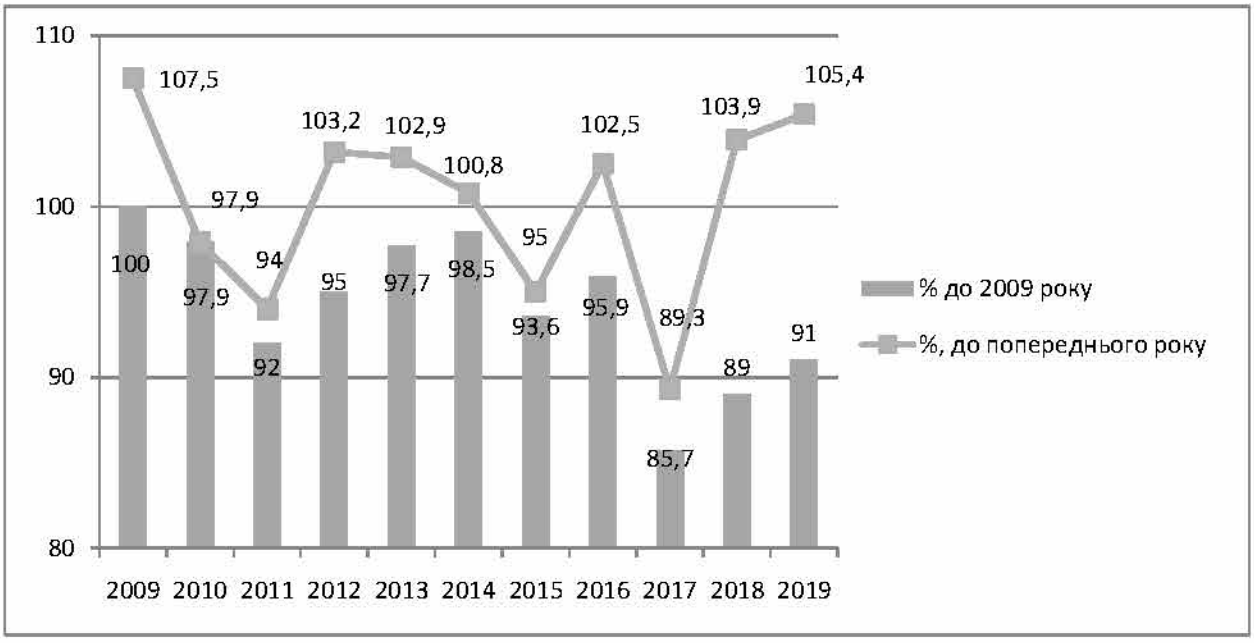

Рис.2.1. Динаміка індексів виробництва продукції харчової промисловості з 2009 року по 2019 рік

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Так у 2019 році порівнюючи із 2013 роком загальні обсяги реалізації харчової промисловості мали тенденцію до зменшення на 2,1%. Прибуткові підприємств порівняно з 2012 роком мали тенденцію до збільшення на 8,3%. Однак це не покращило стан з прибутковістю. Відповідно до 2014 року чистий прибуток має позитивну динаміку щодо росту, а у наступному періоді 2016-

2019 роках темп зниження прибутку склав 3,1% щорічно. Більш збитковим для галузі був 2017 рік. Рентабельність основної діяльності була мала загальну тенденцію до зростання із 2012 до 2017 роки практично на 1% щорічно, а в 2019 року. За аналізований період, зросли основні показники середньої заробітної плати практично в 3 рази й продуктивності в два рази. У свою чергу кількість працівників та підприємств харчової промисловості за досліджувані роки зменшилися на 21% і 25 % то цей факт є негативним явищем, враховуючі досить зростаючий рівень безробіття і частку промисловості у обсягах ВВП України. Проедений аналіз основних показників щодо розвитку харчової промисловості за 2013-2019 роки наведено в табл.2.1.

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників діяльності харчової промисловості у 2013-2019 роки

Назва показника	Роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість підприємств тис.	6551	6559	5768	6407	5528	5502	5198
Підприємства, які одержали прибуток, %	60,3	59,5	61,7	62,9	62,4	72,3	68,6
Підприємства, які одержали збиток, %	39,7	40,5	38,3	37,1	37,6	27,7	31,4
Дохід від реалізації млн. грн.	192154	222388	254459	261784	302392	398023	381129
Чистий прибуток (збиток) тис. грн.	2238,8	2303,6	7183,9	6531,7	(16906)	(16553)	(14601)
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	419,2	427,2	417	404,1	350,8	321	315
Середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника, грн.	2137	2542	2898	2110	3380	4184	6069
Продуктивність праці, (тис.грн. на рік)	458,3	520,05	610,2	647,8	862	1239	1008
Рівень рентабельності (збитковості) операційної діяльності, %	4,5	4,2	6,4	6,1	5,1	6,1	3,8
Загальний рівень рентабельності (збитковості) діяльності, %	0,9	0,8	2,5	2,3	(4,5)	(3,3)	(3,6)

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Загальний розмір експорту харчової промисловості за 2019 рік склав 36362,8 млн. дол. (відповідно 22% загального розміру експорту переробної промисловості). Відповідно у 2016 році загальні обсяги експорту продукції досліджуваної галузі закордон були практично на рівні 27,1 % всього обсягу експорту. Визначена вартість експортованих товарів починаючи із 2016 року до 2019 року зменшилася аж на 1645,6 млн. дол. Значного скорочення зазнали обсяги експорту, а саме: готових харчових продуктів (1049,6 млн. дол.) і рослинної продукції 753,8 млн. дол. Відповідно експорт аграрної продукції в країни ЄС у 2019 році в порівнянні з 2018 роком мав тенденцію до збільшення практично на 1,6% й склав 4 млрд. 242,4 млн. дол. [8]. Визначені безмитні квоти на визначене ввезення деяких товарів вітчизняної харчової промисловості в країни ЄС за 2019 рік повністю використали, за такими п'ятьма групами товарів: цукор, мед натуральний, крупи і борошно, виноградний і яблучний соки, кукурудза. Результати аналізу індексів фізичного обсягу (за Ласпейреса) експорту й імпорту товарів для харчової промисловості по найбільш ключовим групах товарів представлено на рис. 2.2, який засвідчив, що експортна діяльність по поставках м'яса і м'ясних субпродуктів зменшилась з 115,2% у 2015 році аж до 111% в 2017 році.

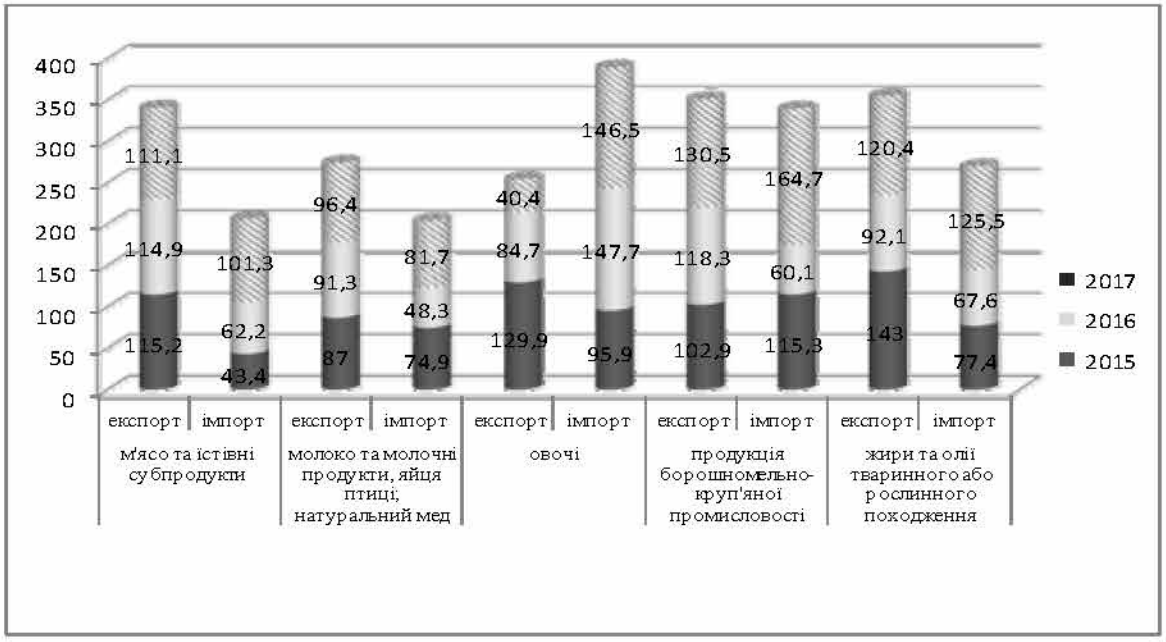

Рис. 2.2. Динаміка індексів фізичного обсягу експорту й імпорту товарів харчової промисловості в Україні з 2015 до 2017 років

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

Проведені розрахунки показують, що з метою створення інноваційно орієнтованої вітчизняної харчової промисловості в країні варто виділити 20–25 мільярдів гривень капіталовкладень. Тобто фінансування може здійснюватись як за рахунок іноземних і внутрішніх інвесторів, так й амортизаційних відрахувань на відтворення вітчизняного виробничого потенціалу, банківських й податкових кредитів й інших джерел. Самн капітальні вкладення варто спрямовувати насамперед у стратегічні галузі, а саме в цукрову, плодово-овчево-консервну, олійно-жирову, лікеро-горілчану, виноробну, соляну й інші, які повинні виробляти конкурентоспроможну продукцію орієнтуючись на внутрішнього та зовнішнього споживача. Завдяки інвестиціям можуть розширюватись й удосконалюватись виробничі потужності іосновні фонди, забезпечуватись необхідні їх пропорції. Інвестиції для виробничої сфери мають забезпечити значне підвищення технічного рівня та поліпшення розміщення діючих виробництв, необхідний приріст потужностей тощо. Інвестиційні рішення які приймають для оптимізації структури активів, обгрунтування потреби в їх заміні або ліквідації; розробки методів та засобів для реалізації інвестиційної політики; обгрунтування потреби в фінансових ресурсах; розробки та затвердження інвестиційних проектів. Саме важливим етапом для дослідження є визначення ключових факторів, які активно впливають на інноваційно-інвестиційну діяльність у досліджуваній харчовій промисловості і характеризують її стан й перспективи розвитку [3;5;13].

Починаючи з 2014 до 2019 року капітальні інвестиції для розвитку досліджуваної галузі мали свою різну динаміку. Відповідно темп зростання із 2014 до 2016 років дорівнював 10%-12%. Відповідно у 2017 році розмір капітальних інвестицій мав тенденцію до зменшення на 12%, а у 2018 році залишився на рівні 2017 року, однак вже у 2019 році досить зріс на 25% (рис. 2.3). Головними причинами для зниження інноваційно-інвестиційної активності у галузі харчової промисловості за останні роки були такі: економічна криза, активні інфляційні процеси щодо скорочення інвестиційних витрат бюджетів

при зростанні обсягів фінансування інвестицій із власних та залучених коштів суб'єктів господарювання, нестійкий фінансовий стан харчової промисловості, відсутність ефективної державної інвестиційної стратегії та недосконалість вітчизняного законодавства [8].

Рис. 2.3. Динаміка інвестицій у харчову промисловість України за 2014-2019 роки

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

Для суб'єктів харчової промисловості характерною є низька інноваційно-інвестиційна активність, що є негативним фактором щодо покращення соціально-економічних аспектів функціонування харчової промисловості, а як результат – низька економічна результативність [18;24]. Кількість використаних інноваційних процесів і найменувань інноваційних видів харчової продукції із 2015 до 2017 років зменшилася на 48% і 40% відповідно. Розміри фінансування інноваційної діяльності у 2015 році склали 1700 млн.695 тис. грн., серед яких 0,003% за рахунок державного бюджету, 86,7% - власних коштів і 8% та 5% приходилися на відповідний іноземний капітал й кредити. У 2016 році розмір капіталовкладень у інноваційну діяльність значно збільшився, порівняно із 2015 роком у обсязі на 27,8%. У свою чергу практично зникли

капіталовкладення іноземних інвесторів, зменшилася частка власних капіталовкладень практично на 5%, однак на 13% збільшилося фінансування харчової промисловості за рахунок кредитних коштів. У 2017 році розмір фінансування інноваційної діяльності галузі значно зменшився 30% та на 9,5% був менше ніж розмір фінансування у 2015 році. Визначено, що у структурі фінансування практично усі представлені фінанси складалися з власних коштів (95,9%), відсоток кредитів зменшилася аж на 401,5 млн. грн., однак з'явилися нові джерела фінансування: із місцевих бюджетів 0,02%, що значно більше ніж обсяги фінансування розвитку інноваційної діяльності із державного бюджету (табл.2.2) [8].

Таблиця 2.2

Динаміка показників інноваційної діяльності харчової промисловості в Україні із 2016 до 2018 років

Показники інноваційної діяльності	2016	2017	2018
Кількість підприємств, які створили інновації, од.	321	265	246
Кількість впроваджених нових технологічних процесів, од.	219	231	116
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції, од.	751	723	455
Кількість найменувань впроваджених інноваційних видів продукції маловідходних, ресурсозберігаючих, безвідходних, од.	50	44	41
Обсяги фінансування інноваційної діяльності, тис. грн.	1700695	2173610	1540272
у тому числі за рахунок коштів			
- власних	1768502	1476577	1768502
- державного бюджету	5,8	0,4	5,3
- місцевих бюджетів	-	-	280
- іноземних інвестицій	137643,6	380	-
- кредитів	85765,8	403218,3	1638
- інших	-	1509,2	-

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

Зростання показників виробництва інноваційної продукції досліджуваної галузі не призводить до насичення нею всього внутрішнього ринку, потенціал для розширення якого вітчизняні фахівці оцінюють вже на рівні 80 млрд. грн. % [30], і відповідно призводить до зростання експорту. Це значно посилює

загрози, які пов'язані з тим, що потреби всього внутрішнього ринку задовольнятимуться шляхом нарощування імпорту в Україну вже більш дешевої продукції для глибокої переробки [43]. Так, на рис.2.4 представлена динаміка інноваційно активних підприємств харчової промисловості України за 2013-2019 роки.

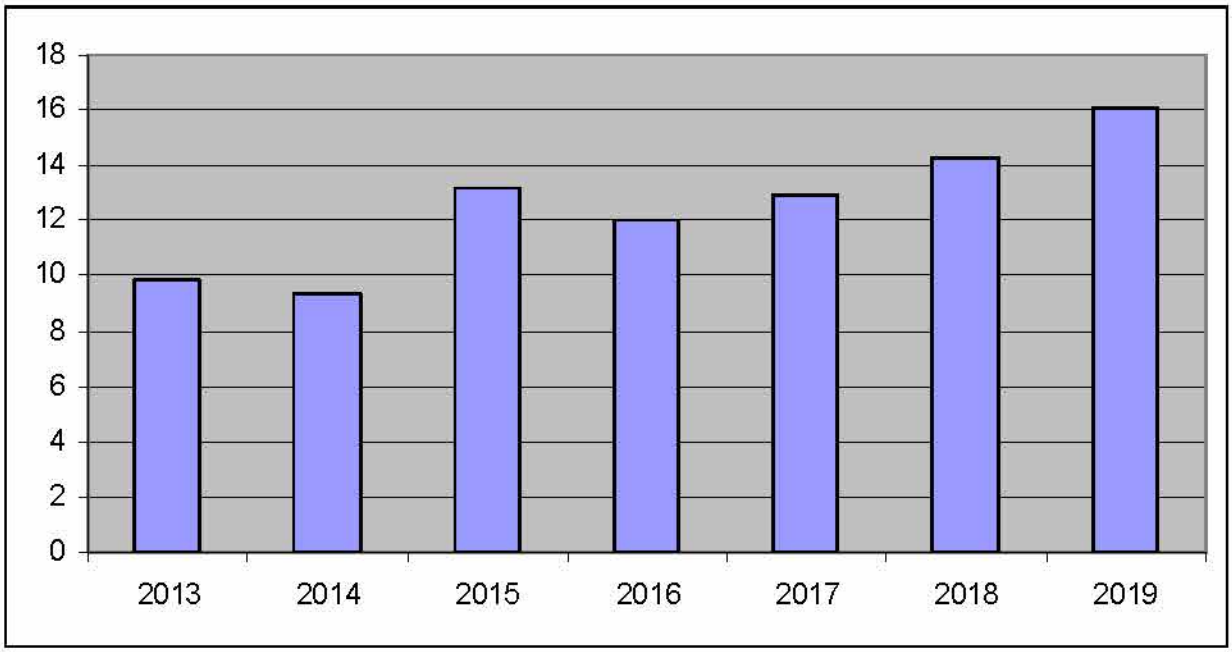

Рис. 2.4. Динаміка частки інноваційно активних підприємств харчової промисловості України за 2013-2019 рр.

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

2.2. Діагностика інноваційно-інвестиційного розвитку хлібопекарської галузі вітчизняної харчової промисловості

Хлібопекарська промисловість відіграє ключову соціальну та стратегічну роль у житті суспільства, задовольняючи потреби населення в основному продукті харчування. Особливістю функціонування хлібопекарської галузі харчової промисловості України є практично 100% забезпечення продукцією вітчизняного виробництва. Це обгрунтовується тим, що хліб і хлібобулочні вироби мають короткий термін зберігання та повинні бути реалізовані протягом

короткого проміжку часу. В Україні у 2019 р. функціонували 1007 підприємств, що займаються виробництвом хліба та хлібобулочних виробів, при цьому у структурі обсягів виробництва 80% припадають на великі промислові підприємства. Негативні тенденції в економіці Україні відобразилися і на основних показниках хлібопекарської галузі (табл.2.3). Зменшення основних показників функціонування хлібопекарської галузі в Україні протягом останніх років було зумовлено сукупністю чинників, а саме: зниження купівельної спроможності; динамічне зростання цін на хліб, що зумовлено девальвацією гривні; формування великої кількості малих підприємств, міні-пекарень, фізичних осіб-підприємців; втрата значних ринків збуту та зупинка виробничих потужностей на тимчасово окупованих територіях Криму, Донецької та Луганської областей [48].

Таблиця 2.3

Динаміка основних показників функціонування хлібопекарської галузі харчової промисловості України

Показники	Ретроспективний період, роки						
	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість підприємств, од.	1499	1479	1253	1362	1158	1133	1007
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб	94,3	90,9	89,4	84,4	74,4	68,8	63,6
Обсяг виробництва хліба та хлібобулочної продукції, тис тон	1807	1763	1686	1561	1357	1231	1160
Обсяг реалізованої продукції, млн грн	15113,7	16638,3	17031	19908,4	19426,2	26353,1	26190,5
Індекс споживчих цін на хлібобулочні вироби, %	106,0	104,0	112,0	98,0	102,0	108,0	107,3
Фінансові результати до оподаткування, млн грн	286,3	100,8	-121,2	561,2	98,6	-1293,5	-176,8
Чистий прибуток (збиток), млн грн	155	–29,5	–228,1	348,1	-40,5	-1404,6	-220,4
Рівень рентабельності (збитковості), %	0,9	-0,2	-1,2	1,7	-0,2	-4,5	-0,8

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Асортимент виробів, що виготовляються хлібопекарськими підприємствами держави, нараховує понад 1000 найменувань. Він постійно розширюється, оновлюється, розробляються нові види виробів із використанням місцевих, а також нетрадиційних видів сировини, додаються поліпшувачі тощо. В Україні напрацьовано багато технологій з виробництва хліба спеціального призначення для певних вікових груп населення, а також лікувального та профілактичного спрямування [49]. Здебільшого розширення асортименту пов'язане з використанням сучасного устаткування, за допомогою якого всі технологічні операції здійснюються на високому технічному рівні. Згідно зі статистичними даними виробництво хлібобулочних виробів з кожним роком зменшується (табл. 2.4). Зокрема за 2019 рік вироблено 1335 тис. тонн, що на 12,0 % менше порівняно з попереднім роком та на 26,2% – порівняно з 2015 роком.

Таблиця 2.4

Виробництво та споживання хліба і хлібобулочних виробів нетривалого зберігання у 2015-2019 рр.

Показник	Рік					2019 р. до 2015 р., %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Обсяг виробництва хліба та хлібобулочних виробів в Україні, тис. т	5097,5	4935,6	4595,5	4585,4	4476,2	87,8
у тому числі: промислові підприємства (хлібокомбінат, хлібозаводи, хлібопекарські підприємства)	1808	1763	1607	1510	1335	73,8
домогосподарства (для особистого споживання)	824	815,6	839,1	827,2	825,4	100,2
суб'єкти тіньового ринку	2499	2556,9	2402,3	2089,3	2249,3	90,0
Частка тіньового виробництва у загальному обсязі, %	48,5	49,6	48,7	45,5	49,0	-
Виробництво хлібобулочних виробів на одну особу, кг	39,4	38,6	36,8	34,3	34	86,2
Споживання хлібних продуктів на одну особу за рік, кг	111	110	109	109	109	98,2
Індекси цін виробників (хліб	108,2	113,5	105,2	104,7	113,6	-

та хлібобулочні вироби), % від попереднього року						
Індекси споживчих цін (до попереднього року), %	110,2	113,9	105,2	104,0	111,9	-

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Виробництво хлібобулочних виробів на одну особу у 2019 році склало 34 кг, що на 13,8% менше, ніж у 2015 році. Зниження виробництва пов'язане зі скороченням населення країни та іншими об'єктивними чи суб'єктивними причинами. Спостерігається також зменшення споживання хлібних продуктів на одну особу, яке скоротилося на 1,8% порівняно з 2015 р.

Збільшення цін на хліб зумовлюється зростанням складових витрат на його виробництво, тобто ціни на борошно, допоміжну сировину, газ, електроенергію тощо. Так, 50-60 % собівартості хлібної продукції становить вартість матеріалів і енергії. Витрати на 1 тонну хлібобулочних виробів за статтями калькуляції складають: сировина та матеріали – 59,5% (у тому числі: борошно – 54,5%, інша сировина – 5,0%), паливо та електроенергія на технологічні цілі, всього – 11,9% (у тому числі: паливо (газ) – 7,8%, електроенергія – 3,1%), заробітна плата – 8,2%, відрахування на єдиний соціальний внесок – 3,2%, витрати на утримання та експлуатацію устаткування – 4,2%, загальновиробничі витрати – 12,1%, інші витрати – 1,0%. Темпи зростання цін складових собівартості хліба значно вищі, ніж цін на хліб, що призводить до збільшення витрат на виробництво хліба та зумовлює збитковість його виробництва. Із метою підтримки хлібопекарських підприємств та забезпечення стабільної ситуації на ринку хліба у 2018 році Аграрний фонд здійснював переробку зерна державного резерву та поставку борошна хлібопекарським підприємствам для виробництва сортів хліба, який користується найвищим споживчим попитом, за стабільними цінами, що дозволило підприємствам зменшити витрати на виробництво [8]. Проте вибаглива позиція українського споживача змушує виробників до підвищення якісних параметрів випущеного хліба, розширювати асортимент продукції.

Найбільшими виробниками хліба в Україні є ПАТ „Київхліб”, ТОВ „ХК „Хлібні інвестиції”, ПАТ „Концерн Хлібпром” (рис. 2.5).

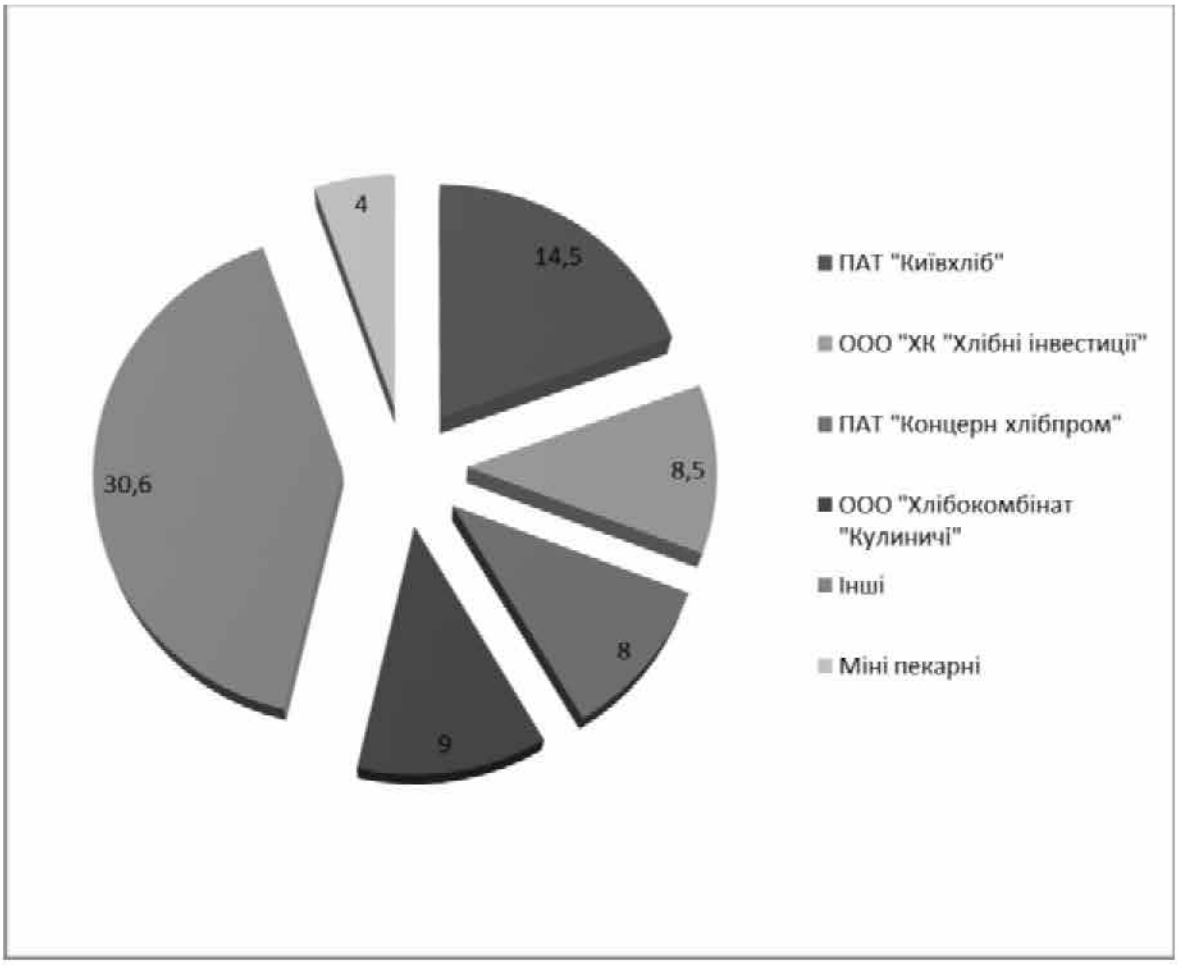

Рис. 2.5. Частка найбільших виробників хліба в Україні у загальному обсязі за 2019 рік, %

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Серед найбільших виробників хлібобулочної продукції в м. Києві та Київській області є ПАТ „Київхліб”, який займає 14,5% від загальної частки ринку виробників хліба України. Його асортимент налічує понад 600 найменувань. За 2015 рік розроблено 33 найменування нових виробів, із них 18 – хлібобулочних та 15 – кондитерських. Впроваджено у виробництво 8 нових видів продукції: 7– хлібобулочних та 1 – кондитерських). Усього вироблено 78,5 т нової продукції. До складу компанії входять 6 хлібокомбінатів у столиці, а також виробничі майданчики у Київській області – в містах Бровари, Макарів, Сквира, Біла Церква і Фастів [21].

Серед найбільших хлібопекарських підприємств 3-тє місце належить ТОВ „ХК „Хлібні інвестиції", на який припадає 8,5 % ринку хлібобулочних виробів України. Його підприємства знаходяться по всій території України. До складу холдингу входять наступні підприємства: хлібозавод у с. Нові Петрівці (Київська область), ЗАТ „Бердичівський хлібозавод" (Житомирська область), ВАТ „Івано-Франківський хлібокомбінат", ВАТ „Чернівецький хлібокомбінат", ВАТ „Хліб" (м. Луцьк), ВАТ „Цар Хліб". Холдинг працює у напрямі розвитку, модернізації виробництв та поліпшення якості хлібобулочних виробів [8].

Значні позиції у розвитку будь-яких підприємств займає зовнішньоекономічна діяльність. Серед сумарного обсягу експорту та імпорту за країнами світу по товарних позиціях наявна значна кількість груп із харчової промисловості, до яких відноситься і група „вироби із зерна і хлібних злаків", до складу якої входять хлібобулочні вироби. На сучасному етапі хлібопекарська промисловість характеризується стабільним рівнем попиту на хлібопекарську та кондитерську продукцію. Обсяги імпорту та експорту хлібобулочних, борошняних кондитерських виробів показано на рис. 2.6.

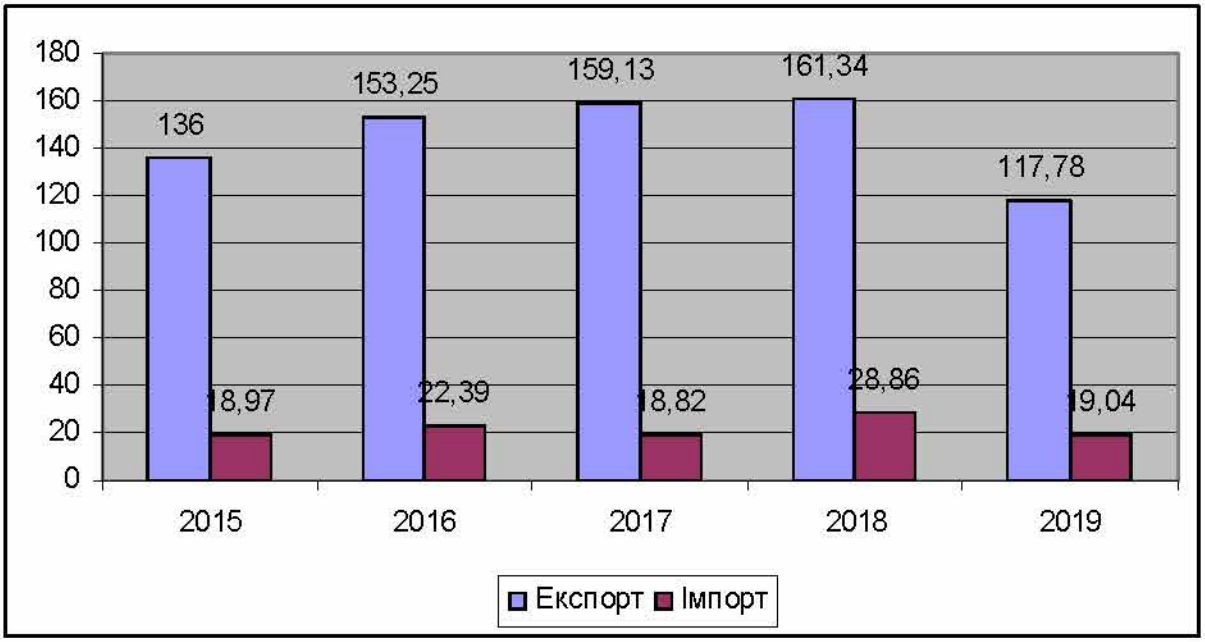

Рис. 2.6. Обсяги експорту та імпорту хлібобулочних, борошняних кондитерських виробів, тис. тонн

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Обсяги експорту хлібобулочних, борошняних кондитерських виробів у 2019 році становили 117,78 тис. тонн, що на 13,4% менше порівняно з 2015 роком та на 27,0% менше порівняно з попереднім роком. Обсяги імпорту у 2017 р. – 19,04 тис. тонн, що на 0,4% більше порівняно з 2015 роком та на 20,2% менше порівняно з минулим роком. Обсяги імпорту у 2019 році майже в 7 разів менші за обсяги експорту. ПАТ „Київхліб" експортував свою продукцію до США, Ізраїлю, Германії, Литви, Росіїї, Абхазії, Казахстану. Експорт (сухарно-бараночних та кондитерських виробів) досягнув 11551,1тис. грн [19]. А експорт продукції „Концерн Хлібпром" склав 0,4 % від загального обсягу продажів. За межі держави було реалізовано продукції на суму 3597,3 тис. грн [8]. Значення зовнішньоекономічної діяльності в розвитку всіх країн, у тому числі й України, постійно зростає. Історичний досвід підтверджує вигідність розширення участі країн у міжнародному поділі праці та різноманітних формах міжнародного бізнесу. Основні джерела імпорту хлібобулочних, борошняних кондитерських виробів наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Основні джерела імпорту хлібобулочних, борошняних кондитерських виробів за період 2015 – 2019 рр, тис. тонн

Показник	Рік					2019 р. до 2015р., %	2019 р. до 2018р., %
	2015	2016	2017	2018	2019		
Нідерланди	0,17	0,09	0,82	1,96	1,25	63,78	735,29
Німеччина	1,65	1,76	1,51	1,57	1,46	92,99	88,48
Польща	2,98	3,91	1,81	1,42	1,7	119,72	57,05
Італія	0,5	0,65	0,56	0,9	0,7	77,78	140,0
Угорщина	1,27	2,26	0,65	0,26	0,22	84,62	17,32

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

За результатами проведених досліджень у 2019 році виробники хліба планували спрямувати значно більше коштів на впровадження нових технологічних процесів та освоєння інноваційних видів продукції. Натомість вартість придбаних нових видів машин та устаткування за прогнозами мала

зменшитися майже на 50,0 %. Для модернізації підприємства потребують удвічі більше коштів, ніж у 2017 році. Слід зазначити, що у хлібопекарській галузі, як і в цілому у харчовій промисловості, інноваційна діяльність здійснюється здебільшого за рахунок власних коштів підприємств (близько 90,0 %) та кредитів (до 10,0 %). Стає зрозуміло, що участь держави у цьому випадку дуже незначна. Основним захисним механізмом для підприємства від загрози банкрутства є прибуток. Хоча така загроза може з'явитися і в умовах прибутковості господарчої діяльності підприємства, але за інших однакових умов підприємство має найбільше шансів вийти із кризового стану при вищих можливостях генерування прибутку.

Інформацію щодо фінансових результатів підприємств з виробництва хліба, хлібобулочних і борошняних виробів наведено у табл.2.6. Кількість підприємств, які здійснювали згаданий вид діяльності, за чотири роки змінилася – у 2019 році вона становила 1007 одиниці, що порівняно з 2013 роком менше на 492 одиниць, а з 2018 роком – на 126 одиниць [8]. Це відбувається через банкрутство підприємств, зміну виду діяльності, закриття на реконструкцію тощо.

Таблиця 2.6

Фінансові результати діяльності хлібопекарських підприємств за 2013–2019 роки

Рік	Кількість підприємств, од.	Рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності	Чистий прибуток (збиток)				
			Фінансовий результат (сальдо), млн грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збитки	
				до загальної кількості підприємств, %	прибуток, млн грн	до загальної кількості підприємств, %	Збиток, млн грн
2013	1499	0,9	155,0	58,8	388,2	41,2	233,2
2014	1479	-0,2	-29,5	61,1	498,1	38,9	527,6
2015	1253	-1,2	-228,1	59,3	316,8	40,7	544,9
2016	1362	1,7	348,1	64,6	885,2	35,4	537,1
2017	1158	-0,2	-40,5	63,2	1246,1	36,8	1147,5
2018	1133	-4,5	-1404,6	74,6	1162,3	25,4	2455,8
2019	1007	-0,8	-220,4	74,5	791,9	25,5	968,7

Джерело: сформовано автором на основі даних Державної служби статистики України

Підвищення економічної ефективності та розвиток інноваційного потенціалу хлібопекарського виробництва стане можливим не тільки за умови покращення результатів фінансово-господарської діяльності підприємств, а й завдяки раціональному використанню виробничих ресурсів, впровадженню маркетингових стратегій, розроблених на основі ринкових досліджень (продуктові інновації, цінова політика, логістика, реклама тощо), удосконаленню асортименту продукції, формуванню довгострокових цілей підприємства та створення умов для їх досягнення тощо. Хлібопекарська галузь потребує державної підтримки як одна з основних галузей, що визначають параметри продовольчої безпеки держави. Така підтримка можлива за умови запровадження державного стимулювання вітчизняних виробників продовольчого устаткування, придбання імпортного на пільгових умовах та вирішення інших стратегічних питань на рівні держави.

За останні п'ять років у хлібопекарській галузі спостерігається зменшення загального виробництва хлібобулочних виробів, виробництва їх на одну особу та споживання хлібних продуктів. Основними причинами є скорочення населення країни та зниження його купівельної спроможності. Стабільно підвищуються середні ціни виробників та споживчі ціни на хліб, що зумовлено здорожчанням складових собівартості хліба. Здебільшого це витрати на основну сировину та паливно-енергетичні ресурси. Найбільша частка у виробництві хліба в державі належить потужним виробничим структурам (холдингам, компаніям та великим хлібокомбінатам). Підприємства, які до них входять, переважно оснащенні новітнім устаткуванням, що забезпечує економію усіх видів ресурсів. Невеликі підприємства та міні-пекарні обмежені у своїх можливостях [1;12].

Експортно-імпортні позиції хлібопекарської галузі за останні п'ять років нестабільні. Обсяги експорту зменшуються, хоча основні ринки збуту залишаються незмінними. Обсяги імпорту зростають, однак у 2018 році вони були майже у 7 разів меншими за обсяги експорту. Інноваційна діяльність є

недостатньою, оскільки здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств. А їх обмаль через складні кризові умови, за яких фінансові результати хлібопекарських підприємств не можуть бути стабільними.

2.3. Систематизація проблем розвитку харчової промисловості України

Українська харчова промисловість забезпечує внутрішній ринок на 90%. Окрім цього, галузь відіграє надзвичайно важливу роль у зовнішній торгівлі країни, формуючи понад 50 % зовнішньоторговельного обігу продукції АПК України.

За висновками експертів [25] «…розвиток повного циклу технологічних процесів – починаючи від первинної обробки сільськогосподарської сировини, до випуску готової упакованої харчової продукції за найвищими стандартами безпечності та якості продуктів харчування та її експорту на світові ринки є ключовим пріоритетом секторальної експортної стратегії, яка розроблена Мінагрополітики. Харчова галузь є локомотивом економіки України, зважаючи на важливість харчової галузі для всього сектору АПК та його розвитку. Без створення ланцюга доданої вартості в країні, поглибленої переробки та експорту готового продукту під брендом «Made in Ukraine» країна не зможе говорити про ефективний розвиток АПК чи всієї економіки України».

У 2018 р. уряд вніс зміни у Порядок забезпечення захисту прав та інтересів України в торговельно-економічній сфері в рамках СОТ. Документом [26] внесені «…технічні правки до порядку забезпечення захисту прав та інтересів України, зокрема, уточняються питання діяльності міжвідомчих робочих груп, а також забезпечення координації та узгодженості дій заінтересованих органів та організацій при урегулюванні торгових суперечок в рамках СОТ. Зміни визначають, що Головою міжвідомчої робочої групи є Перший віце-прем'єр-міністр України – Міністр економічного розвитку

і торгівлі, а заступником голови є заступник Міністра економічного розвитку і торгівлі – Торговий представник України».

На сьогодні до Державного реєстру потужностей внесені відомості щодо 235 тисяч операторів харчових товарівhttp://www.molsouz.org.ua/novyny/2593-do-derzhavnogo-reestru-potuzhnostej-vneseno-vidomosti-235-tisyach-operatoriv-kharchovikh-produktiv.html [27].

За даними [28] «...впродовж 2016–2017 рр. середні індекси виробництва харчової продукції за більшістю видів переробної діяльності перевищували 100% до попереднього року, що свідчить про стабілізацію ситуації у галузі та відновлення її економічного зростання порівняно з негативними трендами минулих років». За даними [29] «…найвищим індекс у 2017 р. був для виробництва олії та тваринних жирів (118,7 %), безалкогольних напоїв; мінеральних та інших вод, розлитих у пляшки (114,1 %). Досить високим є індекс перероблення та консервування риби, ракоподібних і молюсків (106,8 %), виробництва какао, шоколаду та цукрових кондитерських виробів (106,4 %), переробки та консервування фруктів і овочів (105,1 %). Водночас, спад цього індексу зафіксовано у дистиляції, ректифікації та змішуванні спиртних напоїв (87,9 %), виробництві виноградних вин (90,5 %), а також хліба та хлібобулочних виробів; борошняних кондитерських виробів, тортів і тістечок нетривалого зберігання (91,3 %)».

Основними драйверами розвитку галузі були 20 топ-продуктів, що показали найвищі темпи зростання виробництва. Серед них окремо у порядку темпів зростання до попереднього року виділялися соки дитячі – 231,9 %, м'ясо солоне, в розсолі, сушене чи копчене; харчове борошно та харчові продукти з м'яса або м'ясних субпродуктів (крім свинини, яловичини та телятини солоної, в розсолі, сушеної або копченої) – 226,6 %, слабоалкогольні напої міцністю від 1,2 % до 8,5 % – 222,3 % та фрукти, приготовлені чи консервовані – 208,5 % [28; 29].

Експорт аграрних і харчових товарів з України в ЄС зріс уже на 39,8 %, якщо порівнювати з аналогічним періодом 2016 р. АПК формує 11% ВВП України. У 2015-2016 рр. в світі було експортовано 7,48 млн. т соняшникової олії, з них 4,1 млн. – внесок України. За виробництвом соняшнику – України перша в світі. І щороку Україні вдається пробиватися ще далі. Наприклад, за 9 місяців 2017 р. Україна експортувала рекордну кількість меду – 46,2 тис. т. Для порівняння, у 2011 р. – продали за кордон тільки 9,8 тис. т меду. Загальна вартість експортованого меду склала $ 86,9 млн. Це рекордний обсяг у порівнянні з аналогічним періодом минулих років. Найбільше українського меду закупили США ($ 23,2 млн.), Німеччина ($ 21,1 млн.) і Польща ($ 12,3 млн.). На частку цих країн припадає понад 65 % експорту [30].

Також важливим досягнення 2017 р. року стало приєднання України до Регіональної конвенції про пан-євро-середземноморські преференційні правила походження, що дозволить вітчизняним виробникам експортувати товари на умовах преференційного походження в треті країни, які є учасниками цієї конвенції. Таким чином українським товарам відкриється доступ до ринків 42 країн і територій.

В Україні впроваджується європейська модель контролю за якістю і безпечністю продуктів харчування. Тобто, за висновками [37] «…в Україні створюється єдиний компетентний орган, який відповідатиме за дотримання норм у цій галузі й продовжиться процес гармонізації національного законодавства до вимог Європейського Союзу, що необхідно для підписання угоди про Зону вільної торгівлі. Також відбудеться спрощення дозвільної системи, шляхом скасування необхідності отримання дозвільних документів, які не впливають на безпечність харчових продуктів».

Враховуючи багатогранність зв'язків переробної промисловості, всі ефекти за їхньою природою можна поділити на: структурні (виявляються через зміни їх співвідношень), функціональні (виявляються за функціональною ознакою), інституціональні (кількісно-якісні та сутнісні зміни), синергійні

(виявляються в процесі ущільнення взаємодії та взаємозв'язків), мультиплікативні (пряма економічна користь території) [38; 39].

У процесі розвитку переробна промисловість: стимулює структурні зрушення як всередині галузі, так і в інших галузях; формує попит на інновації та ініціює їх впровадження; формує попит на кредити та фінансові послуги; створює умови та стимули для розвитку інших галузей; ініціює процеси модернізації традиційних галузей; висуває нові вимоги до фахівців; змінює експортну спеціалізацію країни та її регіонів [38].

Сьогодні розвиток підприємств харчової промисловості характеризується низкою суперечностей: суперечність взаємодії (з одного боку неможливо будувати ефективну переробну промисловість без активної взаємодії зі світовими агентами, структурами, ринками, а з іншого боку, потрапляння в залежність від зовнішніх факторів та впливів підриває і національну економіку, і переробну промисловість, знесилює її, вимиваючи ресурси, інтелектуальний потенціал, позбавляючи самостійності та незалежності); суперечність між розвитком науки та виробництва [38; 40, с. 4]; суперечність між рівнем освіти населення; суперечність між потребою в комплексній державній підтримці [38; 41, с. 19]; суперечність постіндустріального розвитку [42, с. 32]; суперечність тенденцій розвитку глобалізованого світу та експортоорієнтованої моделі розвитку вітчизняної переробної промисловості [43]; суперечність між потребою в модернізаційних перетвореннях переробної промисловості та мізерними можливостями їх забезпечення [38; 44]; експортно-імпортна суперечність; суперечність ринкових пристосувань [45, с. 70]; суперечність інноваційного розвитку; суперечність між вимогами ринку та застарілою системою управління підприємствами; суперечність між потребами в інвестиціях, бюджетних асигнуваннях. Основні проблеми, що обмежують розвиток виробництва харчової продукції наведено на рисунку 2.7.

Проблеми	нестабільність забезпечення підприємств сировиною в необхідних обсягах та належної якості, що зумовлено: порушенням партнерських відносин між виробниками, переробниками та торговельними підприємствами; низькою продуктивністю праці виробництва та неналежними умовами зберігання сировини;
	низька конкурентоспроможність окремих харчових продуктів порівняно з аналогічною продукцією країн ЄС і розвинених країн світу, яка спричинена застарілістю виробничого устаткування та ускладненням упровадження систем простежуваності;
	низький рівень відтворення основних засобів призводить до відставання вітчизняного виробничого потенціалу від світового техніко-технологічного рівня, а високий рівень зношування основних засобів (понад 50%) обмежує можливості випуску якісної й конкурентоспроможної продукції;
	ускладнення доступу до фінансування спричинене високими ставками банківського кредитування, що гальмує інноваційне оновлення матеріально-технічної бази;
	гострий дефіцит кваліфікованих кадрів технічних спеціальностей, спроможних працювати з сучасним виробничим та пакувальним обладнанням, що спричинено високою мобільністю кадрів, невідповідність фахових компетенцій сучасних випускників профільних закладів освіти;
	втрата значної частини традиційних ринків збуту через загострення проблем у політичних і торговельно-економічних відносинах із РФ;
	різниця в технічних і санітарних стандартах системи стандартизації і сертифікації харчових продуктів актуалізує прискорення процесу реформування системи технічного регулювання до європейської системи оцінки відповідності продукції згідно з європейськими директивами;
	складнощі в організації та проходженні процесу сертифікації продукції за обов'язковими та добровільними системами (HACCP, Global G.A.P. тощо), зумовлені недостатністю коштів для їх проведення та відсутністю досвіду;
	перешкоди у міжнародній торгівлі харчовою продукцією, зокрема тваринного походження, викликані необхідністю підтвердження статусу країни, вільної від тваринних захворювань: класичної чуми тварин, зокрема свиней, а також надання документів про карантинну інспекцію країни, боротьбу з хворобами, підтвердження ланцюга безпеки харчових продуктів;
	зміни в нормативно-правовому забезпеченні, в першу чергу щодо екологічних вимог, що вимагає значних витрат.

Рис. 2.7. Основні проблеми, які обмежують розвиток харчової промисловості в Україні

Джерело: розроблено автором

Це значно актуалізує необхідність впровадження ефективних механізмів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної харчової

промисловості до зростання розмірів виробництва продукції з високою часткою доданої вартості.

Механізми й інструменти вирішення проблем щодо розвитку ринку харчової промисловості наведено на рисунку 2.8.

Механізми та інструменти вирішення проблем, які перешкоджають розвитку харчової промисловості	адаптація національного нормативно-правового забезпечення, зокрема у сфері дотримання екологічних та вимог якості й безпечності харчових продуктів згідно з європейськими регламентами;
	удосконалення законодавчої бази щодо розвитку органічного сектора харчової промисловості, що сприятиме підвищенню його конкурентоспроможності;
	сприяння модернізації та реконструкції, розширенню діючих і будівництву нових виробничих потужностей відповідно до вимог і нормативів ЄС шляхом створення сприятливих умов для інвестиційної діяльності українських виробників;
	підвищення ресурсо- та енергоефективності, що передбачає стимулювання виробників до здійснення енергоефективних заходів, зокрема, використання альтернативних видів палива;
	зміцнення і розвиток внутрішнього ринку шляхом збільшення реальних доходів громадян, запровадження ефективної системи продовольчого субсидування, державна підтримка благодійних і громадських організацій щодо реалізації проектів з популяризації споживання населенням харчових продуктів вітчизняного виробництва;
	використання інструментів зовнішньоекономічної діяльності;
	стимулювання інноваційного розвитку шляхом створення дієвої інноваційної інфраструктури;
	підвищення регіональної конкурентоспроможності задля залучення іноземних інвестицій у спільні підприємства на території України;
	упровадження цілісної освітньої системи підготовки фахівців, що передбачає активну співпрацю бізнесу, державних установ та наукових організацій;
	популяризація світових тенденцій розвитку харчової промисловості у сфері поширення екологічно дружнього виробництва;
	розвиток здорового й органічного харчування Cleanfood

Рис. 2.8. Механізми та інструменти вирішення проблем у контексті розвитку харчової промисловості в Україні

Джерело: [46]

Конкретними цільовими орієнтирами, щодо розвитку галузі є подальше зростання сукупного споживання продукції у світі, «…за прогнозами ФАО, до 2050 р. воно збільшиться на 69%, що обумовлено зростанням чисельності населення з 7 до 9 млрд осіб» [46, с. 37]. Тому це вимагатиме збільшення обсягу виробництва, а тому варто вдосконалювати методи виробництва. Також, потрібно дуже відповідально відноситися до питань екологізації процесу виробництва (збереження довкілля і запобігання екологічних збитків).

На сьогодні ринок харчової продукції регулюється великою кількістю нормативно-правових регуляторних актів, серед яких ухвалені ще за часів СРСР, інструменти регулювання мають ряд недоліків і нормативних прогалин, які формують перешкоди для нормального функціонування вітчизняного ринку, а більшість також містить високі корупційні ризики як недостатню визначеність й прозорість правових процедур [46, с. 66].

Головним «харчовим» законом є № 771/97-ВР «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» від 04.04.2018 р., який забезпечує регулювання відносин між органами виконавчої влади, операторами і споживачами харчових продуктів та визначає порядок забезпечення безпечності й окремих показників якості харчових продуктів, які виробляються, перебувають в обігу, проводиться ввезення на митну територію України або ж вивозяться з неї. Тому для того щоб такий закон запрацював варто привести у відповідність до нього діючу законодавчу й нормативну базу, яка регулює питання функціонування окремих ринків продовольчих товарів, та нормативну базу у сфері забезпечення технічного регулювання, стандартизації тощо (табл. 2.7) [47].

Таблиця 2.7

Механізми й інструменти вдосконалення існуючої нормативно-законодавчої бази, у напрямку розвитку харчової промисловості

Мета	Заходи
З метою вдосконалення системи технічного регулювання	– впровадити систему стандартизації ідентифікаційних ознак для кожної групи харчової продукції; – удосконалити правові та організаційні засади державного контролю шляхом гарантування виробниками повної відповідності харчової продукції вимогам безпеки замість перевірки дотримання технічних характеристик та забезпечення відповідності директивним нормам; – розробити підзаконні акти щодо реалізації положень Закону України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин».
З метою гармонізації українського законодавства з питань безпечності та якості харчових продуктів	– чітко прописати норми дієвого нормативно-правового механізму з притягненням до відповідальності винних у порушенні безпечності харчових продуктів учасників ринку; – підвищити ефективність державного контролю шляхом визначення видів контролю, які може застосовувати компетентний орган до харчових вантажів; – внести зміни у законодавство щодо удосконалення діяльності компетентного органу для посилення державного контролю безпечності харчової продукції.
З метою державного втручання в ціноутворення харчових продуктів та підакцизних товарів	– внести зміни до Закону України «Про ціни і ціноутворення» щодо врегулювання питання встановлення граничних цін на окремі види продукції і, зокрема, на тютюнові вироби; – сприяти створенню системи регуляторного моніторингу наслідків змін у регуляторній політиці щодо окремих ринків харчової продукції (зокрема щодо скасування норм Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру»).
З метою врегулювання специфічних проблемних питань на окремих ринках харчової продукції	– внесення змін до окремих законів, що діють на ринках харчової продукції, в частині дотримання вимог ДСТУ, які на сьогоднішній день є відміненими, згідно з новою редакцією Закону України «Про стандартизацію» № 1315-VII; – детінізація та демонополізація спиртового ринку та лікеро-горілчаної продукції шляхом приватизації підприємств галузі, дотримання законодавства щодо боротьби з незаконним виробництвом, переміщенням, обігом спирту та алкогольних напоїв та запобігання обігу контрафактної продукції; – посилення відповідальності виробників, що передбачає внести у відповідні закони зобов'язання для виробників детально і читабельним шрифтом прописувати вміст складу продукції, щоб споживач був обізнаний щодо того, що він купує.
З метою нормативно-правового забезпечення державного впливу на попит населення	– вдосконалення чинного законодавства у сфері соціальних гарантій.

Джерело: [47]

Отже, розв'язання суперечностей розвитку сфери переробної промисловості має своєчасно забезпечити позитивний прояв усіх визначених ефектів, які здатна генерувати галузь, впливаючи як дієвий стимул розвитку на всю соціально-економічну систему України.

Висновки до розділу 2

В даному розділі проведено аналіз сучасного стану та систематизовано проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України, здійснено діагностику інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної хлібопекарської галузі:

1. Харчова промисловість займає ключові позиції в реальному секторі економіки України, що свідчить про потребу у активізації її інноваційно-інвестиційного розвитку. Від ефективної роботи харчової промисловості багато в чому залежить забезпечення населення високоякісними продуктами харчування. Для підприємств харчової промисловості характерна низька інноваційно-інвестиційна активність, яка є негативним чинником щодо розвитку соціально-економічних аспектів на підприємствах харчової промисловості, а як наслідок – низька економічна ефективність. Збільшення виробництва інноваційної продукції галузі не призводить до насичення нею внутрішнього ринку, потенціал розширення якого вітчизняні фахівці оцінюють на рівні 80 млрд. грн., а призводить до зростання її експорту. Це посилює загрози, пов'язані з тим, що потреби внутрішнього ринку задовольнятимуться за рахунок нарощування імпорту в Україну більш дешевої продукції глибокої переробки.

2. Доведено, що харчова промисловість в Україні є конкурентоздатною, достатньо перспективною, а виробничий та експортний потенціал має стратегічний вплив на формування ВВП країни. Тому активізація інноваційно-інвестиційного розвитку промисловості має бути комплексною і враховувати

підгалузеву диференційованість, необхідна мобілізація капіталу в оновлення основних засобів для впровадження інноваційних технологій. Активізація інвестиційної діяльності має здійснюватися з впровадженням матеріало-, трудо- та енергозберігаючих технологій.

3. Окремо було проаналізовано інноваційно-інвестиційний розвиток хлібопекарської галузі харчової промисловості України, яка відіграє визначну соціальну та стратегічну роль у житті суспільства, задовольняючи потреби населення в основному продукті харчування. Особливостями функціонування визначено стовідсоткове забезпечення продукцією вітчизняного виробництва. Це пояснюється тим, що хліб і хлібобулочні вироби мають короткий термін зберігання та повинні бути реалізовані протягом короткого проміжку часу. Слід зазначити, що у хлібопекарській галузі, як і в цілому у харчовій промисловості, інноваційно-інвестиційний розвиток здійснюється здебільшого за рахунок власних коштів підприємств (близько 90,0 %) та кредитів (до 10,0 %). Стає зрозуміло, що участь держави у цьому випадку дуже незначна.

4. Аналіз тенденцій розвитку хлібопекарської промисловості України дозволив обґрунтувати сучасні проблеми її інноваційно-інвестиційного розвитку на макро- мезо та мікро рівнях. До таких проблем належать: державне регулювання цін та рівня рентабельності хлібопекарських підприємств; обмеженість обсягу борошна Аграрного фонду для виробництва соціального хліба; відсутність державної підтримки щодо оновлення основних засобів хлібопекарських підприємств; відсутність лояльного інноваційно-інвестиційного клімату для розвитку хлібопекарської промисловості; нормативно-правова база; низький рівень лобіювання інтересів місцевих виробників хлібопродуктів на державному рівні; відсутність програм розвитку хлібопекарської промисловості на регіональному рівні; слабкий розвиток інфраструктури та логістичної системи; висока собівартість продукції; відсутність ефективної маркетингової діяльності суб'єктів хлібопекарської галузі; неефективна система контролю та інші.

5. Для стимулювання іноземних та вітчизняних інвестицій у харчовій промисловості необхідна виважена діяльність щодо розробки загальнодержавних та регіональних програм стимулювання інвестицій, необхідно розвивати ринок цінних паперів, спростити доступ підприємств до порівняно дешевих кредитів, створювати та розвивати вільні економічні зони, більш виважено відноситися до страхування інвестиційних ризиків, концентрувати внутрішні ресурси для реалізації пріоритетних інвестиційних проектів, впровадити систему пільгового оподаткування нових підприємств.

6. Встановлено, що для активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості потрібні: вдосконалення нормативної бази, держана підтримка, податкове стимулювання, інвестиції в наукові дослідження, збільшення частки експорту, сприятливі умови для притягнення іноземного капіталу, модернізація існуючих та будівництво нових підприємств тощо.

Список використаних джерел до другого розділу

1. Васильченко В. С. Управління трудовим потенціалом / В. С. Васильченко, А. М. Гриненко, О. А. Грішнова, Л. П. Керб : [навч. посіб.]. К.: КНЕУ, 2005. 403 с.

2. Вовчок С. В. Теоретико-методичні основи формування та оцінки інноваційного потенціалу промислових підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.04 „економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)". Київ, 2009. 20 с.

3. Галушка В. В. Аналітичне забезпечення в системі управління підприємством. *Схід*. №2. 2011. С. 19–22.

4. Глобальний індекс інновацій 2014 [Електронний ресурс]. Режимдоступу:http://www.wipo.int/export/sites/www/freepublications/en/economics/gii/gii_2013.pdf

5. Глухова С. В. Методичний підхід до оцінки інноваційного ризику підприємства [Електронний ресурс]. Режим доступу:

http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2011/26/Glykhova.pdf

6. Гончаров В. М. Організація управління ефективним розвитком промислових підприємств в умовах ринкового середовища : монографія / В. М. Гончаров, Д. В. Солоха, В. Ю. Припутень, О. А. Федіна. Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2006. 206 с.

7. Гурочкіна В. В. Реінжиніринг як інструмент інноваційного розвитку підприємста. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2015. № 4., том 3. С. 207–211.

8. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua

9. Долішній М. І. Моделі державного регулювання в ринковій економіці. *Економіка України*. 2002. № 6. С.13–22.

10. Дослідження INSEAD: Глобальний індекс інновацій 2016 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org/interes/dosludjennya_insead_global_undeks.html

11. ІСО 14000 – Екологічний менеджмент [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.iso.org/iso/ru/iso14000

12. Йохна М. А. Інституційні та ресурсні аспекти міжнародної конкурентоспроможності промислових підприємств: монографія Хмельницький : ХНУ, 2014. 294 с.

13. Кузьмін О. Є. Економічне оцінювання та планування ризику нововведень на підприємствах машинобудування: монографія / О. Є. Кузьмін, Л. І. Чернобай, В. Ю. Харчук. Львів: видавництво «Растр-7». 2011. 240 с.

14. Кусакин Н. А. Интегрированные системы менеджмента на основе международных стандартов. Начало пути. *Новости. Стандартизация и сертификация*. 2005. № 1. С. 49–53.

15. Лук'яненко В. М. Інтегровані системи менеджменту [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-

bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/yakict_2011_2_14.pdf

16. Лук'янченко Н. Д. Регіональні проблеми формування трудового потенціалу і шляхи їх вирішення: монографія / Н. Д. Лук'янченко, В. П. Антонюк, Л. В. Шаульська, Л. Л. Шамільова [та ін.]. Донецьк, 2004. 340 с.

17. Международный стандарт ИСО/МЭК 27001: Информационные технологии. Методы защиты. Системы менеджмента защиты информации. Требования [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.specon.ru/files/ISO27001.pdf

18. Мірошник Р. О. Проблеми використання та оцінки інноваційного потенціалу підприємств. *Вісник національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. С. 191–197.

19. Наукова та інноваційна діяльність (1990-2016 рр.) [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

20.Петришак Н. Р. Освітні технологічні уклади: тенденції розвитку глобальної та вітчизняної економік у контексті переходу до економіки знань [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.sibs.uabs.edu.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=70&Itemid=96

21.Попель С. А. Інноваційна діяльність: аналіз чинників впливу на макро, мезо-, мікроекономічних рівнях. *Інноваційна економіка. Економіка та інноваційний розвиток національного господарства*. 2012. №36. С. 6–14.

22.Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом : монограф. К.: Лібра, 2002. 472 с.

23. Петренко В. П. Управління використанням інтелектуальних ресурсів соціально-економічних систем : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством». Львів, 2009. 37 с.

24.Пляскіна А. І. Оцінка конкуренції та конкурентоспроможності суб'єктів харчової промисловості. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. №2. С. 52-59.

25. Покропивний С. В. Ефективність інноваційної діяльності: зб. навч.-метод. матер. К.: КНЕУ, 1997. 184 с.

26.Польова Н. М. Інноваційні напрямки розвитку економіки регіону. *Збірник наукових праць ЧДТУ*. Черкаси, 2009. № 22, ч. 2. С. 183-187.

27.Потенціал інноваційного розвитку підприємства: монограф. / Під ред. д.е.н., проф. Кузьменка С. М. Суми : Ділові перспективи, 2005. 256 с.

28.Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур : монограф. / [О. Є. Кузьмін, І. В. Алєксєєв, М. К. Колісник [та ін.] ; За заг ред. О. Є. Кузьміна, І. В. Алєксєєва. Львів: Видавництво національного університету «Львівська політехніка», 2007. 152 с.

29.Прокопенко О. В. Оцінка рівня інтелектуального потенціалу в системі стратегічного управління інноваційним розвитком підприємств. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2010. № 1. С. 127-131.

30.Політило М.П. Методика інтеграційного оцінювання управлінських рішень в системі управління інноваційним розвитком суб'єктів кооперування. *Ефективна економіка.* 2013. № 2. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1778.

31.Проект стандарту ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності». Портал Центру розвитку корпоративної соціальної відповідальності [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.csr-ukraine.org

32.Про Загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій [Електронний ресурс]: закон [Прийнято Верховною радою України 9.04.2004 р. N 1676-IV]. Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1676-15

33.Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 роки» [Електронний ресурс]: постанова [Затверджено Кабінетом Міністрів України 14.05.2008 р. №447]. Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/447-2008-п

34.Про затвердження Державної цільової науково-технічної програми "Нанотехнології та наноматеріали" на 2010-2014 роки [Електронний ресурс]: постанова [Затверджено Кабінетом Міністрів України 28.10.2009 р. N 1231]. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1231-2009-п

35. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]: постанова [Затверджено Кабінетом Міністрів України 2.02.2011 р. N 389]. Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/389-2011-п

36. Решміділова С. Л. Тенденції та суперечності розбудови інтегрованих систем управління якістю. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2014. № 5, т. 2. С. 141–147.

37.Савіна Г. Г. Ключові проблеми управління інноваційною діяльністю промислових підприємств. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2012. Вип. 8(2). С. 106–111.

38.Синиця Т. В. Формування та використання трудового потенціалу промислового підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук: спец. 08.09.01 „Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика”. Харків, 2004. 20 с.

39.Тельнов А. С. Інтегративний підхід до побудови системи управління якістю продукції промислових підприємств. *Економіка Криму*. 2010. № 4. С. 117–121.

40.Титова В. А. Бечмаринг как инструмент формирования инновационного потенциала предприятия. *Инновации*. 2004. №7. С. 102–107.

41. Трифилова А. А. Управление инновационным развитием предприятия. М.: Финансы и статистика. 2003. 176 с.

42. У 2014 році Уряд продовжить політику формування інноваційної інфраструктури [Електронний ресурс] Режим доступу: http://jurliga.ligazakon.ua/news/2013/12/27/103589.html

43. Фещур Р. В. Статистика. Теоретичні основи і прикладні аспекти: навч. посіб. / Р. В. Фещук, А. Ф. Барвінський, В. П. Кічор. Львів: «Інтелект-Захід», 2001. 276 с.

44. Шипуліна Ю. С. Формування інноваційного потенціалу підприємства. Менеджмент та маркетинг інновацій: монографія. Суми : ВТД „Університетська книга, 2004. С. 56–90.

45. Шустіна І. М. Створення інтегрованої системи управління як стратегічний напрямок економічного розвитку сільських територій. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://elibrary.nubip.edu.ua/12848/1/11sim.pdf

46. Чубай В. М. Аналіз інноваційного потенціалу машинобудівного підприємства у процесі формування і реалізації інноваційної стратегії. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 8 (110). С. 183 – 190.

47. Ячменьова В. М. Система управління діяльністю підприємства: сутність та складові [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://pk.napks.edu.ua/library/compilations_vak/eiu/2010/5/p_65_70.pdf

48. ISO 22000 HACCP [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iso.kiev.ua/iso-22000-haccp/sert-iso-22000-haccp.html

РОЗДІЛ 3
НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСУ АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

3.1. Концептуальні засади активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчовової промисловості в Україні

Аналіз сучасного стану харчової промисловості проведений у 2 розділі дисертації дозволив згрупувати інновації, які необхідно реалізувати для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної харчової промисловості (таблиця 3.1), які в подальшому і визначать перспективні напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку галузі.

За продуктовими інноваціями найбільш актуальним є розширення асортименту, за технологічними - діяльність, яка спрямована на економію енергії та сировини, збільшення безпечного терміну зберігання та впровадження безвідходного виробництва, інновацій у сфері маркетингу - використання екологічної упаковки та формування впізнаваності товару і бренду.

Організаційні інновації мають бути орієнтовані на створення якісних умов для забезпечення реалізації існуючого інноваційного потенціалу організацій, забезпечення вдосконалення господарських зв'язків, процесу інтеграції підприємств харчової промисловості з відповідними сільськогосподарськими підприємствами, насамперед, з фермерськими господарствами, та створення на їх основі різних малих підприємств.

Таблиця 3.1

Перспективні напрямки інноваційно-інвестиційного розвитку української харчової промисловості

№	Тип інновацій харчової промисловості	Напрями розвитку
1	Продуктові	1.1. Розробка продуктів «здорового харчування». 1.2. Виробництво напівфабрикатів і продуктів, що вимагають мінімальної обробки. 1.3. Розробка продукції для особливих груп населення, дітей, людей з інвалідністю.
2	Технологічні	2.1. Впровадження безвідходного виробництва. 2.2. Застосування енергозберігаючих та ресурсозберігаючих технологій на всіх етапах виробництва і зберігання продукції. 2.3. Збільшення термінів зберігання продуктів з використанням пакувальних матеріалів, що володіють фунгіцидними властивостями.
3	Маркетингові	3.1. Використання біорозкладаної упаковки. 3.2. Створення їстівних упаковок. 3.3. Розвиток сучасних технологій маркетингу, реклами і просування товару.
4	Організаційні	4.1. Застосування сучасних систем контролю якості та сертифікації (ISO і ін.). 4.2. Створення механізму взаємодії виробників і зацікавлених сторін при виробництві і реалізації продуктів харчування. 4.3. Активний розвиток організацій малого бізнесу. 4.4. Постійне підвищення інноваційної активності персоналу.

Джерело: розроблено автором

Необхідність процесу інтеграції інновацій різного типу, які забезпечують синергетичний ефект, залежить від особливостей харчової промисловості. Відповідно із специфікою переробки (відповідної технології) однієї й тієї ж сировини, яка пов'язана з розробкою принципово нових продуктів, у свою чергу враховується попит відповідних категорій населення. Також маркетингові

інновації дозволяють швидкому поширенню продукту за можливості її фасування і, в той же час, сприяти збільшенню термінів зберігання, сприяння підвищенню його загальної масовості. Так розвиток малих виробництв та переробка сільськогосподарської сировини безпосередньо на місці його виробництва забезпечує зниження його втрати, а в сукупності випадків значно підвищує якість такої продукції. Обгрунтована динамічна інтеграція різних типів впровадження інновацій, яка буде сприяти модернізації національної харчової промисловості, значне підвищення якості і конкурентоспроможності продуктів харчування.

Таким чином, в Україні більшість підприємств харчової промисловості зазвичай відносяться до малого бізнесу, роблячи істотний вплив на процес розвитку інноваційної діяльності. В хлібопекарській промисловості функціонує близько 93% від всієї загальної кількості, відповідно у молочній - 67%. Тому нами, в дисертаційній роботі пропонується формування регіональних інноваційних центрів для стимулювання інновацій у сфері формуванням при них різних венчурних фондів, до завдань яких повинно відносити регулярну роботу з відбору і надання допомоги в реалізації визначених інноваційних проектів середніх та малих організацій.

Відповідно заходи державної підтримки всього малого бізнесу, насамперед, організацій по виробництву продукції для повсякденного попиту з урахуванням доступності до споживачівтакож можуть мати важливе значення. Необхідно забезпечити взаємодію всього банківського сектора із малим бізнесом, включаючи процес розширення кредитування посилюючи контрольну функцію з використанням кредиту. Необхідно налагодити механізм надання пільгової оренди, процесу відстрочки та розстрочок податкових платежів. Тобто надання пільгових кредитів та зниження регіональних податків відповідним інноваційним й венчурним підприємствам, насамперед орієнтовано на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.

У свою чергу, негативний вплив на забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку в галузі надає значна відсутність необхідної кількості

та якості сировини, яка актуалізує проблему щодо зростання сільськогосподарського виробництва. Таке завдання можна вирішити за допомогою поступової інтеграції харчової промисловості і сільського господарства в умовах формування агропромислових об'єднань.

Саме невідповідність рівня підготовленості кваліфікованих фахівців середньої та вищої ланки визначеним вимогам інноваційної економіки досить негативно впливає на забезпечення інноваційно-інвестиційного розвитку галузі, обумовлюючи відсутність необхідного обсягу для навчального обладнання, яке забезпечує формування головних компетенцій учнів в сфері практичної інноваційної діяльності. Головним напрямком для зниження впливу такого фактора є імплементація зарубіжного досвіду та створення двостороннього зв'язку відповідних навчальних закладів та підприємств харчової промисловості, які надають свою допомогу щодо організації навчального процесу (наприклад екскурсії на виробництво, проходження виробничої практики, проведення підготовки випускників кваліфікаційних робіт із виходом на реальне виробництво).

Труднощі просування на ринок, а також реалізації інноваційної продукції, істотно стримують інноваційну діяльність в зв'язку з тим, що основний канал продажів добре розвинений тільки для великих роздрібних торгових мереж. З метою зниження негативного впливу цього фактора необхідна розробка законодавчих ініціатив, які регулюють взаємовідносини торговельних мереж з малими підприємствами й інноваційною продукцією харчової галузі, на пільгових умовах, зокрема, зниження торгових націнок на їх продукцію. Крім того, необхідно інтегрувати власні маркетингові інновації з просування товарів малого бізнесу до споживача.

Як було зазначено в 1-му розділі роботи, до визначення активізації інноваційно-інвестиційної діяльності в економічній літературі виділяються два підходи. Істотна відмінність між ними полягає в тому, що одні фахівці розглядають активізацію як процес використання переваг від розробки до впровадження інновацій у виробництво, а інші як сукупність соціально-

економічних, правових, ідеологічних та інших умов, що сприяють інноваційної діяльності. У дослідженні пропонується дотримуватися другого підходу.

В роботі запропоновано угруповання методів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку в розрізі окремих типів інновацій (таблиця 3.2).

Таблиця 3.2

Потенційні методи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Тип інновацій	Зміст інновацій	Необхідні умови реалізації інновацій	Галузі, що забезпечують здійснення інноваційного процесу	Методи активізації
Продуктові	Оновлення продукції. Виробництво продукції	Інвестиції, якісна сировина, сучасна тара і упаковка, сучасне обладнання, кваліфіковані фахівці, контроль якості	Сільське господарство, скляна, паперова промисловість, торгівля, харчове машинобудування, хімічна промисловість	Допомога в реалізації інноваційної продукції. Законодавча підтримка інноваційного бізнесу.
Технологічні	Дослідження і розробки Закупівля машин і устаткування Модернізація і впровадження нових технологій	Кваліфіковані фахівці, система внутрішньої мотивації до інновацій Фінансові ресурси	Харчове машинобудування, наука, освіта, хімічна промисловість.	Податкові пільги інноваційним підприємствам. Пільгове кредитування, субсидування процентних ставок, лізинг. Підвищення кваліфікації фахівців. Право на прискорену амортизацію обладнання.
Маркетингові	Визначення каналів збуту. Розробка і просування брендів	Кваліфіковані фахівці	Наука, освіта, торгівля	Інформаційна підтримка, допомога і консультація експертів.
Організаційні	Нові методи організації та планування технологічних процесів, трудової діяльності організація взаємодії виробників і зацікавлених сторін в активізації інноваційної діяльності	Кваліфіковані фахівці Представники бізнес-спільноти, регіональних і муніципальних органів влади, громадських організацій, споживачів, наглядових органів	Наука, освіта Ініціативно	Створення саморегульованих організацій

Джерело: розроблено автором

Реалізація рекомендованих методів стимулювання інновацій дозволить досягти конкурентних переваг вітчизняної харчової промисловості в порівнянні з імпортом продуктів харчування.

Конструктивний аналіз світового досвіду в області інноваційно-орієнтованого розвитку харчової промисловості показав, що процес стимулювання інновацій необхідно здійснювати на основі принципів, які забезпечують формування реальних умов, що забезпечують можливість організаціям харчової промисловості активізувати інноваційно-інвестиційний розвиток в усіх напрямках (таблиця 3.3).

Таблиця 3.3

Принципи активізації інноваційно-інвестиційного розвитку

№	Принцип	Сутність
1.	Доступність	Всі учасники ринку мають рівний доступ до методів і засобів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку
2.	Комплексність	Інтеграція продуктових, технологічних та організаційно-управлінських інновацій, що забезпечують синергетичний ефект
3.	Узгодженість	Методи активізації не повинні суперечити один одному
4.	Диференційність	Вибір методів активізації орієнтований на ключові напрямки розвитку конкретних суб'єктів ринку харчової промисловості
5.	Інформативність	Створення інформаційно-аналітичної системи підтримки і прийняття рішень орієнтованих на вибір методів і актуалізацію процесів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку
6.	Гнучкість	Налаштування базових методів активізації інноваційно-інвестиційного розвитку на фактори створення вартості з метою досягнення ефективності бізнесу
7.	Оперативність	Оперативність визначається, перш за все, швидкістю прийняття і реалізації рішень в частині просування інновацій
8.	Результативність	Досягнення поставлених цілей за допомогою контролю за цільовим і повним використанням інновацій

Джерело: розроблено автором

Від ступеня реалізації зазначених принципів залежить можливість здійснення, ефективність і результативність інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної харчової промисловості.

Сукупність проблем та безліч факторів, які перешкоджають інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної харчової промисловості, досить актуалізує завдання для формування в галузі багаторівневого (тобто держава, регіон, досліджувана галузь, підприємство) дієвого організаційно-економічного механізму для управління інноваціями, який повинен забезпечувати стмулювання внутрішніх і зовнішніх впливів на суб'єкти інноваційної діяльності.

Саме на рівні держави варто розробити Стратегію активізації інноваційно-інвестиційного розвитку національної харчової промисловості на довгострокову перспективу із розбивкою за її підгалузями. У такому документі повинен відображатися реальний прогноз інноваційно-інвестиційних потреб для кожної підгалузі, визначені проблеми та завдання, фактори, які сприяють й перешкоджають впровадженню таких інновацій. У Стратегії мають бути представлені пріоритетні напрями щодо інноваційно-інвестиційного розвитку, визначені реалізовані інноваційні проекти й можливості участі в них різних наукових й освітніх установ, представлений склад задіяних у них учасників, визначений взаємозв'язок реалізованих інновацій і їх вплив на результативність діяльності галузі, відповідні потреби, обсяги інновацій, враховуючи формування нових робочих місць, значне підвищення якості і обсягу виробленої продукції, визначення собівартості її виробництва, різні канали реалізації, результативність галузі загалом.

Тому галузевий рівень передбачає формування послідовності та взаємозв'язку інновацій на відповідних стадіях виробничого циклу у харчовій галузі, сприяння інтеграції підприємств для формування та реалізації інновацій, чітку економічну зацікавленість в реалізації таких інновацій її учасників, дотримані екологічні й соціальні наслідки реалізованих інновацій.

Тому механізм управління інноваціями в вітчизняній харчовій промисловості, який формується на рівні регіону, є особливим для національної економіки. По-перше, це пов'язано з тим, що значна більшість підприємств харчової промисловості діють на рівні регіональних та місцевих ринків. По-друге, тривалий розвиток середнього та малого бізнесу в харчовій промисловості значно посилює роль регіональних органів щодо управління в розвитку даної галузі. При формуванні дієвого механізму активізації процесу інноваційно-інвестиційного розвитку можуть бути підключені адміністративні, соціально-економічні стимули, для забезпечення раціонального використання продуктивних сил відповідног регіону, вдосконалення різних господарських зв'язків між підприємствами такого регіону та з організаціями інших територій.

З огляду на важливе соціальне значення харчової промисловості, активізація інноваційно-інвестиційного розвитку сприятиме підвищенню рівня життя і задоволеності населення. Схема взаємодії учасників інноваційно-інвестиційного процесу харчової промисловості представлений на рисунку 3.1.

Активізація інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості включає створення необхідних умов для активізації інноваційної діяльності підприємств. Результатом активізації інноваційно-інвестиційної діяльності може бути зростання рентабельності інноваційної продукції за рахунок підвищення її споживчих властивостей, зниження собівартості в результаті технологічних інновацій.

Запропоновані в роботі практичні заходи спрямовані на організаційне забезпечення функціонування багаторівневого механізму активізації інноваційно-інвестиційного розвитку та розробкою положення про стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості. У роботі обґрунтовано доцільність створення територіальних центрів, які забезпечують стимулювання інновацій.

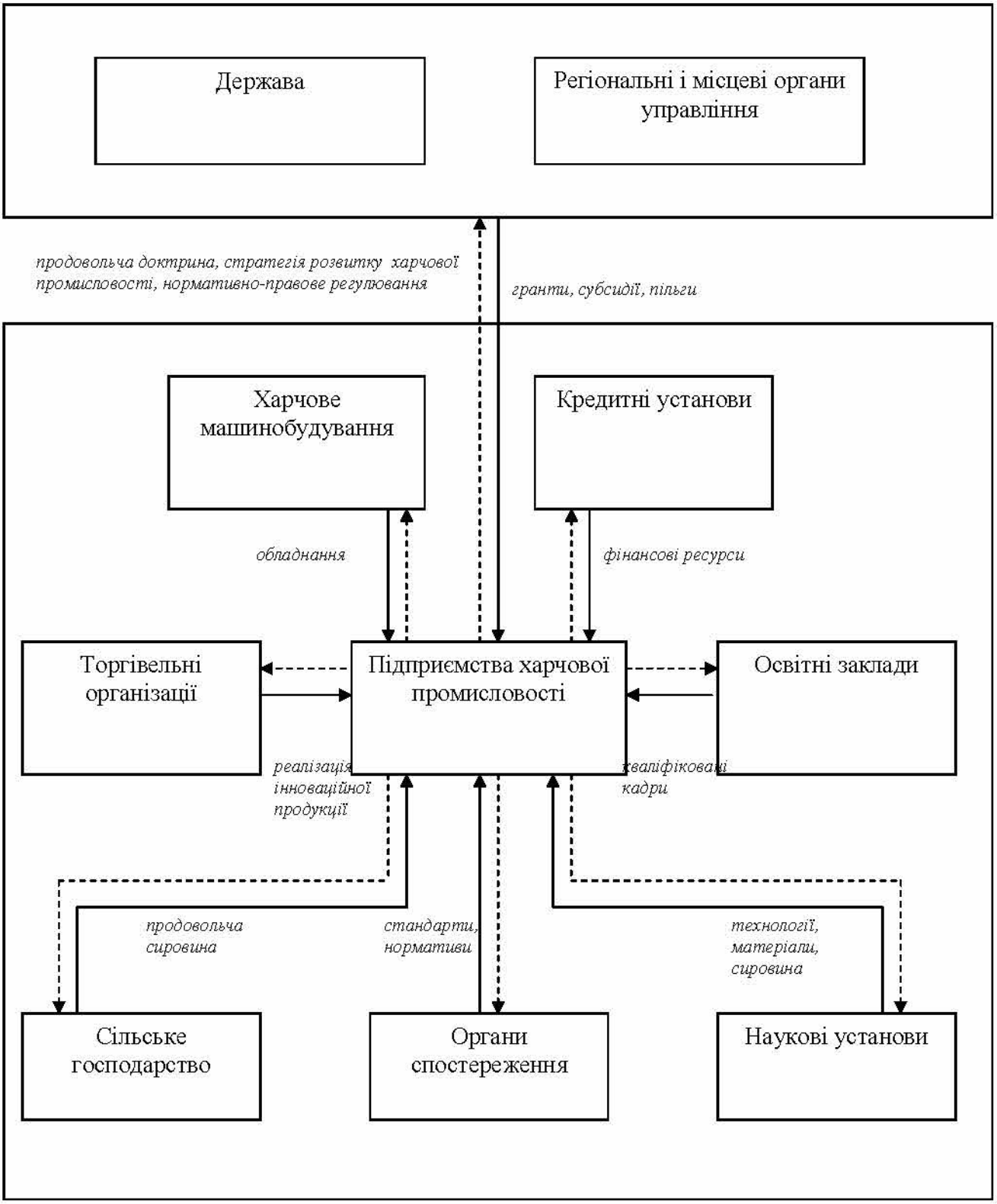

Рис. 3.1. Схема взаємодії учасників інноваційно-інвестиційного процесу в харчовій промисловості

Джерело: розроблено автором

Головна мета функціонування такого механізму полягає у формуванні умов для активізації дієвої інноваційної діяльності у вітчизняній харчовій промисловості за всім ланцюжком створення вартості. Так, організаційна форма це саморегульована організація, яка здійснює об'єднання представників бізнес – відповідної спільноти, регіональних органів влади, різних громадських організацій, потенційних інвесторів та жителів регіону, в якому формується центр стимулювання інновацій у харчовій промисловості.

Таким чином, центри стимулювання інновацій мають здійснювати такі основні функції:

- формування умов для взаємодії організацій та підприємств, які виробляють та реалізують продукти харчування (тобто представників сільського господарствахарчового машинобудування, , харчової промисловості, торгівлі тощо);

- диверсифікація джерел фінансування інноваційних проектів у харчовій промисловості;

- проведення контролю витрачання залучених ресурсів та якості продукції, які випускають інноваційну продукцію.

Робота такого центру безпосередньо полягає в такому:

- визначення об'єктів та напрямків активізації відповідної інноваційно-інвестиційної діяльності;

- визначення цілей та завдань активізації дієвої інноваційно-інвестиційної діяльності;

- сприяння залучення учасників інноваційного процесу та здійснення їх взаємодії;

- вибір джерел фінансування відповідних інноваційних проектів;

- контроль за процесом витрачання залучених фінансових ресурсів та перевірка якості виробленої інноваційної продукції, та допомогу в її реалізації на ринку.

Таблиця 3.4

Фактори, що впливають на інноваційно-інвестиційну активність підприємств харчової промисловості

Фактор	Групи факторів
Фінансово-економічні умови	- особливості системи оподаткування країни; - обсяг іноземних інвестицій; - рівень банківської відсоткової ставки і можливість залучення позикового капіталу; - темп інфляції; - контроль витрат і можливість їх зниження; - особливості фінансового планування і бюджетування діяльності підприємства
Державна участь	- рівень державної підтримки галузі; - ступінь державного контролю за діяльністю підприємств галузі; - обсяг державних виробничих замовлень
Науково-технічні умови	- кількість галузевих науково-дослідних установ; - ступінь державної підтримки наукової діяльності; - кількість закладів вищої освіти з підготовки кадрів для харчової промисловості
Кадровий потенціал	- якість підготовки та ступінь кваліфікації управлінського персоналу; - рівень мотивації і стимулювання працівників підприємств; - розмір оплати праці працівників підприємств
Виробничі умови	- вартість сировини і його доступність на ринку; - рівень використання виробничої потужності; - система контролю якості й її ефективність; - наявність у підприємства власних інноваційних розробок

Джерело: розроблено автором

3.2. Комплекс практичних рекомендацій щодо активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості

Сучасне підприємство, функціонуючи в складному економічному середовищі, знаходиться в умовах постійного ресурсного обміну, щоб знайти і забезпечити тим самим можливості свого ефективного цілеспрямованого розвитку. При цьому для успішного функціонування і розвитку підприємству необхідно не тільки мати повне уявлення про кон'юнктуру і тенденції змін різних характеристик зовнішнього середовища (з метою розробки та реалізації стратегії конкурентної поведінки), але і прагнути якомога глибше і динамічніше впливати на параметри і об'єкти навколишнього середовища, перш за все, за рахунок активізації інноваційно-інвестиційної діяльності.

Метою точного вибору інструментарію активізації інноваційної діяльності необхідний глибокий аналіз інноваційно-інвестиційного стану підприємства, після чого визначаються основні рекомендації по його активізації. Вочевидь, що формування стратегії інноваційного розвитку підприємства буде успішніше, якщо воно передбачає взаємодію з науковими організаціями. З огляду на те, що однією з найскладніших на сьогоднішній день проблем, що виникають на шляху інноваційно-інвестиційного розвитку, є забезпечення відповідними коштами, то при формуванні стратегії необхідно брати до уваги всі можливі варіанти інвестиційних джерел. Правильно і чітко сформульовані цілі та завдання стають основою вдалого стратегічного плану розвитку. Для визначення напрямку інноваційно-інвестиційного розвитку слід провести детальний аналіз стану галузі з перспективними напрямками.

При оцінці і активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства однією з основних складових є оцінка ступеня впливу з боку держави на інноваційний розвиток. З метою ідентифікації можливості активізації інноваційно-інвестиційного розвитку в рамках співпраці з

технологічною платформою розроблений комплекс заходів підтримки з боку платформи на різних стадіях життєвого циклу підприємства (рисунок 3.2).

Рис.3.2. Заходи для активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства за допомогою технологічної платформи

Джерело: розроблено автором

Інноваційний стан внутрішнього середовища підприємства визначає подальшу розробку стратегічного плану розвитку. Технологічна платформа виступає як база інтелектуальної власності провідних вузів і НДІ країни. Дана

база і її угруповання по основним галузевим напрямкам істотно полегшує формування пакета основних розробок. Слід зазначити, що шанси на фінансову підтримку проекту у всіх перерахованих вище джерелах фінансування істотно підвищуються в разі позитивного висновку проекту експертної ради технологічної платформи. На етапі реалізації продукції важливою складовою є маркетингова спрямованість. Після оцінки галузі і внутрішнього середовища підприємства формується пакет ідей і розробок.

Після детальної оцінки отриманого пілотного проекту, при відповідальній роботі співробітників, відбувається коригування, формується остаточний варіант, який лягає в основу стратегічної програми активізації інноваційно-інвестиційної діяльності підприємства.

В результаті рішення задачі модернізації виробництва і нарощування потужностей за рахунок проведення технічного переозброєння, реконструкції організацій харчової і переробної промисловості та нового будівництва на основі інноваційних технологій і ресурсозберігаючого обладнання відповідно до законодавства України в галузі екології.

Для вирішення завдання підвищення конкурентоспроможності продукції підприємств харчової промисловості, створення умов для забезпечення імпортозаміщення щодо соціально значущих продуктів харчування і нарощування експортного потенціалу необхідно здійснити:

- розробку державних заходів з проведення розумної протекціоністської політики з метою забезпечення імпортозаміщення щодо продукції, яка має соціальне значення;

- вибудовування пріоритетів для проведення модернізації промисловості;

- впровадження сучасних методів управління і системи інтегрального контролю показників якості та безпеки продовольчої сировини і харчових продуктів на етапах переробки, транспортування і зберігання;

- впровадження біотехнологій, технологій замкнутого циклу з більш ефективної виробленням цільового продукту, зі скороченням втрат сировини,

виробництвом харчових і кормових продуктів з різними функціональними властивостями, що дозволить підвищити ступінь переробки сировини, розширити асортимент продукції, що випускається і наростити кормову базу для тваринництва і птахівництва, вирішити екологічні проблеми;

- забезпечення всієї продукції упаковкою, яка дозволить зберегти її якість і безпеку, створення і впровадження у виробництво нових пакувальних матеріалів з антимікробними добавками, які продовжують термін придатності продукції, а також біорозкладаної упаковкою;

- підготовку сучасного кваліфікованого промислово-виробничого персоналу з урахуванням вимог інноваційної економіки.

Виконання завдання розвитку інфраструктури і логістичного забезпечення продовольчої групи товарів дозволить підвищити до 2030 року рівень товарності сільськогосподарської продукції на 5%. Організація оптових розподільчих центрів створює умови для розвитку інфраструктури і логістичного забезпечення ринків зерна, цукру, плодоовочевої продукції та картоплі, м'яса, риби, молока і інших продовольчих товарів.

Здійснення заходів, спрямованих на зниження шкідливих викидів в навколишнє середовище та охорону поверхневих і підземних вод від забруднення, зниження витрат річкової і артезіанської води на технологічні потреби, передбачається при реконструкції, технічному переозброєнні організацій харчової і переробної промисловості та новому будівництві.

Впровадження оборотних систем водопостачання для очищення стічних вод на підприємствах цукрової, молочної та м'ясної промисловості дозволить вивільнити земельні ділянки, займані очисними спорудами, для відновлення сільськогосподарського виробництва.

В даний час значна частина вторинних ресурсів, утворених в результаті промислової переробки сільськогосподарської сировини, використовується неефективно, нерідко йде у відвали або виливається у водойми, що завдає природі великий екологічний збиток.

Використання відходів харчових і переробних організацій для виробництва енергоресурсів і вторинних ресурсів, забезпечить підвищення ефективності виробництва і знизить шкідливий вплив організацій на навколишнє середовище.

Підтримка соціальної стабільності і забезпечення соціального захисту різних категорій громадян будуть стимулювати економічне зростання в галузях харчової промисловості і створювати умови по розширенню внутрішнього попиту на продовольчому ринку.

Поряд з розвитком промислового виробництва в рамках великих аграрних холдингів перспективним є розвиток підприємств, розташованих в невеликих містах і сільських поселеннях, що займаються широким спектром переробки сільськогосподарської продукції виходячи з наявних ресурсів сільськогосподарської сировини, дикоросів. Ці виробництва грають найважливішу роль у вирішенні соціальних проблем - підвищення зайнятості, створення нових робочих місць, підвищення якості життя громадян цих регіонів, а також вирішують задачу стійкої поставки продукції за помірними цінами, доступними різним верствам населення.

Досліджуючи потенціал підприємств харчової промисловості, можна зробити висновок, що основним критерієм ефективності функціонування підприємства є досягнення максимального результату діяльності при оптимальному використанні виробничих і фінансових ресурсів, а основне завдання системного управління виробничим потенціалом полягає перш за все в раціональному розподілі названих ресурсів метою досягнення високих показників.

В умовах інноваційно-інвестиційного розвитку слід вжити заходів, які забезпечать надання переваг з боку держави інноваційно активних підприємствах.

В цілому держава повинна розробити таку політичну модель і створити такий інноваційний клімат, який забезпечить всі умови для активізації

інноваційно-інвестиційного розвитку на підприємствах харчової промисловості та сприятиме підвищенню рівня ефективності виробництва, якості продукції та розширення ринків збуту.

Активізація інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України повинна передбачати комплексне вирішення проблем, ресурсне та фінансове забезпечення, а також механізми реалізації заходів, з урахуванням рекомендованих раціональних норм споживання харчових продуктів, що відповідають вимогам здорового харчування.

Активізація інноваційно-інвестиційного розвитку може перешкоджати цілий ряд істотних факторів, які необхідно передбачити і максимально знизити їх можливі негативні наслідки. Ці фактори можна об'єднати в групи ризику, серед яких можна виділити:

- агроекологічні ризики;
- макроекономічні ризики на рівні країни (політичні, соціальні, зовнішньоторговельні, кон'юнктурні);
- мікроризики на рівні окремих виробників.

Агроекологічні ризики можуть впливати на галузі переробки через скорочення обсягів і зниження якості сільськогосподарської сировини, що надходить на переробку через несприятливі складаються погодньо-кліматичні умови, а також природних і техногенних надзвичайних ситуацій. До цієї ж групи слід віднести і ризики в тваринництві (пташиний і свинячий грип, африканська чума свиней, коров'ячий сказ, ящур та ін.) І пов'язаний з цим забій великої кількості поголів'я худоби і птиці з подальшою утилізацією туш.

Це спричинить значне зниження обсягів випуску харчових продуктів та використання виробничих потужностей відповідних переробних підприємств, створить певний дефіцит продовольства на внутрішньому ринку, значне скорочення або ж заборона експорту і порушення зобов'язань по відповідних експортних контрактах, збільшення імпорту безпосередньо сировини й продовольства.

Зниження таких ризиків вимагає значного підвищення інтенсивності ведення галузей як рослинництва так і тваринництва (так як рівень їх розвитку пов'язаний із забезпеченням стійкості сільськогосподарського виробництва), та формуванням і підтримкою необхідного обсягу відповідних перехідних запасів сільськогосподарської сировини та готового продовольства (а саме зерно, крупа, тваринне масло, сухе молоко, сири, консерви тощо), що насамперед, вимагає наявності важливих ємностей для їх якісного зберігання.

Макроекономічні ризики також пов'язані з темпами щодо зростання української економіки та доходів населення, тарифно-митної, курсової й зовнішньоторговельною політикою, значним посиленням конкуренції на рівні світової економіки тощо. Такі ризики можна розділити на – екзогенні та ендогенні.

До основних так званих зовнішніх ризиків варто віднести торгово-економічні ризики, визначені процесом лібералізації зовнішньоекономічної діяльності, значним розширенням в різних країнах масштабів протекціонізму, відповідними можливостями введення певних обмежень щодо заходів для аграрної політики та зменшення внутрішньої підтримки всього сільського господарства, тарифного квотування та рівню мит тощо.

Зниження таких ризиків слід пов'язувати з підвищенням доходів населення, що дозволить йому купувати дорожчу і якісну продукцію.

Серед внутрішніх макроекономічних ризиків найбільш серйозними можуть бути соціальний, технологічний і інституційний ризики.

Соціальний ризик пов'язаний з ростом цін на продовольство, відставанням від них росту душових доходів населення, зниженням його купівельної спроможності, збереженням високого розриву між різними соціальними групами населення з питань економічної доступності продуктів харчування.

Зниження такого ризику насамперед повинно полягати в своєчасності надання допомоги вітчизняним товаровиробникам щодо забезпечення

збільшення і стійкості виробництва відповідної сільськогосподарської продукції, в процесі формуванні організованих товаропровідних мереж для просування продукції а саме "від поля до прилавка", в процесі регулюванні торговельної діяльності, яка сприятиме зниженню вартості такої сільськогосподарської сировини, відповідних витрат руху товару та цін на продукти харчування.

Другим напрямком зниження цього ризику слід вважати створення системи гарантованого доступу споживачів до продовольства за прийнятними цінами. Це може здійснюватися через різні форми соціальної допомоги незахищеним верствам населення, чому сприятиме розвиток індустріального виробництва харчових продуктів для забезпечення харчуванням організованих колективів.

До ризику технологічного характеру слід віднести високу залежність модернізації переробних організацій від поставок імпортного обладнання. Практично у всіх галузях оновлення технологічної бази виробництва спирається переважно на імпорт технологій, а не на російські розробки.

При збереженні такої ситуації зміна в політичній і торговельно-економічній політиці може стати істотним чинником стримування цього процесу, збереже відставання країни від розвинених країн в рівні технічного розвитку, що особливо небезпечно у зв'язку з об'єктивною необхідністю переходу на інноваційний тип розвитку.

Інституційний ризик виражається в недостатньому досконало законодавчої бази з регулювання агропродовольчого ринку і взаєминам між його суб'єктами, відсутності гармонізації російських і міжнародних вимог з безпеки продовольства.

Мікроризики на рівні окремих виробників пов'язані з неможливістю проведення оновлення матеріально-технічної бази для модернізації виробництва через відсутність необхідних власних фінансових коштів. Це не дозволяє їм впроваджувати ресурсоенергозберігаючих технології, досягати

необхідної глибини переробки сировини, вирішувати екологічні проблеми, пов'язані із захистом навколишнього середовища, виходити з конкурентоспроможною продукцією на зовнішній ринок.

Ризиком для кожного окремого виробника може стати дефіцит кваліфікованих кадрів, особливо середньої ланки, що буде обмежувати можливість впровадження у виробництво інноваційних технологій, а також екологічні ризики, обумовлені несприятливими кліматичними умовами, а також наслідками природних і техногенних надзвичайних ситуацій.

Харчова та переробна промисловість залишається інвестиційно привабливою для російського і іноземного бізнесу, це демонструє динаміка обсягів інвестиційних вкладень в її модернізацію.

Заходи, що вживаються, з розвитку харчової та переробної промисловості, повинні бути орієнтовані на вирішення основних системних проблем, формування нового промислового потенціалу, модернізацію і розвиток інновацій в галузях харчової і переробної промисловості, підвищення якості життя різних соціальних верств населення.

3.3. Інтегративний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості

Головна проблема активізації процесу інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної харчової промисловості полягає щодо використання стимулів та важелів у процесі формування сприятливих фінансово-економічних факторів, які сприятимуть забезпеченню розвитку та стимулюванню інноваційної активності у визначених ринкових умовах. Ключовим аспектом такої проблеми є саме регіональна складова інноваційної системи країни. Саме реалізація дієвої регіональної інноваційної політики активізуватиме інструменти розвитку малих та середніх підприємств насамперед, у дотаційних регіонах), використанню більш досконалих й практичних методів виробництва (якісних та екологічно безпечних процесів, використання технологічних розробок та методів інноваційного менеджменту), формуванню нових видів продукції і послуг, впровадженню нових можливостей в умовах глобалізації економіки.

Аналізуючи існуючу структуру національної інноваційної системи, варто зазначити, що при отриманні результативності відповідної регіональної інноваційної політики виникає ряд проблем. Насамперед проблема теоретичного характеру, адже більшість теорій, концепцій та досліджень залишаються й досі нечіткими, систематизація ефективних концепцій використовуючи регіональний досвід проводиться не ефективно [20;22].

Інший комплекс проблем полягає у тому, що існуючі моделі інноваційної політики регіонів використовуються як джерело для забезпечення розвитку інших регіонів, не враховуючи також усіх його конкретних соціально-економічних, фінансових й ресурсних умов [23].

Тому необхідний обмін досвідом всіх учасників інноваційних процесів, для отримання можливості використовувати різні допоміжні інструменти та методи, які дозволять приймати оптимальні рішення, уникати певних неточних

висновків, які зазвичай притаманні більшості регіональним теоретичним концепціям. Так використання оцінки, сисеми регіонального прогнозування, тестування та навчання повинні стати головними напрямами у вирішення представленої проблематики.

Також існує ряд й інших важливих факторів, які перешкоджають інноваційно-інвстиційному розвитку всієї харчової промисловості України, а саме:

– обмеженість інвестиційних ресурсів;

– відсутність ефектвної підтримки з боку держави;

– досить низький платоспроможний попит на інноваційні продукти;

– досить висока вартість нововведень;

– недостатність інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості;

– відсутність висококваліфікованого персоналу;

– досить слабка стимулююча роль законодавства для інноваційно-інвестиційного розвитку вітчизняної харчової промисловості;

– нерозвиненість існуючого ринку нових технологій.

Тому першочерговими стратегічними заходами для активізації інноваційно-інвестиційного розвитку національної харчової промисловості, на нашу думку, мають стати:

– інтеграція ресурсів й інтелектуального потенціалу науки, бізнесу, харчової промисловості для інноваційної діяльності;

– удосконалення системи щодо взаємозв'язку між всіма учасниками інноваційно-інвестиційного процесу, насамперед, наукові організації, вдповідні вищі навчальні заклади із різними суб'єктами підприємницької діяльності у напрямку впровадження нових технологій у процес виробництва й підвищення їх конкурентоспроможності. Саме інноваційні заходи повинні орієнтуватись на обмін досвідом між регіонами використовуючи супутні заходи, включаючи формування міжрегіональних мереж;

– проведення ефективної економічної політики по відношенню до учасників інноваційно-інвестиційного процесу, сприяння стимулювання позабюджетного фінансування, формування інституційних і правових умов для забезпечення розвитку венчурного інвестування у різні наукоємні проєкти;

– організація спільного фінансування різних регіональних інноваційно-інвестиційних програм й проєктів;

– організація регіональних конкурсів у напрямку виявлення ефективного практичного досвіду щодо управління інноваційно-інвестиційними процесами на відповідних підприємствах харчової промисловості.

Проведені наукові дослідження свідчать, що визначена частка промислових підприємств вітчизняної харчової промисловості, які впроваджували інновації за останні три роки, є досить незначною у загальній кількості всіх промислових підприємств (додаток А).

Сучасний етап розвитку економіки зумовлює необхідність розробки нових методичних підходів до формування ефективної системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком. Насамперед необхідною є розробка і впровадження таких методичних підходів, які зосереджені на постійному покращенні якісних характеристик продукції, забезпеченні професійної безпеки і здоров'я працівників, застосування принципів соціальної відповідальності перед суспільством тощо. Відповідно до цього необхідною є побудова інтегрованих систем управління.

Інтегрована система менеджменту – це частина системи загального менеджменту організації, яка відповідає вимогам двох або більше міжнародних стандартів на системи менеджменту і функціонує як єдине ціле [14].

Залежно від типу і характеру поєднання зазначених стандартів розрізняють декілька різновидів інтегрованих систем управління рис. 3.3.

Рис. 3.3. Типи інтегрованих систем управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості

Джерело: узагальнено автором

Використання інтегрованих систем управління набуває все більшого поширення, що спричинено значними конкурентними перевагами, які отримує підприємство при їх впровадженні, зокрема такими, як:

– збільшення ефективності використання обмежених ресурсів, спрямованих на досягнення поставлених цілей;

– досягнення синергічного ефекту шляхом об'єднання декількох систем менеджменту, а також створення гармонізованої системи менеджменту підприємства;

– збільшення мобільності й адаптивності до швидкозмінних умов господарювання системи управління підприємством;

– створення ефективної системи професійного навчання і підвищення кваліфікації персоналу.

Попри значні переваги і позитивні зрушення, від використання інтегративних систем управління, існує і багато невизначеностей у процесі їх побудови, що спричинено:

– відсутністю сертифікованих відповідно до вимог міжнародних стандартів систем управління якістю;

– недостатньою кількістю фінансових ресурсів, необхідних для впровадження цих систем;

– відсутністю фахівців із розробки інтегрованих систем управління;

– недостатньою мотивацією і психологічними бар'єрами при переході на інтегровані системи управління.

В умовах цифровізації національних економік та посилення міжнародної конкуренції все більшої необхідності набуває впровадження інтегрованих систем управління, які будуть спрямовані на активізацію інноваційно-інвестиційного розвитку. Прикладом такої структури може бути інтегрована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості. Інтегрована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості запропонована на рис. 3.4.

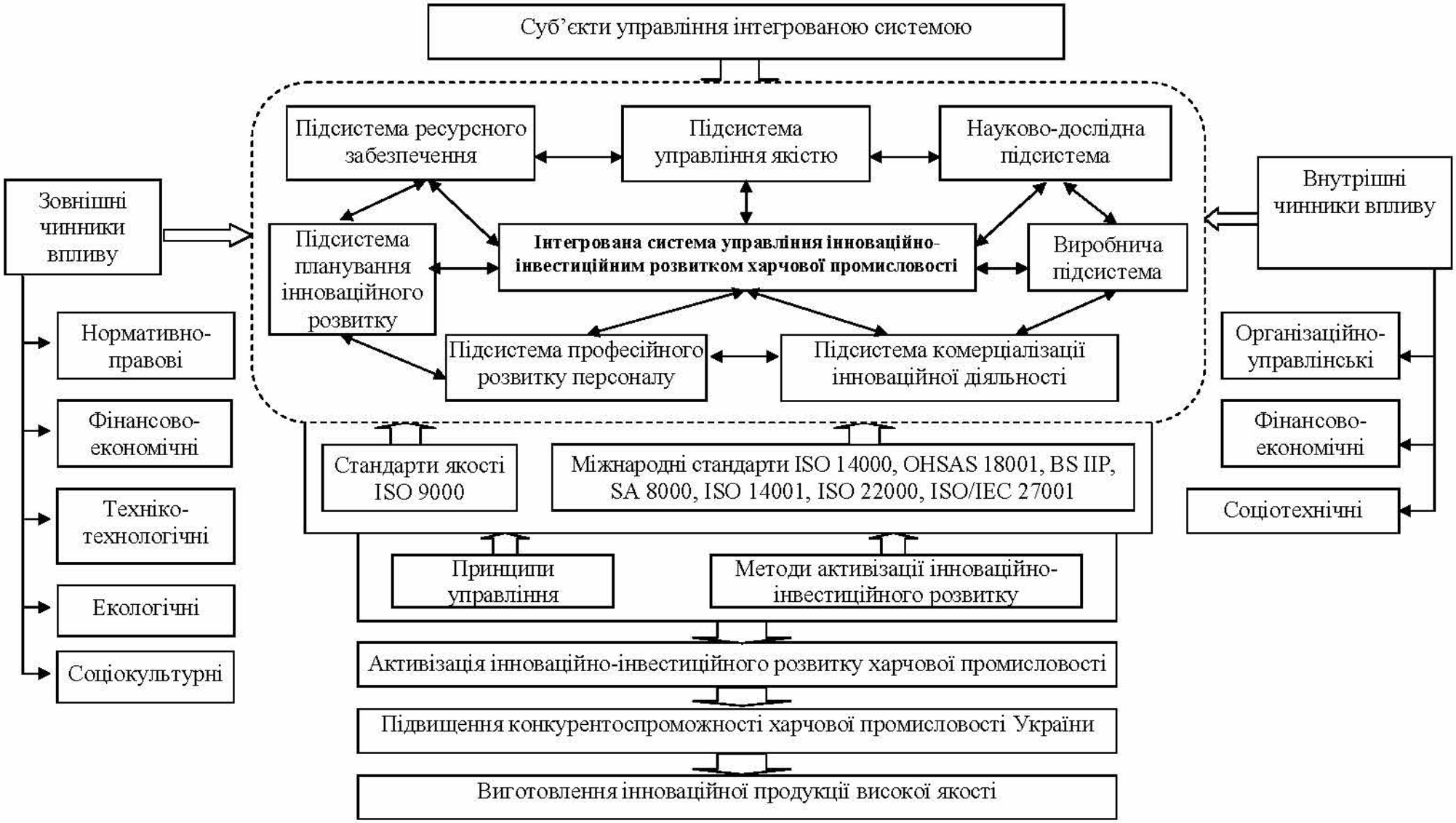

Рис. 3.4. Інтегрована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості

*Джерело: розроблено автором

Під інтегрованою системою управління інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості нами розуміється складова загальної системи управління промисловістю, яка побудована на основі вимог міжнародних стандартів якості ISO серії 9000 і стандартів ISO 14000, OHSAS 18001, BS IIP, SA 8000, ISO 14001, ISO 22000, ISO/IEC 27001, а також спрямована на забезпечення активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, який дозволить випускати інноваційну продукцію високої якості [10;11;17;31].

Крім активізації інноваційно-інвестиційного розвитку, побудова на підприємстві харчової промисловості такої інтегрованої системи надає йому значні переваги, зокрема: покращує результати інноваційної діяльності; забезпечує підвищення якості інноваційної продукції за рахунок застосування системного і процесного підходів до управління підприємством; стимулює покращення екологічних і техніко-економічних показників інноваційного виробництва; сприяє професійному розвитку і високому рівню безпеки працівників; стимулює інвестиції в інтелектуальний капітал тощо.

Основними завданнями цієї системи є: забезпечення стійкого інноваційного розвитку харчової промисловості; стимулювання професійного розвитку персоналу; покращення взаємозв'язку між основними елементами соціотехнічної системи; покращення взаємозв'язку між структурними підрозділами підприємства; забезпечення функції контролю за здійсненням інноваційної діяльності на кожному етапі інноваційного процесу.

Тобто впровадження інтегрованих систем управління інноваційно-інвестиційним розвитком є стратегічним рішенням для промислового підприємства і має відбуватися із врахуванням його економічних, екологічних, технологічних, соціальних та інших показників і характеристик.

Суб'єктами управління інтегрованою системою є загальне керівництво підприємства, а також структурні підрозділи, що відповідають за управління якістю, сертифікацію і стандартизацію, оскільки основним завданнями таких

відділів є інтеграція міжнародних стандартів якості у процес виготовлення інноваційної продукції.

Кожна підсистема, що охоплює ту чи іншу сферу інноваційно-інвестиційного розвитку, покликана вирішувати певні завдання щодо формування та розвитку інноваційного потенціалу. Нами виділено такі підсистеми інтегрованої системи управління інноваційним потенціалом хлібопекарської промисловості, як: підсистема ресурсного забезпечення; науково-дослідна підсистема; підсистема планування; виробнича підсистема; підсистема управління якістю; підсистема комерціалізації інноваційної діяльності (маркетингова); підсистема професійного розвитку персоналу.

Призначення та основні завдання підсистем інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості охарактеризовано у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Призначення та завдання підсистем інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості

Підсистема	Призначення та завдання
1	2
Підсистема планування	1. Структуризація і формування цілей інноваційної діяльності. 2. Вибір оптимальної стратегії інноваційного розвитку підприємства. 3. Формування програм досліджень, розробок, впровадження у виробництво і комерціалізації інноваційної продукції. 4. Розподіл програм і окремих завдань та закріплення їх за виконавцями. 5. Формування системи звітності для контролю за виконанням інноваційних завдань. 6. Формування оптимального за номенклатурою та асортиментом портфеля нововведень та інновацій. 8. Формування і контроль за виконанням організаційно-технічних і соціально-економічних заходів для забезпечення виконання плану інноваційного розвитку. 9. Стимулювання виконання плану інноваційного розвитку.
Підсистема професійного розвитку персоналу	1. Професійне навчання персоналу відповідно до інноваційних завдань підприємства і специфіки роботи. 2. Розвиток персоналу з метою ліквідації розриву між технологічним розвитком і розвитком людських ресурсів. 3. Навчання з метою підвищення загальної кваліфікації. 4. Навчання з для набуття навичок для роботи на новітньому обладнанні. 5. Навчання для засвоєння нових прийомів і методів виконання трудових операцій.
Підсистема ресурсного забезпечення	1. Проведення аналізу наявності всіх необхідних ресурсів для забезпечення виконання поставлених інноваційних цілей і визначення необхідних обсягів залучення ресурсів ззовні. 2. Розробка стратегії ресурсного забезпечення інноваційного розвитку. 3. Забезпечення всіх процесів інноваційної діяльності ефективною логістикою (закупівля, доставка, складування, розподіл тощо). 4. Організація оперативного обліку руху ресурсів, централізованої доставки ресурсів у цехи й на ділянки.

Продовження табл.. 3.5

1	2
Науково-дослідна підсистема	1. Проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт для забезпечення виконання інноваційних цілей підприємства. 2. Продукування ідей, промислових зразків, раціоналізаторських рішень, які пізніше, за умови їх реалізації, допоможуть створити новітні продукти, обладнання, устаткування або дадуть змогу їх модернізувати чи удосконалити.
Науково-дослідна підсистема	3. Виготовлення експериментального зразка нового виробу, обладнання чи устаткування. 4. Тестування і вивчення споживчих якостей експериментального зразка.
Виробнича підсистема	1. Підготовка виробничих ділянок до виробництва інноваційної продукції. 2. Налагодження обладнання й устаткування згідно технологічних вимог. 3. Проведення відбору працівників необхідної кваліфікації і їх інструктування для виконання поставлених виробничих операцій. 4. Перевірка функціональної готовності служб підприємства, які обслуговують виробництво. 5. Безпосередній запуск інноваційного продукту у виробництво.
Підсистема управління якістю	1. Участь у дослідно-конструкторських і експериментальних роботах, необхідних для покращення якісних характеристик інноваційних продуктів. 2. Вивчення й аналіз якісних характеристик продукції, що випускається підприємством, з метою вироблення рекомендацій для покращення їх якості. 3. Проведення експертизи інноваційних проектів із метою оцінки рівня їхньої стандартизації й уніфікації. 4. Впровадження на підприємстві міжнародних стандартів якості. 5. Контроль якості за виготовленням інноваційних видів продукції. 6. Стимулювання якості праці персоналу, залученого до інноваційної діяльності.
Підсистема комерціалізації інноваційної діяльності (маркетингова)	1. Вивчення ринку з метою виокремлення його потреб і шляхів вирішення певних проблем. 2. Дослідження реакції на новий товар та вивчення його потенціалу. 3. Розробка стратегії поведінки стосовно інноваційних продуктів. 4. Проведення маркетингових досліджень із метою встановлення ціни на інноваційні товари, що буде включати: прогнозування попиту на інноваційний продукт, розрахунок витрат на виробництво товару, дослідження цін на аналогічні товари конкурентів тощо. 5. Комерціалізація продукту інноваційної діяльності підприємства. 6. Проведення рекламної кампанії для покращення сприйняття споживачами товарів.

Джерело: розроблено автором

Дослідження основних завдань підсистем інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком демонструє, що кожна з них відіграє значну роль у процесі інноваційного розвитку промислового підприємства. Крім того, для ефективного виконання своїх основних завдань вони повинні перебувати у тісному взаємозв'язку між собою.

На функціонування і взаємодію зазначених підсистем впливає низка чинників внутрішнього і зовнішнього середовища, які можуть спричиняти як стимулюючий, так і де стимулюючий вплив.

Ці чинники пропонується об'єднати у декілька груп. Так, чинники зовнішнього впливу розглядатимуться в розрізі таких груп:

1. Нормативно-правові (впорядкованість нормативно-правової бази, політична ситуація в країні).

2. Фінансово-економічні (рівень економічного розвитку країни, особливості економічних відносин, система кредитування і фінансування інноваційної діяльності в країні, інноваційна інфраструктура).

3. Техніко-технологічні (рівень розвитку технологічних укладів, інтеграція науки і виробництва, рівень науково-технічного й технологічного потенціалу).

4. Екологічні (раціональне використання ресурсів, вплив інноваційних продуктів на довкілля, застосування альтернативних джерел енергії, ведення інноваційної діяльності із дотриманням екологічних стандартів, утилізація відходів інноваційного виробництва).

5. Соціокультурні (стан ринку праці в крані, інноваційна культура суспільства, рівень управління та соціальної відповідальності, розвиток у країні науково-дослідних інститутів, рівень стимулювання інноваційної діяльності з боку суспільства).

Чинники внутрішнього впливу на інноваційно-інвестиційний розвиток харчової промисловості можна згрупувати так:

1. Організаційно-управлінські (гнучкість організаційної структури, рівень комунікативних зв'язків між підрозділами підприємства, рівень розвитку соціотехнічних систем, ефективна інноваційна система підприємства).

2. Фінансово-економічні (рівень забезпеченості фінансовими ресурсами, фінансова підтримка держави, термін окупності нововведень, можливість залучення фінансових ресурсів з інших джерел, економічні ризики).

3. Соціотехнічні, у структурі яких запропоновано виділяти дві підгрупи: соціальні (висококваліфікований персонал, корпоративна культура, використання міжнародних стандартів в управлінні персоналом, система професійного навчання персоналу, система мотивації праці, сприйнятливість працівниками інновацій) і технічні (рівень розвитку технологій і обладнання,

технологічні уклади, тип виробництва, можливість кооперації з іншими підприємствами і науковими установами, якість сировини і матеріалів, ЄСКД і ЄСТД).

Крім того, інтегрована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості повинна функціонувати відповідно до певних принципів, зокрема таких:

– цілісності (передбачає тісний взаємозв'язок усіх підсистем для того, щоб виступати щодо інших систем як єдине ціле);

– пріоритетності інтересів (передбачає пріоритетність завдання управління інноваційною діяльністю перед іншими завданнями підприємства);

– оптимальності (означає орієнтацію на забезпечення найбільшої ефективності розвитку інноваційної діяльності промислового підприємства);

– науковості (управління інноваційною діяльністю має здійснювати на основі пізнання та використання економічних законів і теорій та досягнень НТП);

– взаємоузгодженості (полягає у відсутності суперечностей між цілями підприємства, його стратегією, маркетинговою орієнтацією та інноваційною діяльністю);

– ритмічності (передбачає постійне здійснення інноваційної діяльності підприємством);

– адаптації або саморегуляції (забезпечує здатність системи швидко реагувати на зміни в зовнішньому середовищі та коригувати свою діяльність відповідно до цього);

– інноваційності (передбачає використання нових способів і сфер реалізації інноваційного потенціалу);

– соціальності (спрямовує інноваційну діяльність на задоволення потреб і запитів споживачів).

Не меньш важливими елементом інтегральної системи є методи оцінки

і прогнозування інноваційно-інвестиційного розвитку, оскільки вони допомагають визначити ефективність такої системи. Насамперед, при виборі методу оцінювання рівня інноваційного розвитку хлібопекарської промисловості, слід пам'ятати, що така методика повинна відповідати певним вимогам:

– базуватися на розрахунку таких показників, які характеризують інноваційний потенціал за усіма його складовими;

– надавати можливість оцінювати інноваційний розвиток окремих підприємств і використовувати його для порівняння з іншими;

– використовувати зручний і простий математичний інструментарій вимірювання інноваційного потенціалу підприємства;

– вихідні дані необхідні для проведення розрахунків мають бути узгоджені з існуючою на підприємстві звітністю;

– витрати на збір та обробку інформації згідно з обраною системою показників повинні бути мінімальними.

З-поміж методів, які відповідають вищезазначеним критеріям, а також дають можливість оцінити всі складові інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, враховуючи взаємозв'язок цих показників на різних етапах інноваційної діяльності, виділяємо:

– таксономічний підхід (метод відстаней). Використання цього методу надає можливість отримати узагальнювальний показник, який комплексно оцінює рівень інноваційного потенціалу підприємства. Вивчення динаміки вказаного показника дає змогу відстежувати позитивні або негативні зміни в інноваційній діяльності підприємства з метою попереднього оцінювання наявності чи відсутності кризових явищ у діяльності промислового підприємства;

– метод експертних оцінок. Експертний метод – це спосіб експертного оцінювання і прогнозування інноваційного потенціалу, що ґрунтується на зведенні, систематизації та оцінці думок групи експертів, на основі їх

письмового опитування щодо оцінки майбутніх кількісних та якісних показників інноваційного розвитку підприємства.

Що ж до міжнародних стандартів якості, на яких пропонується будувати інтегровану систему управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості, організаційною основою її створення є стандарти якості ISO серії 9000. Система управління на основі цих стандартів дає можливість підвищити ефективність і продуктивність інноваційно-інвестиційної діяльності, а рівень якості нових товарів сприяє підвищенню задоволеності споживачів, відкриттю нових ринкових можливостей тощо.

Упровадження цих стандартів на підприємствах харчової промисловості є найпершим і обов'язковим етапом процесу побудови інтегрованої системи.

Після впровадження стандартів ISO 9000 наступним етапом є впровадження вибіркових міжнародних стандартів, зокрема таких, як: OHSAS 18001 (Система управління гігієною та безпекою праці), SA 8000 (Соціальна відповідальність), BS IIP (Інвестори в людей), ISO 26000 (Керівництво з соціальної відповідальності), ISO 14001 (Система екологічного менеджменту), ISO 22000 (Система управління безпечністю харчових продуктів), ISO/IEC 27001 (Система управління інформаційною безпекою).

Так, міжнародний стандарт ISO 22000 передбачає технічну регламентацію процесів на всіх етапах від виробництва до постачання інноваційної продукції кінцевому споживачу, детальний аналіз виробничих процесів із метою виявлення можливих небезпек у харчових продуктах і застосування заходів щодо їх попередження, усунення або зниження цих загроз до дозволеного рівня. Основним завданням цього стандарту є посилення відповідальності за вплив продукції на здоров'я і життя людей.

Ще одним досить важливим стандартом є OHSAS 18001 «Система управління гігієною та безпекою праці». Він спрямований на ідентифікацію

небезпек, оцінку та управління ризиками у сфері професійної безпеки та здоров'я, що пов'язані з діяльністю підприємств. Також використання OHSAS 18001 дає можливість зменшити кількість випадків заподіяння шкоди персоналу за рахунок запобігання та контролю за небезпечними виробничими факторами на робочих місцях, ризику нещасних випадків, що призводять до серйозних наслідків, забезпечити відповідність діяльності підприємства законодавству в галузі охорони праці, покращити імідж підприємства.

Особливе місце в інтегрованій системі управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості посідають стандарти соціальної відповідальності: SA 8000 «Соціальна відповідальність» і ISO 26000 «Керівництво з соціальної відповідальності». У першому містяться вимоги, що дозволяють організації розробляти, підтримувати та впроваджувати політику й методи управління питаннями соціального захисту, які вона може контролювати. Другий враховує інтереси зацікавлених осіб (персоналу, споживачів, місцевої громади), спрямований на охорону навколишнього середовища, економне витрачання ресурсів, встановлює вимоги до діяльності бізнес-організацій в основних сферах соціальної відповідальності.

Основним призначенням міжнародного стандарту ISO 14001 «Система екологічного менеджменту» є побудова ефективної системи управління навколишнім середовищем, яка може бути взаємозв'язана з іншими системами для сприяння підприємствам у досягненні екологічних та економічних цілей. За рахунок цього є можливість: поліпшити екологічну ситуацію шляхом запобігання наслідкам позаштатних ситуацій; покращити економічні показники за рахунок скорочення фінансових витрат на штрафні санкції; оптимізувати систему управління; підвищити довіру до підприємства.

Основними завданням міжнародного стандарту ISO/IEC 27001 «Система управління інформаційною безпекою» у процесі побудови інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком підприємств харчової промисловості є розробка, впровадження, функціонування, моніторинг, перегляд, підтримка та вдосконалення інформаційної безпеки. Упровадження стандарту ISO/IEC 27001 надає підприємству низку переваг, зокрема: скорочення витрат на підтримку системи управління інформаційної безпеки, прозорість та зрозумілість інформаційних активів для керівництва підприємства, відповідальність персоналу на випадок витоку інформаційних даних [50].

Все більшого поширення серед промислових підприємств останній часом набуває міжнародний стандарт BS IIP «Інвестори в людей». Цей стандарт – це інноваційна система якісного менеджменту, інтеграція стратегії управління людьми в стратегію управління підприємства.

Результатом упровадження інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості має стати активізація інноваційно-інвестиційного розвитку, який, у свою чергу, буде стимулювати випуск продукції високого інноваційного рівня і високої якості, що відповідатиме вимогам міжнародних стандартів якості.

Відмінністю запропонованої автором інтегрованої системи управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості є методологічний підхід до інтеграції процесів управління професійним розвитком персоналу в систему управління інноваційною діяльністю підприємства, що дозволяє розкривати інтелектуальний потенціал людини, сприяє розвитку професійних навичок персоналу з метою підвищення якості інноваційної продукції.

Висновок до розділу 3

В проектному розділі було розроблено концептуальні засади та комплекс практичних рекомендацій щодо активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчовової промисловості, а також обґрунтовано доцільність використання інтегративного підходу до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості в Україні:

1. Визначені стратегічні напрями активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України: удосконалення програми розвитку харчової промисловості до 2030 р. та механізму державної підтримки (запровадження механізму компенсацій споживачам підвищення вартості соціальних сортів хліба за рахунок держави; сприяння залученню інвестицій в промисловість; пільгове кредитування, протидія тіньовому ринку тощо); упровадження моделі взаємодії суб'єктів харчової промисловості, сільськогосподарських виробників та науково-дослідних установ; стратегічне управління конкурентоспроможністю вітчизняної харчової промисловості.

2. Активізація інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості передбачає оцінку та прогнозування з метою виявлення потенційних можливостей активізації інноваційної діяльності у контексті ідентифікації стимулюючих та дестимулюючих факторів інноваційно-інвестиційного розвитку з метою забезпечення системно-комплексного підходу до ефективного управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості в Україні.

3. Обґрунтовано, що важливим стратегічним напрямом активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України є налагодження ефективної взаємодії всіх учасників процесу – держави, суб'єктів харчової промисловості, сільськогосподарських виробників та науково-дослідних установ. Запропонована модель, яка місти проектну,

функціональну, ресурсну, організаційну та управлінську складові інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості.

4. Розроблена інтегрована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості нами розуміється складова загальної системи управління промисловістю, яка побудована на основі вимог міжнародних стандартів якості ISO серії 9000 і стандартів ISO 14000, OHSAS 18001, BS IIP, SA 8000, ISO 14001, ISO 22000, ISO/IEC 27001, а також спрямована на забезпечення активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, який дозволить випускати інноваційну продукцію високої якості.

5. Ідентифікована система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості представляє собою саморегулюючу систему, сформовану на основі аналізу і прогнозування якості складових інноваційного й інвестиційного потенціалів з урахуванням екзогенних та ендогенних факторів впливу, принципів, методів, функцій управління, використовуючи інструменти, дія яких орієнтована на розвиток харчової промисловості у контексті забезпечення виробництва інноваційних товарів із високим рівнем їх якості. Ефективне використання сприяє реалізації комплексу стратегічних завдань, а саме: активізації фундаментальних і прикладних досліджень відповідно до потреб харчової промисловості; налагодження системи управління і регулювання інноваційної діяльності суб'єктів харчової промисловості; формування дієвого мотиваційного механізму активізації інноваційних процесів, наукової та інтелектуальної праці; реформування системи професійної підготовки працівників відповідно до потреб зазначеної промисловості.

Список використаних джерел до третього розділу

1. Аюшеева А.О. Формирование интегрированных структур агропромышленного комплекса региона: проблемы и перспективы : монография. Новосибирск : Издательство ЦРНС, 2013. 153 с.

2. Бузько И. Р. Стратегический потенциал и формирование приоритетов в развитии предприятий: монографія / И. Р. Бузько, И. Е. Дмитренко, О. А. Сущенко. Алчевск: Изд-во ДГМИ, 2002. 216 с.

3. Гончаренко Т. П. Управление научно-техническим потенциалом промышленного предприятия в условиях глобальной конкуренции: дис. канд. экон. наук: 08.02.02 «Економіка та управління науково-технічним прогресом». Сумы, 2005. 205 с.

4. Гороховатська М. Я. Інноваційна складова міжнародного співробітництва [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iee.org.ua/files/alushta/48-gorohovatska-innov_skladova.pdf

5. Гринькова В. М. Адміністративне управління трудовим потенціалом: навчальний посібник / В. М. Гринькова, М. М. Новикова, М. М. Салун, О. М. Красноносова. Харків: Вид. ХНЕУ, 2004. 428 с.

6. Губіна В.В. Механізми підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. Монографія. Харків: Панов. 2015. 204 с. (с.150)

7. Гупанова Ю. Є. Організаційно-економічний механізм управління якістю продукції хлібопекарської промисловості. *Харчова промисловість*, 2006. №8. С. 56-60.

8. Гурочкіна В. В. Інноваційний потенціал підприємства: сутність та система захисту. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал.* 2015. № 5 (21). С. 51–57.

9. Ekonomika i finansovoe obespechenie innovatsionnoi deiatelnosti (Economy and financial maintenance of innovative activity): tutorial / I.L. Tukkel, S.N. Yashin, V.K.Ehorov, S.A. Makarov. St. : SPbGTU Publishing, 2010. 247 p.

10. Захарченко В. И. Экономический механизм процесса нововведений / [Под ред. И. П. Продиуса]. Одесса: АОЗТ «ИРЭНТиТ», 2001. 252 с.

11. Іванова Н. І. З досвіду організації професійної освіти та навчання в європейських країнах / Н. І. Іванова, Н. Й. Синенько, Л. В. Щербак / Проект Tacis «Розвиток системи професійного навчання на робочому місці». К.: Державне підприємство «Український науково-методичний центр професійного розвитку», 2007. 26 с.

12. Інноваційні рішення для харчової промисловості. https://w5.siemens.com/web/ua/uk/news_press/news/2017/pages/innovative–solutions–for–the–food–industry.aspx

13. Калюжна Н. Г. Формування карти дескриптивних ознак системи управління підприємством. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №6. С. 8–16.

14. Карюк І. В. Формування стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств на основі комплексної оцінки інноваційного потенціалу. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. №4 (12). 2011. С. 141–147.

15. Коноваленко М. К. Модель формування якісних змін трудового потенціалу в інноваційній моделі зростання [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2008_1_54

16. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. Хмельницький, ПП Ковальський В. В. 2007. 312 с.

17. Мартякова О. В. Закордонний досвід партнерства на ринку освітніх послуг і праці [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ea.donntu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/15461/1/Мудра %20О.В.,%20Мартякова%20О.В.-%20стаття%20ред.pdf

18.Никифоров А. Є. Інноваційна діяльність: теорія і практика державного управління : монографія / А. Є. Никифоров. К.: КНЕУ, 2010. 420с.

19.Николаев А. И. Инновационное развитие и инновационная культура. *Наука и наукознание*. 2001. №2. С. 54–65.

20.Павленко І. А. Інноваційне підприємництво у трансформаційній економіці. К. : КНЕУ, 2007. 248 с.

21. Папцов А. Вертикально интегрированные кооперативные объ–единения в сельском хозяйстве Франции. 2012. № 8. С. 80–88.

22.Петрина М. Базові умови створення інноваційної моделі розвитку економіки України. *Економіка України*. 2006. №8. С. 35-40.

23.Писаренко Б.А. Управління інноваційним розвитком підприємств. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 1. С. 81-85.

24.Пичугина Т. С. Инновационные решения рекреационного менеджмента. Харьков, 2008. 95 с.

25.Попель С. А. Розвиток персоналу як елемента соціотехнічної системи в інноваційній моделі управління. *Сталий розвиток економіки. Всеукраїнський науково-виробничий журнал.* 2013. №1(18). С. 237–242.

26. Попова Л.А. Вертикальная интеграция в фермерских кооперативах развитых капиталистических стран. М. : ВНИТЭИагропром, 1990. 63 с.

27.Потенціал розвитку і перспективи відродження сільських територій в умовах сучасних реформ: науково-аналітична доповідь/ під ред.. В. Борщевського. Львів, 2017. 43 с.

28.Проценко Н. Б. Організаційно-економічний механізм забезпечення довгострокової економічної стійкості промислових підприємств : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец.: 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Донецьк, 2008. 20 с.

29.Розвиток інноваційної та інвестиційної політики держави: Система державного управління та механізми державної підтримки інвестиційної та інноваційної діяльності: (Матеріали наукової експертизи) [Електронний ресурс]. Режим доступу: ttp://in.ukrproject.gov.ua/files/content/concept_r.pdf

30.Ситніченко В. М. Стратегія розвитку машинобудування на основі системи збалансованих показників [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.ukrtest.eom/raznoe/publikacii/11.pdf

31.Стадник В. В. Системне забезпечення мотивації інноваційного розвитку підприємницьких структур : монографія. Хмельницький: ХНУ. 2009 р. 271 с.

32.Тарасенко Н. В., Вагнер І. М. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2009. 444 с.

33.Трофимова В. В. Регіональні інноваційні комплекси в глобальній економіці: монографія. Сімферополь: ВіТроПрінт, 2009. 260 с.

34.Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы. Доклад всемирного банка / Пер. с англ. М.: Весь Мир, 2003. 234 с.

35.Череп А. В. Інноваційні процеси як важливий чинник підпищення ефективності функціонування підприємств. *Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. пр.* 2014. № 5. С. 83–86.

36.Череп А. В. Управління інноваційними процесами на підприємстві: сучасні підходи та перспективи. *Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць*. 2014. № 4. С. 43–46.

37.Черняков Б.А. Американское фермерство: XXI век. М. : ГУП Изд–во: «Художественная литература», 2002. – 399 с.

38.Шмелев Г.И. Кооперация сельскохозяйственных товаропро–изводителей в Японии. *Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий.* 1997. № 5. С. 52–55.

39.Щербак Л. В. З досвіду правового регулювання професійної освіти та навчання кадрів на виробництві в Республіці Болгарія. *Справочник кадровика.* 2006. №08. С. 91–93.

40.Щодо цінової ситуації на споживчому ринку [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://dci.gov.ua/news/ monitoring

41.Ямпольский С. М. Прогнозирование научно-технического прогресса. М.: Экономика, 1974. 207с.

42.Charnes A. Meashuring the Efficiency of Decision Making Units. European Journal of Operational Research. 1978. №2 (6). P. 429-444.

43.Chow bydla mlecznego metodami ekologicznymi. Radom: Krajove Centrum Rolnictwa Ekologicznego, 2005. 34 s.

44.Investors in people [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iccua.org/content/investors-people-0

45.Investors in People [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.center.gov.ua/component/k2/item/756-стандарт-investors-in-people

46.Proving and Improving: a Quality and Impact Toolkit for Social Enterprise. *Investors in People Standard* [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.proveandimprove.org/about.php

47.Akty prawne Unii Europejskiej dotyczace WPR. Warshawa: ARR, 2004. 99s.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано новий підхід до вирішення науково-практичної проблеми розробки теоретичних та науково-методичних засад активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості задля забезпечення конкурентоспроможності національної економіки.

Основні висновки й результати, одержані в процесі дослідження, полягають у такому:

1. Визначено, що активність і можливості інноваційно-інвестиційних процесів є ключовим фактором соціально-економічного розвитку, який пов'язаний, насамперед, зі структурною перебудовою, з перерозподілом інформаційних потоків, зі створенням та активізацією нових механізмів і причинно-наслідкових зв'язків у всьому народногосподарському комплексі; активізацією інноваційних процесів. Сучасний стан світової економіки доводить, що рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери науки, нових технологій, наукомістких секторів економіки і компаній забезпечує основу стійкого економічного зростання суспільства, визначає роль і становище держави в системі міжнародних відносин, ступінь її економічної безпеки. В останні десятиліття нарощування темпів науково-технічного прогресу, стрімкий розвиток наукомістких виробництв дали новий поштовх інтенсивним науковим дослідженням сутності інноваційно-інвестиційних процесів. Інновації та інвестиції стали стратегічним чинником економічного зростання, що мають ключовий вплив на структуру суспільного виробництва.

2. Здійснено позиціонування харчової промисловості в структурі національної економіки як привабливої сфери для інвестування, адже компанії, які займаються виробництвом продуктів харчування й напоїв, більш стійкі до кризових явищ, ніж інші промислові сектори. Стабільний грошовий потік, обумовлений невеликими змінами споживчого попиту, дозволяють харчовій промисловості витримувати тривалі періоди рецесії. Серед основних особливостей промисловості ідентифіковано масовість і повсюдність використання; низька транспортабельність сільгоспсировини (цим пояснюється погіршення його якості при тривалих перевезеннях і тривалому зберіганні); повсюдність розміщення (що виділяє харчову промисловість серед інших галузей). Харчова промисловість є однією з найбільш динамічних галузей в світі - виробництво направлено безпосередньо на споживача, це робить її найбільш вразливою до найменших коливань ринку. Асортимент продукції постійно оновлюється.

3. Ідентифіковано фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості, як умови що сприяють активізації екстенсивних, інтенсивних й інноваційних процесів розвитку підприємств харчової промисловості. Серед основних визначено науково-технічну політику держави щодо підтримки пріоритетних інноваційних напрямів; стимулювання найбільш ефективних фінансово-економічних процесів, включаючи розвиток ринку лізингових і трастових операцій, іпотечного кредитування, перехід на прискорені методи нарахування амортизації, створення структур, найбільш сприйнятливих до інноваційної діяльності; розвиток механізмів державно-приватного партнерства; вдосконалення механізму залучення інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних; надання державних гарантій, митних і податкових пільг, розвиток системи страхування різних видів ризиків; стимулювання процесів створення конкурентоспроможної продукції; стимулювання процесів кредитування інноваційних проектів харчової промисловості; сучасні технології управління бізнес-процесами як в сфері розробки і виробництва високотехнологічної продукції, так і в сфері її збуту.

4. Проаналізовано сучасний стан інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості України та виявлено, що найбільш ефективні напрями капіталовкладень у харчовій промисловості – реконструкція й технічне переоснащення виробництва. Це дає змогу в коротші строки, з меншими затратами оновлювати матеріально-технічну базу, освоювати нові потужності. Харчова промисловість – один із найбільших реципієнтів іноземних інвестицій в економіку України. Динамічна галузь, яка забезпечує потреби у продовольстві для внутрішнього ринку, має значну частку в структурі промисловості, сприяє формуванню експортного потенціалу країни та є найбільш привабливою для іноземних інвестицій. Для підприємств харчової промисловості характерна низька інноваційна активність, яка є негативним чинником. Частка інноваційно-активних підприємств з кожним

роком зменшується. Кількість впроваджених інноваційних процесів та найменувань інноваційних видів продукції теж зменшилася більше ніж на 40 %

5. Враховуючи існуючі тенденції та проблеми функціонування хлібопекарської галузі України, пріоритетними шляхами її інноваційного розвитку є: підвищення рівня якості продукції, динамічне оновлення асортименту, збільшення асортименту продукції, розширення цільових ринків. Суб'єкти хлібопекарської галузі можуть виступати як новатори, тобто використовують нову технологію й розробки для формування та удосконалення існуючої продукції, що повинно відповідати потребам споживача сучасності. До факторів, які негативно впливають на ефективність формування та розвитку інноваційного товару належать: недостатність або низька якість відповідного товару; невідповідність інноваційного товару сучасним вимогам ринку; наявність незначних переваг над продукцією конкурентів; непередбачуваність реакції конкурентів на ринку; не значна частка ринку споживачів; не стабільне позиціонування на ринку; не достатня підтримка зі сторони розподілу фінансових ресурсів; макроекономічні зміни; організаційно-управлінські проблеми та інші.

6. Харчова промисловість України має всі можливості для успішного реагування на глобальні виклики та інтеграцію у світовий торговельний простір, що зумовлено високим ступенем розвитку продовольчого сектора. За останні роки збільшилися обсяги реалізації м'яса та м'ясних субпродуктів, олії, маргарину та жирів, цукру, мінеральних вод та безалкогольних напоїв. Але також відбулося зменшення споживання соків та консервів, молочної продукції, хліба та хлібобулочних виробів, кондитерських виробів, бакалійної продукції, спиртних напоїв. Зниження попиту на продукцію є наслідком зниження купівельної спроможності населення, зменшення обсягів експорту, збільшення цін реалізації.

7. На рівні держави потрібна розробка стратегії стимулювання інновацій в харчовій промисловості на довгострокову перспективу з розбивкою за підгалузями та прогнозом інноваційних потреб кожної підгалузі, намічені проблеми і завдання, визначені фактори, що сприяють і перешкоджають впровадженню інновацій, і розроблена адекватна система стимулювання інновацій. У стратегії повинні бути виділені пріоритетні напрями інноваційної діяльності, виявлені реалізовані інноваційні проекти та можливості участі в них наукових і освітніх установ, визначений склад задіяних в них учасників, взаємозв'язок реалізованих інновацій та їх вплив на ефективність діяльності галузі, включаючи створення нових робочих місць, підвищення якості та обсягу виробленої продукції, собівартості її виробництва, канали реалізації, ефективність бізнесу в цілому. Галузевий рівень передбачає розробку послідовності і взаємозв'язку інновацій на різних стадіях виробничого циклу в харчовій промисловості, інтеграцію підприємств для створення і реалізації інновацій, економічну зацікавленість в реалізації інновацій її учасників, екологічні та соціальні наслідки інновацій.

8. Вироблено інтегративний підхід до активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. Основними завданнями якого є: забезпечення стійкого інноваційного розвитку харчової промисловості; стимулювання професійного розвитку персоналу; покращення взаємозв’язку між основними елементами соціотехнічної системи; покращення взаємозв’язку між структурними підрозділами підприємства; забезпечення функції контролю за здійсненням інноваційної діяльності на кожному етапі інноваційного процесу.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Частка промислових підприємств, що впроваджували інновації впродовж трьох років, за типами інновацій за видами діяльності (% до загальної кількості обстежених)

Види економічної діяльності	Підприємства, що впроваджували							
	Інноваційну продукцію		Інноваційні процеси		Організаційні інновації		Маркетингові інновації	
	2015-2017	2017-2019	2015-2017	2017-2019	2015-2017	2017-2019	2015-2017	2017-2019
Промисловість	9,9	10,6	9,6	10,6	3,9	4,0	3,8	4,0
Добувна промисловість	2,1	3,1	4,5	5,8	1,8	1,9	0,8	1,0
Переробна промисловість	11,5	12,2	10,5	11,3	4,3	4,3	4,4	4,5
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	9,4	10,	9,4	10,5	3,3	3,5	4,4	5,0
Легка промисловість	6,0	6,1	7,1	6,4	2,9	2,8	2,5	2,5
Хімічна та нафтохімічна промисловість	17,3	16,4	14,0	14,5	5,9	6,8	6,0	6,2
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	11,7	12,8	11,1	12,1	3,9	3,9	4,6	3,9
Машинобудування	18,6	20,9	14,1	16,9	7,4	7,8	6,5	7,1
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	0,2	0,4	3,9	7,9	1,3	2,3	0,1	0,5
абсолютні відхилення 2012-2016								
Промисловість	0,7		1		0,1		0,2	
Добувна промисловість	1		1,3		0,1		0,2	
Переробна промисловість	0,7		0,8		0		0,1	
Вир-во харч. прод., напоїв та тютюн. виробів	0,6		1,1		0,2		0,6	
Легка промисловість	0,1		-0,7		-0,1		0	
Хімічна та нафтохімічна промисловість	-0,9		0,5		0,9		0,2	
Метал. вир-во та вир-во готов. метал. виробів	1,1		1		0		-0,7	
Машинобудування	2,3		2,8		0,4		0,6	
Вир-во та розподіл. електроенергії, газу та води	0,2		4		1		0,4	

ДОДАТОК Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії:

1. Kosach I., **Mishchenko O.** Innovations as a factor of the economy financial development. *Foresight management: formation and transformation adaptive business organizations: International collective monograph.* Volume 1. Tbilisi. Georgia, 2017. P. 99-109. (0,65 друк. арк.). *Особистий внесок автора: визначено концептуальні засади інноваційних методів фінансово-економічного регулювання (0,35 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, внесених до наукометричних баз даних:

2. Міщенко О.Л. Фактори активізації інноваційно-інвестиційного розвитку харчової промисловості. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* 2019. №6. (276). С.290-297 . [Index Copernicus, фахове видання]. (0,5 друк. арк.).

3. Міщенко О.Л. Система управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості. *Науковий вісник Полісся.* 2019. №. 3 (19) С.127-134 [Міжнародна наукометрична база: Google Scholar, Index Copernicus, фахове видання] (0,55 друк. арк.).

4. Міщенко О.Л. Аналіз сучасного стану інвестиційної діяльності харчової промисловості в Україні. *Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції.* Херсон. 2018. № 30 (19). С.112-117. [фахове видання]. (0,4 друк. арк.).

5. Міщенко О.Л. Фінансова криза та її вплив на розвиток хлібопекарської галузі України. Фінансові дослідження. 2018. № 2. URL: https://fr.stu.cn.ua (0,5 друк. арк.). [електронне фахове видання, Index Copernicus].

6. Міщенко О.Л. Механізм управління інноваційно-інвестиційним розвитком харчової промисловості в умовах інформаційної економіки. *Інфраструктура ринку.* 2017. Випуск 12. С. 235-241. [Міжнародна наукометрична база: Index Copernicus, фахове видання]. (0,45 друк. арк.).

7. Міщенко О.Л. Інструменти регулювання інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств харчової промисловості. *Моделювання регіональної економіки.* 2016. Вип. 1(27). С.209-215. [фахове видання].(0,55 друк. арк.).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

8. Косач І., **Міщенко О.** Напрями активізації інвестиційної діяльності на підприємствах промисловості. *Маркетингові технології в умовах глобалізації економіки України: тези доп. XIV міжнар. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 28-30 листопада 2019 р.). Хмельницький, 2019. С.18. (0,25 друк.арк.). *Особистий внесок автора: виокремлено основні напрями розвитку інвестиційної діяльності підприємств промисловості (0,15 друк. арк.).*

9. Міщенко О.Л. Світовий досвід інноваційного регулювання харчової промисловості. *Issues and trends in modern economy under integration: theoretical and practical aspects: III International Scientific and Practical Conference*. (м. Херсон, 11-12 жовтня 2018 р.). Херсон, 2018. С.67-69. (0,15 друк. арк.).

10. Міщенко О.Л. Інформаційне забезпечення системи управління інноваційно-інвестиційною діяльністю підприємств харчової промисловості. *Статистичне та експертно-аналітичне забезпечення управління сталим розвитком економіки і соціальної сфери: зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернігів, 5 грудня 2017 р.). Чернігів, 2017. С. 154-156. (0,25 друк.арк.).

11. Міщенко О.Л. Формування механізму управління інвестиційною діяльністю харчової промисловості. *Global Challenges Of National Economies Development = Глобалізаційні виклики розвитку національних економік*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Ч.2/ відп. ред. А.А. Мазаракі. (м. Київ, 19 жовтня 2016 р.). Київ, 2016. С.312-315. (0,25 друк. арк.).